FORSVARSMINISTERIET

Delrapport 2:5

Rehabilitering af de mest udsatte veteraner

Evalueringen af den samlede veteranindsats
Juni 2020

Indhold

1. Indledning 1
2. Delkonklusioner 1
2.1. Delkonklusioner vedrørende den nuværende indsats 1
2.2. Delkonklusioner vedrørende den fremtidige indsats 3
3. Kortlægning af fokusområdet 4
3.1. Kortlægning af den rehabiliterende indsats for veteraner 4
3.2. Økonomisk overblik over det samlede fokusområde 5
3.3. Den aktuelle udvikling inden for fokusområdet 7
4. Evaluering af fokusområdet 7
4.1. Evalueringen af de nuværende indsatser 7
4.2. Mulige nye initiativer i den fremtidige indsats 13
4.2.1. Peer-to-peer korps 13
4.2.2. Specialiseret botilbud 15
4.2.3. Robustgørelse af Soldaterrekreationerne 16
4.2.4. Styrket behandling 17
4.2.5. Veteraners sundhed 18
4.2.6. Styrket kommunal indsats 19
4.2.7. Særlig støtte ved overgange 20
4.2.8. Generel læring og øvrige forslag 21

1.Indledning

Veteraner har bidraget til det store fællesskab. Og samfundet skal passe på dem, som passer på os. Nogle af vores veteraner har brug for omfangsrig støtte til at håndtere svære depressions og/eller PTSD symptomer. Dem kan og skal der gøres mere for. For nogen er løsningen en rehabiliterende indsats, der igen kan give veteranen et selvstændigt og meningsfuldt liv.
Det følger af forsvarsforliget 2018-2023, at den samlede veteranindsats skal evalueres. Veterancentret er omdrejningspunktet for veteranindsatsen og har ansvaret for løbende at udvikle og koordinere indsatsen på tværs af den offentlige sektor. Udover Veterancentrets og andre offentlige myndigheders tilbud er de frivillige og faglige organisationers arbejde et uundværligt bidrag i den samlede indsats. Som en del af evalueringen af den samlede veteranindsats evalueres fokusområdet rehabilitering.

Denne delrapport handler om den nuværende og fremtidige indsats på rehabiliteringsområdet. Nogle af vores veteraner har brug for omfattende støtte til at håndtere svære depressions og/eller PTSD symptomer efter udsendelse. Veterancentret og de andre aktører på området gør en stor indsats, men der kan og skal gøres mere for disse veteraner og deres familier. Rehabiliteringen har til formål at give de udsatte veteraner et så selvstændigt og meningsfuldt liv som muligt. Rehabiliteringsbegrebet dækker således i denne sammenhæng over både den behandlende, opsøgende og socialfaglige indsats såvel som botilbud for de særligt udsatte veteraner. Rehabilitering med henblik på beskæftigelse evalueres under fokusområdet "Beskæftigelse".

Delrapporten er resultatet af en evalueringsproces, hvor Veterancentret sammen med de centrale aktører på området har arbejdet intenst på at kortlægge området og undersøge behovet for nye indsatser. Blandt andet Fonden Danske Veteranhjem, KFUM, SUF Veteran, Nature Retreat for Veteraner, Veteranalliancen og Veteranstøtten har gjort en stor indsats gennem deltagelse i flere workshop og konstruktive bidrag til evalueringen af de eksisterende indsatser.

Herunder gives først et kort overblik over Veterancentrets delkonklusioner for de eksisterende indsatser samt Veterancentrets anbefalinger for den fremtidige indsats på rehabiliteringsområdet. Rapporten gennemgår derefter resultaterne af den kortlægning og evaluering af rehabiliteringsindsatsen, som danner grundlag for Veterancentrets anbefalinger.

2.Delkonklusioner

2.1. Delkonklusioner vedrørende den nuværende indsats

Evalueringen af den nuværende rehabiliteringsindsats viser, at der hos Veterancentret og de mange aktører på veteranområdet ydes en omfattende og kvalificeret indsats til rehabilitering af de udsatte veteraner. Der er god bredde i tilbuddenes tematiske og geografiske fordeling, og for de fleste indsatsers vedkommende kan der påvises en positiv effekt for de udsatte veteraners rehabilitering. I forhold til Veterancentrets indsatser anbefales det, at hovedindsatsen fastholdes i den eksisterende form, mens enkelte indsatser med fordel kan videreudvikles eller afvikles. Evalueringen af de andre aktører peger på muligheden for forankring og udvikling af de eksisterende tilbud, og der stilles forslag til områder, hvor aktørerne med fordel kan allokere ressourcer til nye indsatser. Nedenstående delkonklusioner uddybes i afsnit 4.1.

I forhold til Veterancentrets nuværende indsats er delkonklusionerne samlet set, at:

- Der er fortsat behov for et både varieret og specialiseret behandlingstilbud til veteraner med fokus på stabilisering, traumebehandling og mere generel stresshåndtering.
- Det anbefales, at Netrådgivningen nedlægges.
- Tilbuddet om kropsterapi bør gøres permanent og udbredes til alle centre.
- Den kliniske forskning i behandlingsmetoder bør gøres til en permanent indsats i Veterancentret.
- Socialrådgivning, herunder orienteringerne før, under og efter udsendelse, er en central del af veteranindsatsen og bør bibeholdes.
- Det er afgørende, at døgntelefonen fastholdes som et socialfagligt beredskab i Veterancentret og også i fremtiden opretholder stor faglighed, robusthed og handlekraft overfor de mest udsatte veteraner og deres pårørende.
- De opsøgende rådgivere gør et stort arbejde som del af Veterancentrets beredskab, som tung faglig indsats og som facilitator for løsninger i netværket. Ressourcemæssigt er de under pres af de geografisk spredte, håndholdte opgaver, som er meget tidskrævende.
- Brobyggerordningen bør udnyttes til at kickstarte og styrke nye indsatser på veteranområdet, fx en potentiel peer-to-peer ordning og nye indsatser for veteranernes familie.
- Det kan overvejes at udvide praksis for bevilling af transportstøtte, så veteraners familie får adgang til ordningen ved særlige behov.
- Frivilliguddannelsen bør fastholdes og kan udvides med et peer-to-peer modul.
- Tilbuddet om hurtig, fleksibel og gratis økonomisk rådgivning til veteraner bør fortsætte.

I forhold til andre aktørers nuværende indsats er delkonklusionerne samlet set, at:

- DIF Soldaterprojekt bør videreføres og permanentgøres.
- De eksisterende botilbud bør fortsat have fokus på at styrke fagligheden blandt medarbejdere og frivillige.
- Driftstilskuddet til KFUM's Soldaterrekreation bør hæves.
- De eksisterende botilbud er under pres i forhold til de allermest udsatte veteraner, som er meget ressourcekrævende og vanskelige at rumme. For at imødekomme dette bør der ved Fonden Danske Veteranhjem, KFUM, Strynø Nature Retreat for Veteraner, SUF Veteran eller Surfgaarden i Nordjylland udvikles et specialiseret botilbud for denne særlige målgruppe.
- Veteranstøtten kan med fordel allokere eksisterende ressourcer fra fx telefonlinjen til nye indsatser på veteranområdet.
- Der ses et potentiale i at udnytte kapaciteten i en eller flere af de eksisterende landsdækkende veteranorganisationer til at drive et nyt peer-to-peer korps af frivillige med faglig støtte fra Veterancentret.

- Invictus Games bør bibeholdes i sin eksisterende form med særlig fokus på rehabilitering.
- Der bør være øget fokus på målsætning og effektmåling hos alle centrale projekter samt endnu større samarbejde mellem aktørerne.

2.2. Delkonklusioner vedrørende den fremtidige indsats

På baggrund af den samlede evaluering af den rehabiliterende indsats, som Veterancentret sammen med de eksterne aktører har gennemført, kan der skitseres en række mulige tiltag, som fremadrettet vil kunne styrke rehabiliteringsindsatsen. Der har i prioriteringen mellem de rigtig mange relevante input fra evalueringen været fokus på værdiskabelsen for de udsatte veteraner samt at mindske overlap og huller mellem de fremtidige indsatser.

Nedenstående forslag til fremtidige indsatser er samlet i indsatspakker, som ved implementering vil styrke rehabiliteringsindsatsen på et udvalgt område. I indsatspakkerne opridses den problematik, som pakken søger at imødekomme, og der gives en anbefaling til de konkrete indsatser, som indsatspakken kan indeholde. Indsatspakkerne beskrives mere indgående i afsnit 4.2.

Peer-to-peer korps

For at udnytte de store ressourcer, som er til stede hos velfungerende veteraner, bør der oprettes et korps af peer-to-peer frivillige. Korpset vil drage nytte af de frivillige veteraners egne erfaringer med udsendelse, ligesom deres uafhængighed vil give mulighed for at skabe kontakt til de veteraner, som er afvisende overfor det eksisterende system. Estimeret økonomi til indsatsen er to mio. kr. årligt. Veterancentret omprioriterer derudover et årsværk til formålet. Anbefaling til indsatser i pakken er:

- Peer-to-peer korps
- Faglig sparring til frivillige peer-to-peer medarbejdere
- Et nyt peer-to-peer modul til Veterancentrets frivilliguddannelse
- Understøttelse af praktisk hjælp til udsatte veteranfamilier

Specialiseret botilbud

De allermest udsatte veteraner, som kæmper med psykiske problemer i kombination med rusmiddelafhængighed, er vanskelige at rumme for de eksisterende botilbud. Der er behov for et specialiseret botilbud til denne målgruppe med mulighed for behandling, herunder i samarbejde med eksterne behandlingstilbud. Estimeret økonomi til indsatsen er fem mio. kr. årligt. Anbefaling til indsatser i pakken:

- Specialiset botilbud til udsatte veteraner

Robustgørelse af Soldaterrekreationerne

KFUM's Soldatermission er udfordret på driften af deres Soldaterrekreationer, da husningen af de udsatte veteraner har vist sig at være mere krævende end ventet. KFUM har derfor ansøgt om en forhøjelse af driftstilskuddet til et nyt fagligt koncept, hvilket Veterancentret støtter. Estimeret økonomi til indsatsen er 2,5 mio. kr. årligt. Anbefaling til indsatser i pakken:

- Justering af bemanding på KFUM's Soldaterrekreationer

Styrket behandling

Forskningen i behandlingsmetoder i Veterancentret bør styrkes for at sikre en både effektiv og sammenhængende behandling af udsatte veteraner med komplekse symptomer. Estimeret

økonomi til indsatsen er 0,3 mio. kr. årligt. Veterancentret omprioriterer desuden årsværk til formålet. Anbefaling til indsatser i pakken:

- Styrkelse af den kliniske forskning i Veterancentret

Veteraners sundhed
For at styrke veteranernes både fysiske og psykiske sundhed, og dermed øge effekten af rehabiliteringen, bør de centrale idræts- og sundhedstilbud støttes og udvikles. Estimeret økonomi til indsatsen er fem mio. kr. årligt. Anbefaling til indsatser i pakken:

- Forlængelse af DIF Soldaterprojekt
- Udbredelse og permanentgørelse af tilbud om kropsterapi i Veterancentret

Styrket kommunal indsats
Som forlængelse af "Fælles om Veteraner" bør kommunernes veteranindsats, herunder samarbejdet mellem kommunerne, Veterancentret og de øvrige aktører på veteranområdet, styrkes. Et styrket kommunalt samarbejde vil blandt andet skabe bedre overgange mellem indsatserne til gavn for de udsatte veteraner.
Estimeret økonomi til indsatsen er 0,1 mio. kr. årligt. Anbefaling til indsatser i pakken:

- Uddeling af pris for årets veterankommune
- Ansættelse af flere kommunale veterankoordinatorer

Særlig støtte ved overgange
For at støtte de særligt udsatte veteraner ved udskrivning fra eksempelvis psykiatrien bør der ydes en særlig håndholdt indsats ved overgangen til eget hjem. Indsatsen løftes af Veterancentret med støtte fra peer-to-peer frivillige. Estimeret økonomi til indsatsen er tre mio. kr. årligt. Anbefalinger til indsatser i pakken:

- Håndholdt indsats ved udsatte veteraners overgang til eget hjem

De afholdte workshops har derudover givet anledning til generelle læringspunkter for Veterancentret. Deltagernes erfaringer har givet et mere nuanceret billede af målgruppen samt mere fokus på at indtænke veteranernes fysiske helbred i rehabiliteringen. Dertil har evalueringsprocessen synliggjort behovet for øget identifikation af og viden om veteraner i det etablerede sundhedssystem, samt det uudnyttede potentiale i de kommunale og regionale tilbud til udsatte veteraner. De input og ideer, som ikke direkte er at finde i indsatspakkerne, opsummeres i afsnit 4.2.7.

3. Kortlægning af fokusområdet

3.1. Kortlægning af den rehabiliterende indsats for veteraner

Som en del af evalueringen er der foretaget en kortlægning af de nuværende indsatser. Medtaget i kortlægningen er de indsatser, der modtager midler (over 75.000 kr.) fra Forsvarsministeriet via Finansloven. Den rehabiliterende indsats overfor veteraner består af en lang række tilbud indenfor Forsvarsministeriets område og hos andre aktører. Følgende nuværende indsatser er omfattet af evalueringen:

Veterancentret

- Behandling
- Forskning i behandlingsmetoder
- Socialrådgivning (døgntelefon, rådgivning og orienteringer)
- Opsøgende indsats

- Brobyggere
- Frivilliguddannelsen
- Økonomisk rådgivning
- Transportstøtte

Forsvaret og Veterancentret
- Invictus Games

Andre aktører
- KFUM's Soldaterrekreation og Veteranbo
- Fonden Danske Veteranhjem
- DIF Soldaterprojekt
- Veteranstøtten

Efter aftale med Forsvarsministeriet er indsatsen På vej mod en god hverdag og botilbudet Nature Retreat for veteraner (Strynø) også inkluderet i kortlægningen og evalueringen af veteranindsatsen indenfor den rehabiliterende indsats.

Indenfor fokusområdet rehabilitering har en af de afholdte workshops dertil haft kortlægning af rehabiliteringsområdet som tema. En opsummering af denne workshop fremgår af bilag 2.

Derudover kan veteraner og deres familier modtage støtte og tilbud fra kommuner og regioner på lige fod med andre borgere. En stor del af målgruppens støtte kan dermed være forankret udenfor Forsvarsministeriets ansvarsområde. Veterancentret samarbejder tæt med kommuner og regioner om denne del af støtten.

Kortlægningen af den eksisterende indsats danner sammen med de afholdte workshops grundlag for de fremadrettede anbefalinger på rehabiliteringsområdet.

3.2. Økonomisk overblik over det samlede fokusområde

I den økonomiske oversigt over den rehabiliteringsrettede indsats overfor de mest udsatte veteraner er medtaget de udgifter og årsværk, som anvendes på indsatsen hos Veterancentret og Forsvaret samt hos eksterne aktører finansieret over Finansloven.

Udover de inkluderede indsatser og aktører findes der yderligere rehabiliterende tilbud til de mest udsatte veteraner. Det gælder fx Nature Retreat for veteraner på Strynø, Den Sociale Udviklings Fonds (SUF) botilbud, Surfgaarden i Nordjylland og projektet "På vej mod en god hverdag". Disse modtager ikke midler fra Forsvarsministeriet. Det er endvidere muligt for udsatte veteraner og pårørende at søge om midler fra Soldaterlegatet og SSOP (Støt Soldater & Pårørende) til behov, der kan relateres til fysisk eller psykisk skade efter udsendelse. Endelig kan veteraner søge fonde som FVF (Forsvarets Velfærdsfond) og DOIL (Den Overordentlige Invalidefonds Legat), som retter sig mod alle med aktuel eller tidligere tilknytning til Forsvaret eller Redningsberedskabet.

Endvidere modtager en række eksterne aktører midler fra 2 mio. kr. puljen til rehabiliterende aktiviteter for veteraner og deres familier. Puljerne fremgår af den økonomiske oversigt i delrapporten vedrørende anerkendelse.

Den økonomiske oversigt er baseret på estimerede årsværk i Veterancentret og Forsvaret. Et årsværk er opgjort til 1924 timer. Opgørelsen omfatter kun direkte henførbare udgifter til de enkelte indsatser. Der er således ikke medregnet udgifter til administration, kompetenceudvikling, supervision m.v. Der indgår endvidere ikke udgifter til IT og etablissement i opgørelsen. Den beregnede løn er baseret på en gennemsnitlig lønsats, og der er ikke medtaget lønudgifter til aktivitetsløn som fx engangsvederlag og udbetaling af merarbejde. Aktivitetsløn udgjorde i 2019 under 3 pct. af den samlede lønramme i Veterancentret.

2019	Antal årsværk	Årsværk fordelt på antal MA	Lønudgifter t.kr.	Driftsudgifter t.kr.	I alt forbrug t.kr.
Veterancentret					
Behandling	19,8	34	10.341	25*	10.366
Behandling ved Netværkspsykologer	1		522	6.598	7.121
Forskning i behandlingsmetoder m.v.	3	8	1.583	77	1.896**
Socialrådgivning (døgntlf., rådgivning, orienteringer)	21,3	23	11.125	121	11.246
Opsøgende indsats	10,4	12	5.432	82	5.514
Brobyggere	2,8	13	1.436	132	1.568
Frivilliguddannelsen	0,2	7	94	148	242
Økonomisk rådgivning	0,1	3	52	420	472
Transportstøtte	0,3	34	172	741	913
Faglig ledelse, tværfaglig udvikling og koordination	3,9	5	2.042		2.042
I alt Veterancentret	**63**		**32.800**	**8.344**	**41.381**
Forsvaret og Veterancentret					
Invictus-programmet ved Forsvarets Sanitetskommando og Veterancentret***	2,3	7	1.202	825	2.027
Eksterne aktører, finansieret via Finansloven****					
KFUM (Soldaterrekreationer og Veteranbo)				3.000	3.000
Fonden Danske Veteranhjem				6.700	6.700
Veteranstøtten ved Danmarks Veteraner				2.600	2.600
DIF Soldaterprojekt (2020)				4.000	4.000
I alt vedrørende fokusområdet Rehabilitering					**59.708**

*Estimeret andel af driftsudgifter.
**Er tillagt ekstern finansiering på 236.000 kr. fra Enid Ingemann Fonden til kropsterapiprojektet.
***I 2018 var driftsudgiften til Invictus-programmet i alt ca. 2 mio. kr., idet der dette år afholdtes Invictus Games i Sydney.
****Det beløb, der årligt gives i tilskud til aktørerne jf. Finansloven.

Veterancentret fører løbende tilsyn i forhold til de årlige tilskud, der hvert år ydes til større eksterne veteranaktører som KFUM, Fonden Danske Veteranhjem, Veteranstøtten og DIF Soldaterprojekt. Veterancentret er i tæt dialog med tilskudsmodtagerne i forhold til at understøtte

god økonomiforvaltning og sikre, at midlerne anvendes til det, de er tiltænkt. De seneste år har Veterancentret haft fokus på også i højere grad end tidligere at blive en sparringspartner for flere af modtagerne på et mere organisatorisk niveau.

3.3. Den aktuelle udvikling inden for fokusområdet

Der arbejdes til stadighed med udvikling af den rehabiliterende indsats. Veterancentrets øgede fokus på familien fylder også i rehabiliteringssporet, hvor der arbejdes på at inddrage familien tidligere i både de sociale og psykologiske afklaringsforløb. I indsatserne ses der desuden et større fokus på løsninger i netværket, så vægten flyttes fra håndholdte indsatser til kapacitetsopbygning omkring veteranerne og deres pårørende, i det sociale netværk, kommunerne, psykiatrien og de frivillige organisationer m.v. Rehabiliteringsområdet har også altid fokus på udvikling af nye metoder baseret på nyeste forskning på området. Veterancentret er således pt. ved at teste effekten af EEG-baseret neurofeedback samt virtual reality eksponeringsterapi. I efteråret 2020 startes tillige et nyt tilbud om fleksibel modulopbygget kognitiv adfærdsterapi op i Veterancentret.

4. Evaluering af fokusområdet

4.1. Evalueringen af de nuværende indsatser

Veterancentret har med evalueringen af de nuværende indsatser på rehabiliteringsområdet udarbejdet et overblik over eksisterende tilbud samt mulighederne for at styrke og udvikle den samlede indsats. Evalueringen af de enkelte indsatser i Veterancentret og hos de eksterne aktører er vedlagt delrapporten som bilag 1, hvor hver enkelt indsats beskrives i forhold til formål, målgruppe, aktiviteter, økonomi og resultater. Der er endvidere foretaget en vurdering af indsatsens effekt hos målgruppen, ligesom styrker og udfordringer for indsatsen er beskrevet. Endelig har der været mulighed for at perspektivere over eventuelle fremtidige planer og anbefalinger for indsatsen.

Nedenfor følger en opsummering af de væsentligste pointer fra evalueringerne.

Veterancentrets selvevaluering

Rehabiliteringsområdet rummer mange af Veterancentrets hovedindsatser som behandling, socialrådgivning, opsøgende rådgivning og en række projekter, herunder brobyggerne og frivilliguddannelsen. I nedenstående opsummering er der fokus på indsatsernes værdiskabelse overfor målgruppen samt anbefalinger for den fremtidige indsats.

Behandling

Veteraner med psykiske skader vil ofte have behov for forskellige behandlingsformer afhængigt af, hvad veteranen er motiveret for, og hvad der giver faglig mening. Veterancentrets behandling omfatter individuel og specialiseret psykoterapi, kropsterapi ved fysioterapeut, støttende forløb og gruppeforløb med mindfulness og grundtræningsforløb (træning i håndtering af stresssymptomer). En del af behandlingen foretages af udvalgte privatpraktiserende netværkspsykologer med henblik på at kunne tilbyde behandling i veteranens nærområde. Veterancentret tilbyder desuden psykologisk rådgivning, blandt andet gennem dagvagten, som er et psykologfagligt beredskab i dagtimerne på hverdage. Effektmålingen på den psykologiske behandling for veteraner med PTSD viser, at over 60 pct. opnår et tilfredsstillende fald i deres symptomer. Dette resultat underbygges af den store efterspørgsel på behandling til veteraner

og deres pårørende. Veterancentret havde således 921 visitationssamtaler i 2019. Det vurderes på denne baggrund, at der også fremadrettet er behov for et både varieret og specialiseret behandlingstilbud til veteraner med fokus på stabilisering, traumebehandling og generel stresshåndtering.

Kropsterapi er en del af Veterancentrets behandlingstilbud i en treårig forsøgsordning og tilbydes på Veterancentret i Fredericia og på Svanemøllen, og fra 2020 nu også på Veterancentret i Aalborg. Siden tilbuddet om kropsterapi blev oprettet i 2018, har Veterancentret haft 54 veteraner i behandling (per maj 2020). Resultaterne fra disse veteraner viser blandt andet, at behandlingen har haft en gavnlig effekt på den samlede bevægelseskvalitet hos deltagerne. Veteranerne beretter, at kropsterapien har været hjælpsom for dem. De oplever at være mere 'rolige', samt at kombinationen af kropsterapi og psykologisk behandling gør dem bedre til at håndtere deres fysiske belastningssymptomer. Mange oplever ligeledes forbedret evne til at regulere stress eller følelsesmæssig uro. Veterancentret ønsker, på baggrund af de positive resultater, at gøre tilbuddet om kropsterapi permanent. Ordningen bør dertil udbredes, så der fremadrettet kan tilbydes kropsterapi på alle Veterancentrets fem centre.

Ud over de nævnte behandlingstilbud har Veterancentret også et tilbud om elektronisk rådgivning via Netrådgivningen, hvor der anonymt kan stilles og besvares afklarende spørgsmål. Denne ordning modtog kun 32 henvendelse i 2019, hvorfor det anbefales at nedlægge Netrådgivningen og lade den psykologfaglige dagvagt og Døgntelefonen dække behovet.

Forskning i behandlingsmetoder
For at sikre at Veterancentrets behandlingstilbud er tilpasset målgruppen og baseret på de nyeste metoder, forsker Veterancentret i forskellige behandlingsmetoder. Forskning i behandlingsmetoder har medført en større viden om hvilke veteraner, der henvender sig for at modtage behandling, hvem der responderer godt på de eksisterende behandlingstilbud, samt hvem der ikke responderer og dropper ud af behandlingen. Resultatet er en bredere vifte af behandlingstilbud i Veterancentret, som særligt er målrettet de veteraner, der ikke ser ud til at profitere af de mere traditionelle behandlingsformer. For at fastholde Veterancentrets position i den internationale forskning indenfor behandlingsformer overfor fx kompleks PTSD bør forskning i behandlingsmetoder gøres til en permanent indsats ved Veterancentret.

Socialrådgivning (døgntelefon, rådgivning og orienteringer)
Veterancentrets socialrådgivning er en helt central del af Veterancentrets indsats overfor de udsatte veteraner. Indsatsen varetages af socialrådgivere med specialviden om veteraner og pårørendes udfordringer, hvilket sikrer et højt socialfagligt niveau i sagsbehandlingen og samarbejdet med eksterne aktører. Der rådgives i arbejdsskadesager og i sociale, familieretslige og økonomiske problemstillinger. Socialrådgiverne udfører endvidere socialfaglige orienteringer for soldater og pårørende før, under og efter udsendelse. Veterancentrets socialrådgivning er en håndholdt indsats, som har direkte effekt for veteranerne og deres familie. I Veterancentrets effektmåling af socialrådgivningen i 2019 vurderes 69 pct. af målgruppen at have opnået en forbedring på mindst to skalatrin (på en skala fra 1-10) i forhold til mindst ét af parametrene; forsørgelse, økonomi, bolig, fysisk trivsel, psykisk trivsel, relationer og hverdagsliv. Der ses også meget positive tilbagemeldinger på orienteringerne, hvor 85 pct. af de adspurgte deltagere angiver, at det socialfaglige oplæg har bidraget med brugbar viden. Socialrådgivningen i Veterancentret har et vist overlap til myndighedssocialrådgiverne i kommunerne, som Veterancentrets socialrådgivere samarbejder tæt med, men den brede erfaring med og viden om

veteraners forhold findes kun i Veterancentret og komplementerer således den kommunale rådgivning. Som specialfaglig rådgivning og som supplement til det kommunale system bør indsatsen bibeholdes i Veterancentret.

Socialrådgiverne bemander også Veterancentrets døgntelefon udenfor almindelig arbejdstid med henblik på at opfange og imødekomme akutte behov for indsats eller rådgivning. Veterancentret har i årene 2017-2019 håndteret i alt 2.084 opkald på døgntelefonen, fordelt på 657 opkald i 2017, 662 i 2018 og 765 i 2019. (se bilag 1) Der er tale om opkald på alle ugens dage, i weekender, ferier og på helligdage. Opkaldene er ligeledes spredt over hele døgnet, og ca. hvert femte opkald falder om natten. Døgntelefonen fungerer i mange tilfælde som en nødtelefon for sårbare veteraner og pårørende, der står med akutte og alvorlige problemer. Disse opkald kalder i særlig grad på socialrådgiverens specialfaglige kompetencer, da opkaldene typisk kræver håndholdt råd og vejledning og sikring af trygheden for veteranen eller den pårørende. Medarbejderne, som betjener døgntelefonen, foretager en risikovurdering og skal kunne handle hurtigt og professionelt på de akut opståede problemer med inddragelse af eksterne instanser. Mange opkald kræver dertil opfølgning dagen efter, hvorfor tæt sparring med den kollega, der skal følge op på opkaldet, er afgørende for at sikre kontinuitet i håndteringen af disse opkald. Døgntelefonens bemanding og placering ved Veterancentret vurderes som afgørende for at sikre den fagprofessionelle håndtering af de akutte opkald. Veteranstøttens telefonlinje har overlap til Veterancentrets døgntelefon, men vurderes meget forskellig fra Veterancentrets døgntelefon. Veteranstøttens døgntelefon har mere karakter af muligheden for en støttende samtale med en veteran, som kan relatere og spare om udfordringerne efter udsendelse, hvorfor de to tilbud opfylder forskellige behov hos veteranerne.

Opsøgende indsats
Veterancentrets socialrådgiverfunktion suppleres af en opsøgende indsats. Den opsøgende indsats skaber kontakt til de veteraner, der er allersværest at nå, og som ofte har komplekse udfordringer, såsom hjemløshed, psykiatriske diagnoser og rusmiddelafhængighed. Veterancentrets effektmåling i 2019 viser en stor positiv effekt for de veteraner, som de opsøgende rådgivere er i kontakt med. 72 pct. af målgruppen opnår således en forbedring på mindst to skalatrin (der måles på en skala fra 1-10) inden for én eller flere dimensioner (forsørgelse, økonomi, bolig, fysisk trivsel, psykisk trivsel, relationer, hverdagsliv). Udover den direkte kontakt til veteraner arbejder de opsøgende rådgivere på at kapacitetsopbygge den samlede indsats overfor veteraner og deres familier, fx ved afholdelse af frivilliguddannelse og ved satsningen "Fælles om Veteraner" overfor landets kommuner. Denne type opgaver forventes at fylde mere hos de opsøgende rådgivere fremadrettet, hvilket i kombination med de håndholdte, tidskrævende opgaver presser deres ressourcer. Der ses derfor et potentiale i et øget samarbejde med lokale peer-to-peer frivillige, som kan aflaste de professionelle medarbejdere på lavintensitetsopgaver, såsom kaffebesøg, praktisk hjælp, transport og generelt nærværende selskab, til gavn for alle parter, ikke mindst veteranerne.

Frivilliguddannelsen
Som en del af kapacitetsopbygningen hos de frivillige aktører tilbyder Veterancentret frivilliguddannelsen. De frivillige er en stor del af veteranindsatsen, og deres daglige indsats ude i landet, kombineret med Veterancentrets fagligheder, bidrager til en helhedsorienteret og kvalificeret støtte til de sårbare veteraner og deres familier. Frivilliguddannelsen kvalificerer de frivillige, enkeltpersoner som organisationer, til mødet og arbejdet med sårbare veteraner. Tilbagemeldingerne fra uddannelsen viser, at de frivillige får stor værdi ved deltagelse. 8 ud af 10

deltagere fortæller således ved seneste effektmåling, at de kan gå tilbage til deres organisation og anvende den faglige viden og de værktøjer, som de har fået på uddannelsen. Ud over Veterancentret har andre større organisationer også tilbud om uddannelse af egne frivillige på veteranområdet fx KFUM, Fonden Danske Veteranhjem og Veteranstøtten. Disse uddannelser har sigte på opkvalificering inden for egen organisation og speciale, hvor Veterancentrets frivilliguddannelse giver en generel introduktion til veteranområdet samt nyeste viden inden for arbejdet med PTSD-ramte veteraner. Veterancentrets frivilliguddannelse giver ligeledes mulighed for, at de lokale, frivillige organisationer kan mødes på tværs og danne netværk. Med den stigende tendens til anvendelse af peer-to-peer frivillige ses der potentiale i at udvide den nuværende frivilliguddannelse med et dedikeret peer-to-peer-modul. Frivillige kan som peers gøre en stor forskel for mennesker i krise, da deres personlige erfaringer skaber et værdifuldt og ligeværdigt møde med målgruppen. Et nyt modul til frivilliguddannelsen kan give de frivillige peers en ramme, så de kan hæve sig over egne erfaringer og yde en mere kvalificeret indsats overfor de udsatte veteraner.

Brobyggere
Veterancentrets brobyggerfunktion er ligesom frivilliguddannelsen en del af Veterancentrets satsning på kapacitetsopbygning hos aktørerne på veteranområdet. Brobyggerne har således udviklet sig fra indledningsvist at fokusere på varetagelse af akutfunktionen i personsager til i højere grad at arbejde på at kvalificere og styrke samarbejdet mellem de offentlige og frivillige aktører på rehabiliteringsområdet. Der ses generelt positive effekter af brobyggernes arbejde, målt blandt andet ved tilbagemeldingerne fra brobyggernes pårørendearrangementer, hvor 94 pct. af deltagerne vurderer, at arrangementet har bidraget med viden, som de kan bruge i deres hverdag. Styrkelsen af veteranernes overgange til og fra psykiatrien samt veteranernes familie vil fremadrettet være fokusområder for brobyggerindsatsen. Herudover spiller brobyggerne en stadigt større rolle i understøttelsen af Veterancentrets øvrige arbejde, eksempelvis ved udbredelsen af den løsningsfokuserede metode (LØFT) blandt de socialfaglige rådgivere. Brobyggerordningen bemandes i dag af fire medarbejdere med kompetencer indenfor tværgående projektarbejde og udvikling af samarbejdskoncepter samt erfaring fra familieområdet, psykiatrien og kriminalforsorgen. En del af disse kompetencer, svarende til ét til to årsværk, kan med fordel allokeres til udvikling og understøttelse af nye tiltag indenfor fx arbejdet med overgange, peer-to-peer initiativer eller familieområdet.

Støtte til transport og økonomisk rådgivning
Veterancentret administrerer en række puljer til specifikke formål, herunder støtte til transport og økonomisk rådgivning. Transportstøtten kan bevilges til transport i forbindelse med veteraners behandling, samtaler eller rådgivning. Støtten kan bestå af taxakørsel eller økonomisk støtte til dækning af udgifter til kørsel. Bevillingen af transportstøtte øger chancen for, at veteranerne opstarter eller fastholder deres behandling. Det kan overvejes at udvide praksis for bevilling af transportstøtte, så veteraners familie får adgang til ordningen ved særlige behov. Støtten vil fortsat bero på rådgivernes vurdering og kun bevilliges i særlige tilfælde, fx ved behov for kørsel til den pårørendes behandling eller kørsel til børnegrupper. Veteraner, som har fået anerkendt en arbejdsskade efter udsendelse i international mission, får herudover tilbud om gratis økonomisk rådgivning fra Veterancentret. Den økonomiske rådgivning udføres af Finanshuset Fredensborg via samarbejdsaftale med Veterancentret. I 2019 blev 132 veteraner tilbudt økonomisk rådgivning via Veterancentret, og 86 veteraner (65 pct.) tog imod tilbuddet. Udover erstatningsrådgivning via Veterancentret har veteraner også andre muligheder for at få økonomisk rådgivning fx på KFUM's Soldaterhjem, hvor der tilbydes åben økonomisk

rådgivning i samarbejde med Soldaterlegatet. Herudover kan der søges om støtte til økonomisk rådgivning direkte ved Soldaterlegatet. Veterancentret vurderer, at der er tale om forskellige indsatser, der supplerer hinanden og tilsammen dækker forskellige behov for økonomisk rådgivning til forskellige målgrupper. Det er Veterancentrets vurdering, at der også fremadrettet er behov for en hurtig, fleksibel og gratis økonomisk rådgivning til veteraner.

Evaluering af aktører udenfor Veterancentret

I det følgende opsummeres Veterancentrets evaluering af eksterne aktører på rehabiliteringsområdet. Evalueringen bygger på interview med de syv aktører, og der uddybes for de enkelte aktører i bilag 1.

DIF Soldaterprojekt

DIF Soldaterprojekt og Invictus-programmet har fokus på idræt som rehabiliterende tiltag. DIF Soldaterprojekt har fået over 300 skadede veteraner til gennem idræt at indgå i nye fællesskaber, skabt flere sociale relationer og har for mange veteraners vedkommende givet dem et lysere syn på fremtiden (jævnfør projektets egen effektvurdering). DIF Soldaterprojekt har ansøgt om, at indsatsen forankres på finansloven, så projektet kan forlænges og permanentgøres. Veterancentret anerkender DIF's store arbejde på området og bakker op om en videreførelse af projektet. Projektets deltagerflow og effektmål kan med fordel tydeliggøres fremadrettet.

Invictus

Det danske Invictus-program ved Forsvarets Sanitetskommando tilbyder et intensivt og værdifuldt rehabiliteringsforløb for 50 skadede veteraner årligt. Samtidig repræsenterer det officielle Invictus Games en unik kobling af anerkendelse og rehabilitering, som giver positiv eksponering for Forsvaret og Danmark. Veterancentret anbefaler derfor, at Invictus-programmet bibeholdes i sin eksisterende form. Veterancentret anbefaler generelt fokus på effektmål samt sikring af et godt deltagerflow og støtter og sparrer gerne, hvor det er muligt.

KFUM's Soldaterrekreation, Fonden Danske Veteranhjem og Strynø Nature Retreat for Veteraner

De tre interviewede botilbud, KFUM's Soldaterrekreation, Fonden Danske Veteranhjem og Strynø Nature Retreat for Veteraner, løfter en vigtig opgave overfor en særligt udsat målgruppe, som ofte har komplekse problemstillinger med både rusmiddelafhængighed, psykiatriske diagnoser og i nogle tilfælde kriminalitet. Dette stiller store krav til både fysiske rammer, ressourcer og ikke mindst fagligheden blandt både medarbejdere og frivillige. KFUM har som følge heraf fremsendt ønske om at få hævet driftstilskuddet for deres soldaterrekreationer. Veterancentret bakker op om den påtænkte konsolidering af tilbuddet og anerkender behovet for tilførsel af midler i den forbindelse.

Botilbuddene vurderer, at der pt. er en udfordring med manglende botilbud til de allermest udsatte veteraner, som ikke kan rummes af de eksisterende veteranaktører. Alle tre botilbud har tanker og konkrete idéer til udvidelse af deres eksisterende koncept for at imødekomme de mest udsatte veteraner. KFUM har i samarbejde med Blå Kors udarbejdet et konkret oplæg til et botilbud. Fonden Danske Veteranhjem tilbyder at konvertere Veteranhjem Fredericia til et særligt botilbud for udsatte veteraner med konsolidering af fagligt personale. Strynø ønsker at udvikle eget tilbud til et rehabiliteringscenter under Serviceloven med i alt ca. 20 boenheder. Veterancentret anerkender behovet for et specialiseret botilbud og anbefaler herudover for alle

aktører en fortsat styrkelse af den professionelle kapacitet, kombineret med kontinuerlig opkvalificering af medarbejdere og frivillige, for at sikre den faglige udvikling af tilbuddene fremadrettet.

Fonden Danske Veteranhjem foreslår, ud over det specialiserede botilbud, oprettelse af et frivilligkorps/peer-to-peer korps, som kan hjælpe veteranfamilierne med praktiske opgaver. Dette kan især tænkes at aflaste de mest udsatte familier, som i stedet kan bruge deres ressourcer på behandling eller andre rehabiliterende tiltag. Veterancentret ser fordel i at afsøge mulighederne for en sådan ordning varetaget af aktører med erfaring inden for frivilligområdet.

På vej mod en god hverdag
Tilbuddet "På vej mod en god hverdag" tilbyder en 360-graders indsats til udsatte veteraner, der udskrives fra psykiatrisk behandling. Indsatsen har fokus på hverdagsmestring og har ikke begrænsninger i, hvad der kan hjælpes med sammenlignet med fx en kommunal støttekontaktperson eller hjemmevejleder. Veterancentret anerkender vigtigheden af, at veteraner tilbydes en forstærket indsats efter endt psykiatrisk behandling, hvorfor det netop i denne periode kan give mening at anvende den håndholdte og mere omfattende indsats. Projektet inspirerer således til et øget fokus på veteraners overgange fra psykiatrisk behandling, botilbud mv., som beskrevet i indsatspakken "Særlig støtte ved overgange". Veterancentret anbefaler, at "På vej mod en god hverdag" fortsat arbejder med effektmål og sikring af et godt deltagerflow for at søge at optimere både indsats og omkostning.

Veteranstøtten
Veteranstøtten har sammen med Danmarks Veteraner stor kapacitet og favner mange aktiviteter på tværs af landet, herunder Veteranportalen, en telefonlinje, deltagelse i Forsvarets briefinger og en lang række arrangementer, gensynsture og camps for veteraner. Veteranstøtten oplever en stigende efterspørgsel og opmærksomhed, og i den anledning et øget pres på administration og dokumentation, hvorfor der efterspørges ressourcer til opbygning af et sekretariat. Veteranstøtten er en vigtig aktør i udviklingen af frivillighed på veteranområdet, idet der dog opleves en udfordring i rekruttering af yngre veteraner. Veterancentret anerkender Veteranstøttens store arbejde og ser et klart potentiale indenfor især vidensdeling og organisering af frivillige, gerne i samarbejde med de organisationer og indsatser, der har fat i de yngre veteraner. Veterancentret støtter en ambition om styrket evidens med henblik på yderligere kvalificering, målretning og prioritering af de mange gode indsatser.

For alle aktører er det gældende, at de med fordel kan øge fokus på koordineringen af tilbud og arrangementer imellem sig. Dette kan hjælpe til at modvirke overlap og sikre, at der er deltagere nok til hvert enkelt arrangement, ligesom det vil give aktørerne mulighed for at optimere egen ressourceallokering. Et koordineret udbud af aktiviteter kan ligeledes tænkes at skabe større synergieffekt mellem de forskellige tilbud til gavn for både veteraner, pårørende og arrangørerne selv. Veteranstøtten ønsker i samarbejde med Danmarks Veteraner at lave en app med det formål at samle tilbud til veteraner og pårørende, som en videreudvikling af deres Veteranportal. Dette vil understøtte det overordnede arbejde med koordineringen af udbud, og Veterancentret vurderer det for opportunt, at Veteranstøtten kanaliserer nogle af sine ressourcer fra for eksempel telefonlinjen, over i et sådant projekt.

4.2. Mulige nye initiativer i den fremtidige indsats

På Inspirationsdagen i november 2019 samlede Veterancentret aktører fra veteranorganisationer, kommuner, psykiatri m.v. til en drøftelse af den eksisterende veteranindsats samt behovet for nye initiativer på området. På rehabiliteringsområdet resulterede deltagernes store arbejde i tre temaer, som blev udvalgt til videre kortlægning og drøftelse:

1. Kortlægning, kvalificering og koordinering af rehabiliteringsindsatsen
2. Særligt sårbare veteraner
3. Idræt og hverdagsliv

Der er afholdt workshops med centrale aktører indenfor alle tre temaer. Afrapporteringerne fra de enkelte workshops er vedlagt delrapporten som bilag 2. På rehabiliteringssporet har der været stor tilslutning til de tre workshops, og aktørerne på området har bidraget konstruktivt med deres viden og erfaring fra arbejde med veteranerne eller andre sårbare grupper. Veterancentret har gennemgået de mange faglige input og forslag fra deltagerne. Med fokus på størst mulig effekt for veteraner og familier samt et ønske om at lukke huller i den rehabiliterende indsats har Veterancentret uddraget en række indsatsområder, der med fordel kan styrkes. På denne baggrund forslås følgende indsatspakker jævnfør afsnit 2.2.

- Peer-to-peer korps
- Specialiseret botilbud
- Robustgørelse af Soldaterrekreationerne
- Styrket behandling
- Veteraners sundhed
- Styrket kommunal indsats
- Særlig støtte ved overgange

Disse indsatspakker vil blive gennemgået i det følgende.

4.2.1. Peer-to-peer korps

Overgangen fra Forsvaret til det civile system, som ikke forstår veteranernes ordforråd og tankegods, kan være svær. Mange udsatte veteraner har mistillid til systemet, som de oplever, har svigtet dem, hvilket vanskeliggør rehabiliteringen. Peer-to-peer tankegangen bygger på antagelsen om, at veteraner med fordel kan hjælpes af andre veteraner, som forstår det militære opdrag og har oplevet udsendelse på egen krop. Et peer-to-peer korps vil give mulighed for at anvende de kompetencer, som er til stede hos de frivillige, ressourcestærke veteraner, til at støtte de særligt udsatte veteraner. Det frivillige korps vil potentielt kunne rekruttere veteraner fra hele landet og vil således have en unik mulighed for lokalt nærvær i forhold til veteranerne og deres familier. Korpset kan have en både opsøgende og støttende funktion, og der kan blandt andet findes inspiration hos Veteranalliancen, som har erfaring med peer-to-peer frivillige. Der ses også potentiale i en bredere linkning mellem ressourcestærke veteraner og sårbare veteraner med små eller stor behov, som nærværende selskab og praktisk hjælp i hjemmet, hvilket vil give de pressede veteranfamilier en tiltrængt aflastning. Det er afgørende, at der sker en opkvalificering af de veteraner, som bemander korpset, så de kan yde en kvalificeret hjælp til de sårbare veteraner. Det anbefales, at peer-to-peer mentorerne opkvalificeres og har adgang til løbende faglig sparring fra Veterancentret.

Peer-to-peer ordningen vil supplere Veterancentrets opsøgende rådgivere, som opsøger og støtter veteraner med komplekse udfordringer, såsom hjemløshed, psykiatriske diagnoser og misbrug. Veterancentrets opsøgende rådgivere yder en højt kvalificeret faglig indsats i tæt samarbejde med kommuner, psykiatri m.v. og ville kunne aflastes af Peer-to-peer korpset på de opgaver, som kræver en direkte og jævnlig kontakt til veteranerne.

MÅLGRUPPE
Indsatspakken retter sig mod tre overordnede målgrupper:

1. Peer-to-peer korpsets opsøgende arbejde vil fokusere på de allermest sårbare veteraner fx hjemløse, som er afvisende overfor kontakt med det etablerede system. Ved seneste hjemløsetælling i juni 2019 blev det anslået, at der var ca. 100 hjemløse veteraner i Danmark. Heraf havde Veterancentrets opsøgende rådgivere kontakt med lige under halvdelen. Denne målgruppe estimeres derfor til ca. 50 veteraner.
2. I peer-to-peer korpsets støttende funktion vil målgruppen være bredere og inkludere de udsatte veteraner, som har brug for mentorlignende støtte sideløbende med en faglig indsats. Denne gruppe estimeres til ca. 120 veteraner.
3. Peer-to-peer korpsets potentielt lettere opgaver, som kaffebesøg og praktisk hjælp i hjemmet, vil have en endnu bredere målgruppe. Et estimat er ca. 500 veteraner.

TILRETTELÆGGELSE OG ORGANISERING
Opgaven med at oprette og vedligeholde et Peer-to-peer korps kan med fordel løftes af en eller flere af de frivillige landsdækkende organisationer, såsom Veteranstøtten, Veteranalliancen, Fonden Danske Veteranhjem eller KFUM, med uddannelse og faglig sparring fra Veterancentret. Ordningen kan fx finansieres af en pulje til formålet, administreret af Veterancentret, og med tovholdning og faglig sparring ved Veterancentrets brobyggere.

FORVENTEDE RESULTATER OG EFFEKTER
Peer-to-peer støtte fra veteraner, som har oplevet udsendelse på egen krop, forventes at have stor effekt for målgruppens rehabilitering. Peer-to-peer korpset vil give mulighed for at skabe kontakt til veteraner, som ellers afviser kontakt med det offentlige system. De vil opleve at blive støttet af en ligesindet igennem deres rehabiliteringsforløb, hvilket vil øge chancerne for bedring af deres symptomer og håndtering af deres livssituation. Efter peer-to-peer korpsets implementering forventes der således effekter i form af:

- Kontakt til flere isolerede veteraner.
- Færre tilbagefald i rehabiliteringsforløbet hos de veteraner, som indgår i peer-to-peer ordningen.
- En forbedring i livskvalitet målt ift. Veterancentrets forandringskompas (forsørgelse, økonomi, bolig, fysisk trivsel, psykisk trivsel, relationer, hverdagsliv) hos de veteraner, der gør brug af peer-to-peer ordningen.

TIDSPERSPEKTIVERNE FOR IVÆRKSÆTTELSE
Implementeringen af en landsdækkende peer-to-peer organisation forventes at tage op til et år, herunder indgåelse af aftale med en eller flere frivillige organisationer, rekruttering af egnede frivillige og nødvendig kompetenceudvikling. De første afgrænsede peer-to-peer indsatser vil dog formentlig kunne ses allerede efter tre-seks måneder.

RESSOURCEBEHOV
Iværksættelsen af indsatspakken vurderes at koste ca. 2 mio. kr. årligt med støtte til peer-to-peer korpsets opsøgende og støttende arbejde, herunder kompetenceudvikling, praktisk hjælp i hjemmet samt udvikling og drift af et nyt peer-to-peer modul til frivilliguddannelsen. Estimatet forudsætter, at de frivillige organisationer varetager den direkte drift af peer-to-peer korpset. Faglig sparring til de peer-to-peer frivillige og administration af ordningen kan løftes i Veterancentret uden tilførsel af ekstra årsværk, hvis brobyggerne dedikerer årsværk svarende til én medarbejder til formålet.

4.2.2. Specialiseret botilbud

Der eksisterer flere botilbud til veteraner, som har brug for ekstra støtte i dagligdagen og ikke kan være i eget hjem (se bilag 2). Botilbuddene har dog svært ved at rumme de særligt udsatte veteraner, som har flere samtidige problemer fx PTSD, rusmiddelafhængighed og økonomiske problemer. De hopper mellem de forskellige botilbud og psykiatrien, som også har svært ved at håndtere dem blandt andet på grund af rusmiddelafhængighed, der bliver en barriere for behandling. De særligt udsatte veteraner kommer i konflikter med de øvrige beboere på bostederne og viser begrænset evne eller vilje til progression. Aktørerne på botilbudsområdet ønsker at gøre mere, men mangler den nødvendige normering og specialfaglighed.

Der bør udvikles et specialiseret botilbud med mulighed for behandling af psykiske problemer og/eller rusmiddelafhængighed i samarbejde med specialiserede eksterne behandlingstilbud. Veteranernes ophold bør som udgangspunkt være midlertidigt, men uden fast bagkant. Veteranerne skal have mulighed for at have pårørende og børn på besøg, ligesom muligheden for at have hund hos sig er afgørende for mange sårbare veteraner.

MÅLGRUPPE
Målgruppen er de allermest udsatte veteraner, som har det så dårligt, at de har brug for omfattende psykiatrisk behandling samtidig med håndtering af rusmiddelrelaterede problematikker. Et specialiseret tilbud forventes at kunne rumme 8-12 af de allermest udsatte veteraner (inklusiv akutpladser). Et estimat er, at målgruppen for indsatsen rummer ca. 50 veteraner.

TILRETTELÆGGELSE OG ORGANISERING
Veterancentret anbefaler, at et specialiseret botilbud oprettes som en udvikling af et eksisterende botilbud, fx hos Fonden Danske Veteranhjem, KFUM, Strynø, SUF Veteran eller Surfgaarden i Nordjylland. Denne løsning vil være mindre omkostningstung end oprettelsen af et helt nyt tilbud og vil udnytte de ressourcer og den knowhow, som allerede er opbygget hos de eksisterende botilbud for veteraner. Da de forskellige botilbud arbejder under forskellige rammer og vilkår, vil valget af aktør til opgaven have betydning for, hvordan det specialiserede botilbud sammensættes. Veterancentret vil sammen med det eksisterende botilbud finde en model for visitation og evt. placering under serviceloven.

FORVENTEDE RESULTATER OG EFFEKTER
Et specialiseret botilbud efterspørges af størstedelen af veteranaktørerne og forventes at have stor positiv effekt for målgruppen, som i dag vanskeligt rummes i andre tilbud. Et integreret botilbud forventes at skabe en mere effektiv og sammenhængende rehabilitering af de mest udsatte veteraner. Tilbuddet vil samtidigt skabe ro hos de eksisterende botilbud, som i dag bruger mange kræfter på at forsøge at rumme denne gruppe. Efter idriftsættelse af et specialiseret botilbud forventes der således effekter i form af:

- En forbedring i psykisk helbred, herunder håndtering af rusmiddelproblematikker, hos de særligt udsatte veteraner, som benytter det specialiserede botilbud.
- En aflastning af de eksisterende botilbud, hvilket også vil kunne mærkes i de øvrige beboeres rehabilitering.
- Færre udsatte veteraner i fuld social deroute, med de omfattende negative personlige og samfundsmæssige konsekvenser, som dette medfører.

TIDSPERSPEKTIVERNE FOR IVÆRKSÆTTELSE
Indsatspakken vil tage ét til to år at implementere, hvis der bygges videre på eksisterende tilbud.

RESSOURCEBEHOV
Omkostningerne til videreudvikling af et eksisterende botilbud til et specialiseret botilbud estimeres til ca. fem mio. kr. årligt. Udgifterne vil dække udvikling af nødvendig faglig kapacitet på stedet, herunder ansættelse af supplerende professionelt personale (fx socialrådgivere, psykologer og rusmiddelvejledere). Hertil kommer etableringsomkostningerne, som afhænger af, om botilbuddet kan etableres i eksisterende eller ombyggede faciliteter. Etableringsomkostninger vil muligvis helt eller delvist kunne dækkes via fonde.

4.2.3. Robustgørelse af Soldaterrekreationerne

Botilbuddene målrettet udsatte veteraner gør en stor indsats. Mange udsatte veteraner oplever deres ophold som en stor hjælp og støtte i en svær periode i deres liv, ligesom familien aflastes ved opholdet. Det er afgørende fortsat at støtte og udvikle dette arbejde.

Aktuelt er KFUM's Soldatermission både fagligt og økonomisk udfordret i driften af Soldaterrekreationerne, idet målgruppen har vist sig at kræve en mere robust bemanding og flere faglige kompetencer i organisationen end først antaget. KFUM har derfor ansøgt om midler til et nyt fagligt koncept, hvor der arbejdes med målrettet daglig struktur for veteranerne, flere ugentlige støttesamtaler, deltagelse som bisidder ved møder med offentlige myndigheder m.v. Det er Veterancentrets vurdering, at KFUM med deres nye faglige koncept har taget et væsentligt og nødvendigt skridt i håndteringen af disse udfordringer, og at den fremsendte ansøgning udgør en realistisk ramme for udmøntningen af disse nye ambitioner.

MÅLGRUPPE
KFUM opdeler veteranerne i to målgrupper. Den første gruppe er de veteraner, som har lettere fysiske, psykiske og sociale gener (fx boligløse, sygemeldte, jobafklaring, skilsmisse). Den anden gruppe udgøres af de veteraner, som er hårdere ramt, og som har brug for en form for psykologisk og/eller psykiatrisk behandling. Soldaterrekreationerne og Veteranbo har plads til 39 veteraner. Det estimeres, at målgruppen for KFUM Soldaterrekreationer er ca. 150 veteraner, der dog også har mulighed for at anvende de øvrige botilbud for veteraner.

TILRETTELÆGGELSE OG ORGANISERING
Indsatsen består af en forhøjelse af driftstilskuddet til KFUM's Soldaterrekreation. KFUM forvalter selv deres botilbud.

FORVENTEDE RESULTATER OG EFFEKTER
I KFUM's egne effektmålinger vurderes det, at de veteraner, som har boet på Soldaterrekreationerne, især udvikler sig på parametre som fysisk trivsel og hverdagsliv. Ved forhøjelse af

driftstilskuddet forventes denne effekt at stige, ligesom veteranernes øvrige rehabilitering forventes at bedres ved blandt andet øgning af støttesamtaler og den mere målrettede struktur. Efter idriftsættelse af indsatspakken forventes der således effekter i form af:

- Bedre mestring af eget liv fx på parametre som selvforsørgelse og håndtering af daglige gøremål, efter ophold på KFUM Soldaterrekreation.
- Færre frafald fra de sideløbende behandlingsforløb hos de veteraner, som har haft ophold hos KFUM Soldaterrekreation.

TIDSPERSPEKTIVERNE FOR IVÆRKSÆTTELSE
KFUM forventes at kunne ansætte medarbejdere til det nye faglige koncept indenfor seks måneder fra en øget finanslovsbevilling.

RESSOURCEBEHOV
KFUM har ansøgt om en driftsforhøjelse på 2,5 mio. kr. årligt til KFUM's Soldaterrekreation.

4.2.4. Styrket behandling

Psykologisk og psykiatrisk behandling støtter psykisk skadede veteraner til enten at overkomme vanskeligheder efter udsendelse eller til at leve et godt og meningsfuldt liv med livslang funktionsnedsættelse, som konsekvens af udsendelse. Veterancentrets behandlingsindsats omfatter individuel og specialiseret psykoterapi, psykologisk rådgivning, blandt andet gennem dagvagten, kropsterapi ved fysioterapeut, støttende forløb og gruppebehandling m.v. En del af behandlingen varetages af udvalgte privatpraktiserende psykologer med henblik på at kunne tilbyde behandling i veteranens nærområde.

For at målrette behandlingen til veteranernes behov og sikre, at behandlingstilbuddene er baseret på nyeste viden og metoder, forsker Veterancentret i behandlingsmetoder. For at fastholde Veterancentrets position som frontløbere i den tilbudte behandling af fx kompleks PTSD bør klinisk forskning gøres permanent i Veterancentret.

MÅLGRUPPE
Målgruppen er de veteraner, som har brug for behandling af efterreaktioner som følge af udsendelse. I 2019 var der 921 visitationssamtaler med henblik på psykologbehandling i Veterancentret, heraf fik ca. 90 pct. bevilliget behandling. Målgruppen estimeres derfor til ca. 1.000 veteraner årligt.

TILRETTELÆGGELSE OG ORGANISERING
Styrkelse af den kliniske forskning kan varetages af Veterancentret ved permanentgørelse af en forskerstilling.

FORVENTEDE RESULTATER OG EFFEKTER
Effekten af den psykologiske behandling for veteraner med PTSD viser, at over 60 pct. opnår et tilfredsstillende fald i deres symptomer. Et tilfredsstillende fald er defineret ved et klinisk signifikant fald i symptommåling eller ved, at veteranen ikke længere opfylder symptomkriterierne for en PTSD diagnose. Veterancentret ønsker med styrkelsen af den kliniske forskning at øge denne effekt. Efter idriftsættelse af indsatspakken forventes der således effekter i form af:

- En forøgelse af antallet af veteraner, som oplever et fald i deres symptomer efter behandling i Veterancentret.

TIDSPERSPEKTIVERNE FOR IVÆRKSÆTTELSE
Forskerstillingen i Veterancentret er pt. en del af et treårigt forligsprojekt med ophør efter 2021. Tilførslen af årsværk vil derfor skulle effektueres fra 2022.

RESSOURCEBEHOV
Iværksættelse af indsatspakken vil koste ca. 300.000 kr. årligt, svarende til 0,5 årsværk. Estimatet forudsætter, at Veterancentret kan allokere 0,5 årsværk fra et andet sted i organisationen til formålet.

4.2.5. Veteraners sundhed

Motion, idrætsfællesskaber og kropsterapi har vist sig at have gavnlige effekter i forbindelse med rehabiliteringen af skadede veteraner. Der eksisterer en række sundheds- og idrætstilbud, som har rehabilitering som formål (se bilag 2). Der ses generelt god effekt af disse initiativer (se nedenfor). DIF Soldaterprojekt er en vigtig aktør på området. Projektet tilbyder Safe Zone træning, camps, events og dedikerede idrætsforeninger, der gør det muligt for skadede veteraner at deltage i trygge idrætsfællesskaber. Deltagerne får mere indhold i hverdagen og en resocialiseringsplatform, som kan engagere og motivere veteranen til et socialt og aktivt liv. DIF Soldaterprojekt ønsker, at projektet forlænges efter udløbet i 2020, hvilket Veterancentret støtter.

Som en del af den helhedsorienterede behandling tilbyder Veterancentret desuden kropsterapi ved fysioterapeuter. Kropsterapi er en treårig forsøgsordning og tilbydes kun på Veterancentret i Fredericia og på Svanemøllen og fra 2020 nu også i Veterancentret i Aalborg. Der ses gode resultater af kropsterapien (se nedenfor), hvorfor Veterancentret ønsker at gøre tilbuddet permanent. Ordningen bør dertil udbredes, så der fremadrettet kan tilbydes kropsterapi på alle fem lokale Veterancentre.

MÅLGRUPPE
Målgruppen er sårbare veteraner, som har problemer med deres fysiske helbred og/eller vil have gavn af at supplere behandlingen af psykiske efterreaktioner med idræts- eller sundhedstilbud. DIF Soldaterprojekt registrerede i 2019 302 skadede veteraner og 211 pårørende ved deres events og camps. Siden tilbuddet om kropsterapi blev oprettet i 2018 har Veterancentret haft 54 veteraner og pårørende i behandling (per maj 2020). Den potentielle målgruppe for de to tilbud estimeres til samlet ca. 600 veteraner årligt.

TILRETTELÆGGELSE OG ORGANISERING
DIF Soldaterprojekt ønsker, at indsatsen forankres på finansloven med et årligt tilskud. DIF Soldaterprojekt vil fortsat stå for drift og udvikling med støtte og sparring fra Veterancentret. Permanentgørelsen og udbredelsen af tilbud om kropsterapi vil kunne varetages af Veterancentret med tilførslen af ressourcer.

FORVENTEDE RESULTATER OG EFFEKTER
DIF Soldaterprojekt blev evalueret i 2019. Her vurderer deltagerne, at deres helbred er bedre efter deltagelse. De rapporterer om bedre søvn, mens de er i projektet og umiddelbart efter og 20 pct. færre oplever, at livet ikke er værd at leve. Evalueringen af projektet viser dertil, at de pårørende til de skadede veteraner får meget ud af, at deres partner er til ugentlig idræt, da partneren får et mere positivt mindset og mere energi. Deltagelse af familier ved træninger og camps giver ligeledes frirum for børnene og en mulighed for at være sammen med deres vete-

ranforælder på en ny og bekræftende måde, ligesom de har mulighed for at møde og spejle sig i ligesindede børn. Ved forlængelse af projektet forventes denne effekt at kunne fastholdes og udvikles, så veteraner også i fremtiden vil have mulighed for gennem DIF Soldaterprojekt at indgå i nye fællesskaber, skabe flere sociale relationer og, for mange veteraners vedkommende, se lysere på fremtiden.

Veterancentret ser på samme måde gode effekter af kropsterapibehandlingen. Resultaterne fra de veteraner, som har gennemført kropsterapiforløb i Veterancentret, viser blandt andet, at behandlingen har haft en gavnlig effekt på den samlede bevægelseskvalitet hos deltagerne. Når adspurgt svarer veteranerne, at kropsterapien har gjort dem "roligere", og de vurderer, at behandlingen samlet set har været hjælpsom for dem. Veteranerne oplever dertil, at kombinationen af kropsterapi og psykologisk behandling gør dem bedre til at håndtere de fysiske belastningssymptomer, og mange oplever forbedret evne til at regulere stress eller følelsesmæssig uro.

Efter idriftsættelse af indsatspakken forventes der således effekter i form af:

- En forbedring i fysisk helbred hos de veteraner, som deltager i DIF Soldaterprojekt.
- En mere aktiv deltagelse i familielivet hos de veteraner, som deltager i DIF Soldaterprojekt.
- Et mere positivt livssyn hos de veteraner, som deltager i DIF Soldaterprojekt.
- Bedre bevægelseskvalitet, hvilket blandt andet viser sig ved bedre stabilitet/balance og bedre kropslig koordination/åndedræt, hos de veteraner, der modtager kropsterapi i Veterancentret.
- Bedre håndtering af fysiske belastningssymptomer, fx regulering af stress, hos de veteraner, der modtager kropsterapi i Veterancentret.

TIDSPERSPEKTIVERNE FOR IVÆRKSÆTTELSE
DIF Soldaterprojekt løber frem til 31. december 2020. Forlængelsen vil derfor skulle effektueres fra 2021. Veterancentret vil kunne ansætte de fornødne ressourcer til at permanentgøre og udbrede tilbuddet om kropsterapi indenfor et halvt år.

RESSOURCEBEHOV
Iværksættelse af indsatspakken vil koste ca. 5 mio. kr. årligt. Omkostningerne dækker over 4 mio. kr. årligt til forlængelse af DIF Soldaterprojekt samt 1 mio. kr. til fem deltidsansatte fysioterapeuter i Veterancentret.

4.2.6. Styrket kommunal indsats

De kommunale veterankoordinatorer har en vigtig rolle i rehabiliteringen af de udsatte veteraner. Med "Fælles om Veteraner" er det lykkes at knytte kommunerne tættere til Veterancentret og de øvrige aktører på veteranområdet, og der er nu veterankoordinatorer i over halvdelen af de danske kommuner. Koordinatorerne fungerer ofte som den primære kontaktperson for veteranerne og agerer bindeled i veteranernes forløb igennem de kommunale indsatser. Indsatspakken vil styrke denne udvikling yderligere ved at udbrede veterankoordinatorrollen til flere kommuner og skabe øget fokus på veteransagen hos kommunerne, blandt andet ved uddeling af en ny pris for årets veterankommune.

MÅLGRUPPE
Målgruppen er primært kommunerne, men med inddragelse af diverse andre offentlige instanser, behandlingstilbud, frivillige aktører og lokale virksomheder. Tiltaget om uddeling af en ny

pris til årets veterankommune har alle 98 kommuner som målgruppe, mens tiltaget om ansættelse af flere veterankoordinatorer retter sig mod de 46 kommuner, der ikke har ansat en veterankoordinator.

TILRETTELÆGGELSE OG ORGANISERING
Veterancentret vil kunne iværksætte veterankommuneprisen. Ansættelsen af flere veterankoordinatorer vil kræve politisk fokus på flere niveauer, samt eventuel ny lovgivning på området.

FORVENTEDE RESULTATER OG EFFEKTER
En styrkelse af veterankoordinatorernes antal, kompetencer og ressourcer vil føre til styrket sagsbehandling af veteranforløb i kommunerne og bedre overgange i den lokale tværgående indsats overfor veteraner og deres familier. En pris for årets veterankommune vil dertil medvirke til at skabe øget opmærksomhed og incitament til prioritering af veteransagen i kommunerne. Efter idriftsættelse af indsatspakken forventes der således effekter i form af:

- Flere kommuner ansætter veterankoordinatorer.
- Større opmærksomhed på veteransagen og opbakning til veterankoordinatorerne i kommunerne.
- Flere veteraner oplever, at den kommunale veterankoordinator fungerer som kontaktperson og agerer bindeled i deres rehabiliteringsforløb.

TIDSPERSPEKTIVERNE FOR IVÆRKSÆTTELSE
Oprettelse af en pris for årets veterankommune vil kunne iværksættes indenfor tre-seks måneder. Udbredelse af veterankoordinatorer vil kræve en politisk indsats over en længere periode.

RESSOURCEBEHOV
Det estimeres, at indsatspakken vil kunne implementeres for ca. 100.000 kr. årligt. Heri indgår udgifter til prisen for årets veterankommune, samt øvrige tiltag for at styrke indsatsen overfor kommunerne. Implementering af flere veterankoordinatorer vil kræve politisk fokus og eventuel ny lovgivning samt flere årsværk allokeret til opgaven i det kommunale.

4.2.7. Særlig støtte ved overgange

Udsatte veteraners overgang til eget hjem, eksempelvis i forbindelse med udskrivning fra psykiatrien eller afrejse fra botilbud, er svær for mange. Det er et sårbart tidspunkt i veteranens rehabilitering, og en del veteraner oplever, at der ikke koordineres tilstrækkeligt mellem de offentlige aktører om det videre forløb. Denne problematik er ikke kun aktuel for veteraner, men veteranens ofte indbyggede mistro til systemet betyder sammen med deres evne til at fremstå mere fattet end reelt, at veteranerne ofte slippes for tidligt og har et større behov for efterfølgende støtte, end de giver udtryk for. Der findes flere offentlige initiativer, som søger at kæde aktørerne bedre sammen i overgangene til og fra psykiatrien, som fx de psykiatriske brobyggere i Aarhus Kommune og projektet "På vej mod en god hverdag" i Region Midtjylland.

Med inspiration i de regionale projekter vil Veterancentret kunne iværksætte en særlig indsats for de veteraner, som har brug for støtte ved overgangen til eget hjem. Indsatsen vil bestå af håndholdt støtte til de veteraner, som har brug for hjælp og vejledning efter afslutning af et forløb i eksempelvis psykiatrien eller misbrugscentre, ophold på et botilbud mv. Støtten vil være tilpasset den enkeltes situation og gøre brug af Veterancentrets socialfaglige kompetencer og erfaringer med opsøgende aktiviteter. Der ses ligeledes potentiale i brugen af peer-to-

peer frivillige til de mere praktiske eller sociale opgaver, såsom hjælp med indkøb eller ledsagelse til lokale idrætsaktiviteter.

MÅLGRUPPE
Målgruppen er udsatte veteraner, som har brug for særlig støtte ved overgangen fra psykiatrien, botilbud mv. til eget hjem. Gruppen estimeres til ca. 60 veteraner årligt.

TILRETTELÆGGELSE OG ORGANISERING
Veterancentrets medarbejdere vil yde den direkte støtte til de udsatte veteraner, som har brug for hjælp ved overgangen til eget hjem. Medarbejderne fordeles på Veterancentrets lokale centre, så alle fem regioner dækkes. På denne måde vil Veterancentret kunne række ud med en personlig og håndholdt støtte i veteranens lokalområde i samarbejde med de kommunale veterankoordinatorer. Veterancentret vil supplere indsatsen med inddragelse af peer-to-peer frivillige i nærmiljøet.

FORVENTEDE RESULTATER OG EFFEKTER
En særlig indsats ved netop overgangene fra eksempelvis behandling i psykiatrien forventes at gøre en stor forskel i de udsatte veteraners rehabilitering. Efter idriftsættelse af indsatspakken forventes der således effekter i form af:

- Færre tilbagefald i rehabiliteringsforløbet hos de veteraner, som modtager den særlige indsats.
- En forbedring i livskvalitet målt i forhold til Veterancentrets forandringskompas (forsørgelse, økonomi, bolig, fysisk trivsel, psykisk trivsel, relationer, hverdagsliv) hos de veteraner, som modtager den særlige indsats.

TIDSPERSPEKTIVERNE FOR IVÆRKSÆTTELSE
Oprettelsen af tilbuddet om særlig støtte ved overgangen til eget hjem forventes at tage 3-6 måneder, herunder udvikling og opstart af ordningen og ansættelse af medarbejdere i Veterancentret. I takt med oprettelsen af et peer-to-peer korps, vil dette kunne kobles på indsatsen.

RESSOURCEBEHOV
Iværksættelsen af indsatspakken estimeres til ca. tre mio. kr. årligt, svarende til 6 årsværk suppleret med et årsværk, der findes ved intern omprioritering i Veterancentret.

4.2.8. Generel læring og øvrige forslag

De tre workshops om rehabilitering af udsatte veteraner har været præget af stort engagement og iderigdom blandt deltagerne. Veterancentret er taknemmelige for den store indsats, som både aktørerne på veteranområdet og repræsentanter fra det øvrige sundhedssystem har ydet i forbindelse med evalueringen af rehabiliteringsindsatsen.

Udover de vigtige input til de seks indsatspakker har de afholdte workshops givet anledning til en række generelle læringspunkter for Veterancentret. Deltagernes erfaringer med de udsatte veteraner, har fx givet flere nuancer på målgruppen. Der er en tendens til at fokusere på PTSD i billedet af de udsatte veteraner, men ofte opdages der i rehabiliteringen også andre diagnoser som ADHD, personlighedsforstyrrelse og autisme. På samme måde har de tre workshops skabt opmærksomhed på behovet for at se på veteranernes fysiske såvel som psykiske helbred, ligesom der er blevet mere fokus på den lidt oversete gruppe af veteraner, som kæmper

med psykiske efterreaktioner i privatlivet, men formår at opretholde job og facade overfor omverdenen. Evalueringsprocessen har også synliggjort den store vilje og de mange initiativer til at koordinere indsatserne hos de frivillige organisationer, hvilket Veterancentret under alle omstændigheder bør drage nytte af. I forhold til veteranernes forløb i det etablerede sundhedssystem har der i alle tre workshops væres fokus på den mangelfulde identifikation af og viden om veteraner. Veterankoordinatorerne og andre deltagere har dertil peget på veteranernes begrænserede brug af de kommunale og regionale tilbud, som fx rygestopkurser, ergoterapi og psykiatriske genoptræningsplaner.

Selv om ikke alle idéer og forslag fra de afholdte workshops har fundet vej ind i en indsatspakke, så vil de mange input blive husket og udnyttet i Veterancentrets fremadrettede arbejde, hvis der viser sig mulighed og behov herfor. Nedenfor opsummeres nogle af disse forslag til nye tiltag, som falder indenfor temaerne; indsamling af information og vidensdeling, indsatskoordinering samt nye tilbud til udsatte veteraner. Der henvises til bilag 2 for en oversigt over de registrerede idéer på rehabiliteringsområdet. Samme bilag beskriver ligeledes mere indgående forslagene fra de tre workshops.

Indsamling af information og vidensdeling
Behovet for et større overblik over de mange tilbud på rehabiliteringsområdet, samt mere målrettet information til aktørerne på både veteran- og det øvrige sundhedsområde, var et gennemgående tema på de tre workshops. Konkret var der forslag om oprettelse af en rehabiliteringsportal, kategoriseret efter modtagerens aktuelle problematik, med information om blandt andet visitationskriterier på de enkelte tilbud. Der var dertil forslag om specifik information om veteraner, PTSD mv. til de professionelle, som ikke arbejder med veteraner til dagligt, herunder praktiserende læger og de kommunale psykologiske pædagogiske rådgivninger (PPR) samt særlig information til Psykiatrisk Center Sct. Hans og de særlige pladser i psykiatrien. Der blev også stillet forslag om et officielt introduktionsforløb for veterankoordinatorer. Endelig blev der peget på behovet for mere viden på området, blandt andet om veteraners rusmiddelafhængighed samt den almene helbredstilstand hos de udsatte veteraner. Sidstnævnte kunne med fordel kombineres med en veteransundhedsuge, hvor der, samtidigt med indsamling af data om veteraners sundhed, bliver sat fokus på veteraner fx en uge i forårshalvåret.

Indsatskoordinering
Der var blandt deltagerne på de tre workshops enighed om behovet for større koordination af indsatserne på rehabiliteringsområdet, blandt andet i forbindelse med overgangene ved ind- og udskrivning i psykiatrien. Konkret var der forslag om fremskudte socialrådgivere til de psykiatriske afdelinger, samt muligheden for at ansætte veterankoordinatorer i psykiatrien, som parallel til ordningen i det kommunale. En fremskydning eller koordinatorrolle i psykiatrien kunne sikre, at veteraner identificeres allerede ved visitationen, og de kan samtidig fungere som videns- og nøglepersoner i veteranernes behandlingsforløb. For at styrke det tværsektorielle samarbejde mellem kommuner og regioner var der forslag om oprettelsen af forløbsprogrammer for sårede veteraner i lighed med de eksisterende forløbsprogrammer for fx KOL og diabetes. Et sådant forløbsprogram kunne indeholde mulige indsatser for veteranerne, organisering og ansvar samt en plan for implementering af programmet. I forhold til koordineringen af den akutte indsats for den enkelte veteran foreslog deltagerne oprettelsen af et indsatsteam med repræsentanter fra Veterancentret, sociale myndigheder, psykiatrien samt den frivillige veteranindsats. Det øgede fokus på somatikken i rehabiliteringen udmøntede sig dertil i et forslag om ansættelse af gadeplanssygeplejesker hos de centrale aktører, som har opsøgende og

støttende indsatser, herunder Veterancentret. Det blev også overvejet at oprette et idrætsråd for at koordinere indsatsen mellem de idræts-rehabiliterende tilbud.

Nye tilbud til udsatte veteraner
Som en del af diskussionerne af huller mellem rehabiliteringsindsatserne og udækkede behov hos de udsatte veteraner blev der på de tre workshops stillet forslag til mange nye tilbud til denne gruppe. Af de forslag, som ikke er blevet en del af en indsatspakke, kan blandt andet nævnes flere sundhedstilbud til udsatte veteraner. Flere deltagere advokerede for livstilskurser for veteranfamilier med fokus på sundhed, kostvaner, søvn og motion. Der blev dertil foreslået tilbud om superviseret træning på recept, som en integreret og understøttende del af veteranernes behandlingsforløb, ligesom mulighed for at fremskyde de kommunale idræts- og sundhedstilbud til fx veteranhjem vandt gehør. For at gøre familien til en aktiv del af veteranernes rehabilitering blev muligheden for at oprette Safe Zone træning for børn drøftet, så børn af udsatte veteraner får mulighed for at være aktive sammen med andre børn, som kender til deres hverdag. Endeligt blev det foreslået at oprette en sundhedsbus, som kan besøge de større byer og tilbyde de udsatte veteraner et sundhedstjek. Data fra sundhedsbussen kan samtidig anvendes til at kortlægge veteraners sundhed. På behandlingsområdet var der fokus på at sikre opfølgning på behandling i psykiatrien eller i Veterancentret, herunder et ønske om vedligeholdende behandling i Veterancentret, fx via en timepulje til opfølgning. For at imødekomme den pressede hverdag hos de udsatte familier blev det foreslået, at Veterancentrets tilbud om CBCT (Cognitive-Behavioral Conjoint Therapy) bliver tilbudt som et weekendkursus a la PREP. Endelig blev der under diskussionerne om et specialiseret botilbud for særligt udsatte veteraner nævnt behovet for et permanent botilbud for de sårbare veteraner, som slet ikke responderer på behandling eller viser nogen form for progression.

Veterancentret tager læringspunkterne fra evalueringen med sig i den fremtidige udvikling af rehabiliteringsområdet, ligesom de mange forslag til nye tiltag lever videre som en bagvedliggende idébank.

Bilag 1

Evaluering af veteranindsats 2020

Evaluering af nuværende indsatser

Rehabilitering af de mest udsatte veteraner

Indhold

Behandling 1
Forskning i behandlingsmetoder 4
Socialrådgivning 7
Opsøgende indsats overfor veteraner 18
Brobyggerne/LØFT 21
Uddannelse af frivillige 23
Økonomisk rådgivning til veteraner 25
Transportstøtte 27
KFUM Soldaterrekreation/Veteranbo 29
Veteranhjemmene (VH) 33
Natur Retreat Botilbud for Veteraner Strynø 36
På vej mod en god hverdag 39
Veteranstøtten 42
DIF Soldaterprojekt 45
Invictus-programmet 48

Fokusområde:	Rehabilitering
Indsats:	Behandling
Aktør:	Veterancentret

Beskriv den nuværende indsats, herunder økonomi:

Behandlingsindsatsen har til formål at støtte psykisk skadede veteraner til enten at overkomme deres vanskeligheder efter udsendelse eller til at leve et godt og meningsfuldt liv med livslang funktionsnedsættelse, som konsekvens af udsendelse.

Behandlingsindsatsen indebærer bl.a. kropsterapi ved fysioterapeut, støttende forløb, gruppebehandling, individuel behandling og specialiseret behandling. Derudover er der blevet tilføjet en bredde i behandlingen med henblik på at skabe et differentieret tilbud, så alle veteraner med forskellige behov kan inkluderes. Herunder fx forskellige slags gruppeforløb såsom mindfulness og grundtræningsforløb.

Behandlingen er målrettet aktivt tjenstgørende og tidligere ansatte veteraner, som oplever belastninger i forbindelse med udsendelse. Veteranens familie tilbydes støttende samtaler i det omfang, deres vanskeligheder kan relateres til udsendelsesrelaterede problematikker og belastninger.

Behandlingsindsatsen indebærer også psykologisk rådgivning, bl.a. gennem dagvagten, som er et psykologfagligt beredskab i dagtimerne på hverdage. Dagvagten fungerer hovedsageligt som forvisitation til psykologbehandling, men løfter derudover rådgivning til fx veteraner, pårørende og bekendte, og til chefer og fagpersoner. Der er også mulighed for elektronisk rådgivning via Netrådgivningen, hvor der anonymt kan stilles og besvares afklarende spørgsmål. Denne ordning har i 2019 modtaget 32 henvendelser. Netrådgivningen betjenes af en studentermedhjælp, der under supervision af uddannet psykolog, besvarer henvendelser en gang ugentligt. Omkostninger beløber sig årligt til i alt 30.000 kr. i lønudgifter.

I 2019 er der anvendt 19,8 årsværk til behandling internt i Veterancentret (psykologer og fysioterapeuter) samt betjening af dagvagt. Driftsudgifterne for indsatsen udgjorde i 2019 ca. 25.000 kr.

Derudover varetages en del af behandlingen af udvalgte privatpraktiserende psykologer med henblik på at kunne tilbyde behandling i veteranens nærområde. Der anvendes et årsværk til koordination og faglig udvikling af denne indsats. Der blev anvendt 6.598.000 kr. i 2019 på eksterne netværkspsykologer.

Vurder effekten:

Effekten af den psykologiske behandling for veteraner med PTSD (posttraumatisk belastningsreaktion) viser, at over 60 pct. opnår et tilfredsstillende fald i deres symptomer. Et tilfredsstillende fald er defineret ved et klinisk signifikant fald i symptommåling eller ved at veteranen ikke længere opfylder symptomkriterierne for en PTSD diagnose.

PTSD behandlingen i Veterancentret lever således til fulde op til internationale fund på effekt af psykoterapeutisk behandling for militærrelateret.

For at imødekomme effektmåling på den del af den militære population, der søger behandling i Veterancentret, men som ikke har PTSD, er måleredskaberne ved opstart og afslutning af behandling i 2019 blevet udvidet til også at omfatte trivsel og mental sundhed generelt. Denne udvidelse kunne også med fordel omfatte veteranens pårørende.

Indsatsen gør en stor forskel for målgruppen, hvilket bl.a. er tydeligt i efterspørgslen af behandling fra både veteraner og pårørende og i ønsket fra aktører på veteranområdet om yderligere behandlingstiltag. Fx ses et kontinuerligt antal henvendelser om psykologbe-

handling henover årene med en stigning i endeligt antal henvendelser fra 2013 og frem. Hvor der i 2013 var 823 henvendelser er tallet i 2019 steget til 921.

Beskriv styrker:

Behandlingens største styrke er at give veteranen mulighed for at komme sig, blive rask og få mentalt overskud til igen at fungere i sit liv. Med andre ord at hele de psykiske skader pådraget under udsendelse.

Behandlingsindsatsen er integreret som en del af en tværfaglig indsats i rehabiliteringen af den skadede veteran. Således er der et tæt samarbejde med andre faglige indsatser i Veterancentret med henblik på at skabe en helhedsorienteret rehabilitering. Der er yderligere tæt samarbejde med primærsektoren og med de specialiserede tilbud for veteraner i psykiatrien. I 2020 vil der endvidere være fokus på et tættere samarbejde med VISO.

En anden særlig styrke er den tætte kobling mellem klinisk praksis og forskning, som muliggør udvikling af behandlingsmetoder og afprøvning af nye og banebrydende behandlingstilgange for krigsrelaterede problemstillinger. Dette afstedkommer stor interesse og potentielle samarbejdsmuligheder indenfor behandling- og forskningsområdet og er medvirkende til at producere ny viden til gavn for veteraner med psykiske skader efter udsendelse både nationalt og internationalt.

En tredje styrke er, at behandlingen er knyttet tæt op på Forsvaret, således at behandlerne har særlig indsigt i og kendskab til målgruppen og til Forsvarets identitetsbærende kultur.

Beskriv udfordringer:

Veteraner med psykiske skader har ofte brug for behandling gentagne gange i løbet af deres levetid. På trods af, at veteraner får minimeret deres symptomer, som resultat af behandling, kan symptomerne vende tilbage, når veteranen rammes af livets udfordringer. Behandlingsefterspørgslen monitoreres løbende og resurser tilpasses dertil. Der kan især skrues op og ned for brugen af privatpraktiserende psykologer afhængigt af efterspørgslen og resursen tilgængelig på det enkelte Veterancenter.

Det kan være en udfordring at få udbredt de differentierede og specialiserede behandlingstilbud til alle Veterancentre nationalt. Denne udfordring forstærkes yderligere i de områder af landet, hvor der er længst til et Veterancenter.

Overvej det fremadrettede perspektiv:

Veteraner med psykiske skader vil ofte have behov for forskellige slags behandlinger afhængigt af, hvad veteranen er motiveret for og hvad der giver faglig mening ift. den aktuelle henvendelsesårsag. Der er således fremadrettet fortsat behov for et både varieret og specialiseret behandlingstilbud til veteraner med fokus på stabilisering, traumebehandling og mere generel stresshåndtering.

Der er fortsat behov for at nå de 30-40 pct. af målgruppen, som ikke opnår et tilfredsstillende fald, hvorfor Veterancentret siden Servicetjekket i 2016 har igangsat en række udviklingsprojekter med henblik på at optimere den psykologiske behandling målrettet PTSD. Disse projekter er alle udført i et forskningsmæssigt setup med henblik på at opnå den rette evaluering og kvalitet af udviklingen.

Det er et ønske for Veterancentret at hæve effekten af PTSD behandling yderligere og at bidrage med disse resultater til den internationale forskningslitteratur og kliniske praksis til gavn for veteranpopulationen i Danmark såvel som i udlandet.

Det er et ønske at udvikle behandlingen for andre typer af belastninger end PTSD efter udsendelse med henblik på både at kvalificere behandlingstilbuddet for veteranpopulationen og for at sikre tilbud til tjenstgørende personel med henblik på at undgå sygdom og fore-

bygge stressbelastningsreaktioner. På samme måde kunne det støttende tilbud til pårørende også udvides og udvikles med en bredere palet.

Da der har været meget lidt søgning til Netrådgivningen, og da henvendelser i dag sker gennem den telefoniske dag- og døgnvagt, anbefales det at nedlægge Netrådgivningen.

Fokusområde:	Rehabilitering
Indsats:	Forskning i behandlingsmetoder
Aktør:	Veterancentret

Beskriv den nuværende indsats, herunder økonomi:

Veteraner med PTSD kan have mange forskellige symptomer og vanskeligheder. Veterancentrets forskning i behandlingsmetoder har til formål at sikre a) at veteraner kan modtage behandlingstilbud, baseret på de nyeste metoder, der er tilpasset disse forskellige problemstillinger og b) at kvaliteten af disse tilbud er på højeste niveau. Indsatsen foregår i dialog med internationale forskere og behandlere.

Indsatsen forløber gennem flere aktiviteter: For det første samles der rutinemæssigt data ind på alle behandlingssøgende veteraner. For det andet samles der løbende data ind til vurdering af effekten af den psykoterapeutiske behandling i Veterancentret. For det tredje udvikles og afprøves der aktuelt fire nye, mere eksperimentelle behandlingsmetoder til krigsrelaterede problemstillinger: 1) kropsterapi i form af Basic Body Awareness Therapy (BBAT) til veteraner med PTSD og kropslige symptomer, 2) EEG-baseret neurofeedback til veteraner med primære symptomer på forøget alarm- og kampberedskab, 3) virtual reality eksponeringsterapi til veteraner med primære genoplevelsessymptomer, og 4) fleksibel modulopbygget kognitiv adfærdsterapi til veteraner med kompleks-PTSD.

Målgruppen for indsatsen er aktivt tjenstgørende og tidligere ansatte veteraner, som søger hjælp til at håndtere – og leve med – belastninger i forbindelse med udsendelse. Veteranens familie kan i nogle tilfælde indgå direkte i behandlingsforløbet (beskrives nedenfor). I andre tilfælde forventes de nærmeste pårørende at opleve en afledt effekt af, at veteranen gennem behandlingen får det bedre.

Resultater fra den kliniske forskning formidles løbende internt i Forsvaret/Veterancentret gennem nyhedsbreve og oplæg til nationale samarbejdspartnere (eks. psykiatrien og specialiserede PTSD behandlingstilbud), samt internationalt via artikler publiceret i internationale tidsskrifter og præsentationer til forskningskonferencer.

Veterancentret har to gange fået beskrivelser af behandlingssøgende veteraner (med det formål i højere grad at kunne målrette behandlingstilbud) publiceret i internationale tidsskrifter (European Journal of Psychotraumatology og Clin Psychol Sci).

Veterancentret har endvidere fået accepteret konferenceabstracts om behandlingssøgende veteraner samt forskning i behandlingsmetoder til danske og internationale forskningskonferencer i alt 11 gange siden november 2018.

Indsatsen er delvis finansieret af økonomitilførsel til Veterancentret i forbindelse med forligsaftalen fra 2018 til 2023 (F92 initiativ), hvor forskning i regi af Veterancentret blev prioriteret med henblik på at styrke og optimere behandlingsindsatsen. Yderligere finansiering på 236.000 kr. er i 2019 tilvejebragt ved hjælp af ekstern fondstildeling fra Enid Ingemann Fonden (kropsterapi-projektet) og delvist af Veterancentrets egne midler. Veterancentret anvendte i 2019 3 årsværk på forskning i behandlingsmetoder samt 77.000 kr. på drift.

Vurder effekten:

Forskning i behandlingsmetoder har medført en større viden om hvilke veteraner, der henvender sig for at modtage behandling, hvem der responderer godt på eksisterende behandlingstilbud, samt hvem der ikke responderer og dropper ud af behandlingen. Denne viden kommer ikke kun danske krigsveteraner til gode, men også andre traumeoverlevere som søger hjælp til at overkomme deres vanskeligheder i – og udenfor – Danmark.

Forskningen har medført en bredere vifte af behandlingstilbud i Veterancentret, som særligt er målrettet de veteraner, der ikke ser ud til at profitere af eksisterende behandlingstil-

bud. Formidlingen af resultaterne gennem nyhedsbreve, oplæg og internationale tidsskrifter er dertil med til at synliggøre Veterancentrets arbejde og skabe opmærksomhed på veteransagen generelt.

Foreløbige resultater af kropsterapi, EEG-baseret neurofeedback og virtual reality eksponeringsterapi viser gode effekter på deres respektive målgrupper (fald i selvrapporterede symptomer/bedring af fysioterapeut vurderet bevægelseskvalitet), samt positive tilbagemeldinger på kvalitative interviews. Den fleksible modulopbyggede behandling skal afprøves første gang i 2020.

Beskriv styrker:

Forskning i behandlingsmetoder er en integreret del af den behandling, der tilbydes i Veterancentret, som videre indgår i den tværfaglige indsats, som Veterancentret leverer til den skadede veteran. De kliniske forskningsprojekter koordineres løbende med andre forskningsprojekter i Veterancentret, således at der opstår synergi mellem de forskellige forskningsprojekter, og den viden de skaber.

En særlig styrke ved indsatsen er forskningsprojekternes tætte kobling til klinisk praksis: Forskning i behandlingsmetoder foregår sideløbende med patientbehandling, således at indsatsen med det samme gør en forskel for målgruppen.

Forskningen skaber relationer til og medfører strategisk samarbejde med udenlandske og danske universiteter og forskere: 1) kropsterapi-projektet samarbejder med Fysioterapeutuddannelsen på Københavns Professionshøjskole, samt førende danske forskere indenfor BBAT i Danmark, 2) neurofeedback-projektet samarbejder med forskere ved DTU Computer Science og Hvidovre Hospital samt indledende træning ved behandlingsstedet National Intrepid Spirit Center of Excellence (NICoE) i Fort Campbell, USA, 3) virtual reality-projektet samarbejder med klinikere og forskere ved det norske forsvar, samt Research Professor Rizzo, Director, Medical Virtual Reality i USA, - Institute for Creative Technologies, University of Southern California, der har udviklet softwaren til amerikanske krigsveteraner som anvendes, 4) det modulopbyggede behandlingsprogram udvikles i samarbejde med forskere ved det engelske forsvar, samt Professor Thanos Karatzias, Edinburgh Napier University, Skotland.

Beskriv udfordringer:

Der er stor efterspørgsel på behandling til veteraner og deres pårørende, hvilket fx ses i en stigning i antallet af henvendelser til Veterancentret (fra 823 visitationssamtaler i 2013 til 921 visitationssamtaler i 2019). Det kan imidlertid være en udfordring at få udbredt de nye, eksperimentelle behandlingstilbud til alle Veterancentre nationalt, da det kræver særligt uddannet personel at kunne tilbyde behandlingen.

Det er desuden en udfordring at finde behandlingsrum på alle lokaliteter. Selv på lokaliteter hvor de nye, eksperimentelle behandlingstilbud allerede findes, har det vist sig svært at finde velegnede lokaler.

Overvej det fremadrettede perspektiv:

Forskning i behandlingsmetoder søger at udvikle og kvalitetssikre behandling til veteraner og deres nærmeste pårørende. Flere af de nyeste behandlingstilbud rummer således mulighed for at inddrage veteranens nærmeste pårørende i behandlingen. I det nye modulopbyggede behandlingsprogram, som Veterancentret har udviklet, kan veteranens nærmeste pårørende (fx partner/forælder/barn/ven) inviteres med ind i behandlingsforløbet for i terapien at kunne arbejde direkte med, hvordan veteranens vanskeligheder udspiller sig i hans/hendes nære relationer. I behandling med neurofeedback inddrages veteranens samlever eller partner i behandlingens afsluttende fase. Partner/samlever får mulighed for at drøfte sine oplevelser af veteranens symptomer og behandlingens indflydelse på disse. Endvidere inddrages partneren i fastholdelse af en bedring opnået i behandlingen. Dette

indbefatter både oplysning af partneren om karakteristika ved og handlemuligheder i forhold til veteranens symptomer samt inddragelse af partneren i fortsat "hjemmearbejde", der kan vedligeholde en bedring i veteranen.

Forskning i behandlingsmetoder vil kunne optimeres yderligere ved at blive gjort til et permanent tilbud i Veterancentret så forskeren (som pt. er ansat i et treåret forligsprojekt, F92 initiativ) ansættes efter 2021, hvor den nuværende stilling ophører.

Fokusområde:	Rehabilitering
Indsats:	Socialrådgivning
Aktør:	Veterancentret

Beskriv den nuværende indsats, herunder økonomi:
Formålet med indsatsen er dels at tilbyde en koordineret og helhedsorienteret støtte, der tager udgangspunkt i den enkelte veterans og dennes pårørendes behov og ressourcer, og dels at understøtte Forsvarets opgaveløsning. Socialrådgivning, som varetages af 21 uddannede socialrådgivere i Veterancentret, er omfattende og forskelligartet og består blandt andet af individuel socialfaglig rådgivning til veteraner og deres familier, militære chefer samt andre ansatte i Forsvaret. Der rådgives i arbejdsskadesager, udredningsforløb i forhold til rehabilitering og andre sociale, familieretslige og økonomiske problemstillinger. Socialrådgiverne bistår socialfagligt i forbindelse med internationale missioner ved blandt andet oplæg og individuel rådgivning af soldater, pårørende og chefer – før, under og efter udsendelse. Socialrådgiverne bemander derudover Veterancentrets døgntelefon udenfor almindelig arbejdstid med henblik på at opfange og imødekomme akutte behov for rådgivning eller koordinering af akutte indsatser. Socialrådgiverne samarbejder i vid udstrækning med andre relevante personer i private, frivillige og offentlige netværk for at sikre den bedst mulige løsning for veteranen og dennes pårørende. Der er i denne evaluering valgt at fokusere på tre hovedkerneopgaver, som tilsammen udgør størstedelen af indsatsen, henholdsvis individuelle rådgivningsforløb, arbejdet med døgntelefonen udenfor åbningstid og orienteringer for soldater og pårørende før, under og efter udsendelse. <u>Individuelle rådgivningsforløb</u> Indsatsen består blandt andet af samtaler og praktisk hjælp til fx arbejdsskadesager og legatansøgninger. Der ydes også støtte til kontakt til andre offentlige indsatser såsom kommune, skole og behandlingstilbud, fx ved deltagelse i møder, skriftlige udtalelser samt oplysning og rådgivning til de professionelle i veteranens eller den pårørendes dagligdag. Der kan også være behov for, at socialrådgiveren i en periode tager den koordinerende rolle i veteranens sag og får skabt et overblik ift. eksempelvis kommune, familieretshus og Arbejdsmarkedets Erhvervssikring, eventuelt som fuldmagtsindehaver. Denne indsats skaber ro hos veteranen og dermed mulighed for, at han eller hun kan fokusere på sin videre rehabilitering. Rådgivningen kan være af kortere eller længere varighed og foretages telefonisk, ved personligt fremmøde eller ved hjemmebesøg. Der gennemføres rådgivningsforløb for både veteraner og deres familie, som kan ledsages til skoler, læge, møde i familieafdelingen osv. samt individuelle forløb for eksempelvis ægtefæller. I 2019 havde socialrådgiverne 13.023 aktiviteter i veteransager, hvilket dækker over fx telefonsamtaler og møder. <u>Døgntelefon</u> Indsatsen består af telefonisk rådgivning og støtte i akutte situationer udenfor Veterancentrets åbningstid, inklusiv weekender og helligdage. Døgntelefonen bemandes af en socialrådgiver, som udover rådgivning og støtte også afdækker og koordinerer den akutte ind-

sats, som veteranen eller den pårørende har behov for. Socialrådgiveren kontakter politi eller alarmberedskab, hvis det bliver nødvendigt. Opkaldene fra veteranen eller den pårørende er mangeartede og kan handle om alt fra samtaler om ensomhed til inddragelse af en række instanser og netværk ved håndtering af en akut udskrivelse fra psykiatrien.

Gennem de senere år har kaldene til døgntelefonen udviklet sig fra primært at omhandle ønsker om råd og vejledning til ønsker om hurtig hjælp og handling. Døgntelefonen er blevet til et socialfagligt beredskab. Dette betyder, at de medarbejdere, som betjener døgntelefonen, skal kunne håndtere uforudsete behov hurtigt og professionelt. De er skolet i, på meget kort tid, at møde veteranen eller den pårørende i ofte kaotiske situationer, så der kommer ro og struktur på situationen. I nogle tilfælde kræver opkaldet, at socialrådgiveren identificerer en potentiel selvmordstruet person og laver en akut risikovurdering. Herefter koordinerer medarbejderen med andre instanser såsom politi, vagtlæge og psykiatrisk skadestue, for at få lagt en bæredygtig sikkerhedsplan. Medarbejderne skal have en specialiseret faglighed og stor robusthed og rutine i at kvalificere vurderingen for at minimere risikoen for kritiske fejlskøn.

Veterancentret har i årene 2017-2019 håndteret i alt 2084 opkald på døgntelefonen, fordelt på 657 opkald i 2017, 662 i 2018 og 765 i 2019. Der ses således en samlet stigning i antallet af henvendelser på døgntelefonen de seneste tre år (se bilag). Særligt i løbet af 2019 er der sket en markant stigning i antallet af henvendelser, hvilket bliver fulgt nøje med henblik på at afklare, om dette er en permanent tendens. Der er samtidigt sket en stigning i antallet af alvorlige opkald og alarmopkald. Der er opkald på døgntelefonen på alle tider af døgnet hele året rundt, idet ca. hvert femte opkald falder om natten (se bilag). Varigheden af opkaldene er meget forskellig, og et enkelt natopkald kan ofte kræve mange timers håndtering og opfølgning. Disse opkald kalder særligt på socialrådgiverens specialfaglige kompetencer på området, da opkaldene typisk kræver håndholdt råd og vejledning og sikring af trygheden for veteranen. Opkaldene falder på alle årets måneder og fordeler sig henover weekender, ferier og helligdage.

Veterancentret anvender årligt ca. 1,3 ÅV på bemanding af døgntelefonen udenfor arbejdstiden (udregnet på baggrund af tidsforbruget i januar 2020).

<u>Socialfaglige orienteringer for soldater og pårørende før, under og efter udsendelse</u>
Indsatsen består af orientering af soldater og deres familier før, under og umiddelbart efter en udsendelse. Her orienteres om de socialfaglige forhold, som er særlige i forbindelse med en udsendelse. Dette inkluderer blandt andet rådgivnings- og støttetilbud, psykiske forhold, forsikrings- og erstatningsforhold, reaktioner blandt soldater og pårørende, forventningsafstemning, praktiske forhold og sociale og familiære forhold. Derudover orienteres der om de udfordringer, der kan opstå for soldater og deres familier, og hvad de skal være opmærksomme på. Der gives også plads til at få italesat tanker og bekymringer, samtidig med at de opfordres til at fortsætte dialogen hjemme.

Orienteringerne under udsendelsen er for de pårørende herhjemme og har ud over praktiske forhold fokus på håndteringen af familiens usikkerhed og bekymringer, omverdenens reaktioner og forventningsafstemning ift. soldatens "leave".

Veterancentret afholdt i 2019 97 orienteringer.

Veterancentret har i 2019 anvendt 121.000 kr. på drift af den samlede socialrådgiverindsats. Hertil estimeres det, at der er brugt 21,3 årsværk.

Vurder effekten:
Individuelle rådgivningsforløb Veterancentrets individuelle rådgivning er en håndholdt indsats, som har direkte effekt for veteranerne og deres familie. I Veterancentrets effektmåling på socialrådgivningen vurderes 69,2 pct. af målgruppen at have opnået en forbedring på mindst 2 skalatrin (på en skala fra 1-10) ift. mindst en af parametrene; forsørgelse, økonomi, bolig, fysisk trivsel, psykisk trivsel, relationer og hverdagsliv. Dette underbygges af efterspørgslen på individuel rådgivning fra veteraner og deres familier. Døgntelefon Døgntelefonen dækker et væsentligt behov hos veteraner og deres familier for at få hjælp i akutte situationer døgnet rundt. Samtidig er dette et vigtigt politisk signal overfor veteranerne og deres familier om, at der altid er kvalificeret hjælp at hente. Den hurtige håndtering af akutte henvendelser er ofte afgørende for de sårbare veteraner, men Veterancentrets tilgængelighed har også en betryggende effekt for den brede målgruppe. Det stigende antal henvendelser tyder på, at kendskabet til døgntelefonen og tilliden til, at man får en professionel og specialiseret socialfaglig støtte ved henvendelse, er slået igennem hos veteraner, pårørende og det omkringliggende samfund. Socialfaglige orienteringer for soldater og pårørende før, under og efter udsendelse Veterancentret oplever positive tilbagemeldinger fra deltagerne på orienteringerne, hvor de pårørende blandt andet giver udtryk for, at det er rart, at det bliver synliggjort, at de også kan få hjælp og støtte. I 2017 og i 2018 gennemførte Veterancentret en spørgeskemaundersøgelse ifm. orienteringerne, hvor 85 pct. af besvarelserne angav, at det socialfaglige oplæg havde bidraget med viden, som de kunne gå ud og bruge. Fælles for alle tre indsatser er, at veteraner og deres familie føler en tryghed i, at de har mulighed for at tale med fagpersoner, der har en specialiseret viden om veteraner og de efterreaktioner og udfordringer, der kan være konsekvenser af udsendelse. Veterancentret vurderer på denne baggrund, at indsatsen lever op til formålet.
Beskriv styrker:
Veterancentrets socialrådgiverindsats varetages af erfarne socialrådgivere med specialviden om veteraner og pårørendes udfordringer, hvilket sikrer et højt socialfagligt niveau i sagsbehandlingen og samarbejdet med eksterne aktører. Der findes ikke en lignende indsats i det kommunale system. Individuelle rådgivningsforløb Socialrådgiveren har indblik i veteraner og deres pårørendes problematikker og udfordringer, samt efterreaktioner grundet udsendelse, hvilket kvalificerer og målretter rådgivningen til målgruppen. Dette muliggør en helhedsorienteret og koordineret støtte på alle de arenaer, som veteranen befinder sig i. Da Veterancentret har centre fordelt over hele landet, er støtten aldrig langt væk, ligesom rådgivningen ofte foregår i veteranernes egne hjem. Der er ingen venteliste på socialfaglig rådgivning. Døgntelefon Veteranerne og deres familier kan få fat i en socialrådgiver med indsigt i veteraners udfordringer og problematikker 24 timer i døgnet. En veteran eller pårørende kan forud for opkaldet have brugt flere måneder på at tage mod til sig, og derfor er de medarbejdere, der betjener døgntelefonen i Veterancentret, parate til på alle tider af døgnet at yde en professionel og koordineret indsats for de veteraner og pårørende, der retter henvendelse.

Socialfaglige orienteringer for soldater og pårørende før, under og efter udsendelse
Soldaterne og deres pårørende bliver ved arrangementerne bekendt med Veterancentrets eksistens og støttemuligheder og får samtidigt et "ansigt" på Veterancentret. På pårørendearrangementerne er socialrådgiveren ofte med hele dagen, så soldater og deres familier har mulighed for at komme med personlige henvendelser og spørgsmål. Der er generelt god tilslutning til orienteringerne.

Beskriv udfordringer:

Individuelle rådgivningsforløb
Indsatsen har et delvist overlap til myndighedssocialrådgiverne i kommunerne, som Veterancentret samarbejder med, men den brede erfaring med, og viden om, veteraners forhold tilbydes kun i Veterancentret. Som følge af deres udsendelse har nogle veteraner en negativ holdning til Forsvaret, hvilket kan forhindre dem i at kontakte Veterancentret eller gøre kontakten vanskelig. Det kan dertil være svært at få dem til at skrive under på de samtykkeerklæringer, som er nødvendige i forbindelse med kontakt til andre myndigheder.

Døgntelefon
Døgntelefonen bemandes af 21 socialrådgivere. Der kunne med fordel bemandes med flere medarbejdere for at kunne dække perioder med spidsbelastninger, sygdom og vakancer med mere. Indsatsen har overlap til Veteranstøttens døgntelefon, som dog er meget forskellig fra Veterancentrets døgntelefon. Veteranstøttens døgntelefon har mere karakter af muligheden for en støttende samtale med en veteran, som kan relatere og spare om udfordringerne efter udsendelse.

Socialfaglige orienteringer for soldater og pårørende før, under og efter udsendelse
Orienteringerne retter sig mod alle soldatens pårørende, og der ses ofte både ægtefæller, forældre, søskende osv. til arrangementer. Det kan derfor være svært at ramme alle deltageres behov ved en orientering.

Overvej det fremadrettede perspektiv:

Socialrådgivning er en helt central del af veteranindsatsen med stor efterspørgsel fra veteraner og deres familier. Fremadrettet er der et ønske om et større fokus på løsninger i netværket som supplement til den håndholdte del af indsatsen, hvorved de socialfaglige ressourcer kan bruges mere effektivt med inddragelse af flere personer. Med en mere netværksorienteret tilgang søges veteranerne knyttet tættere til deres netværk, særligt familien, samt de relevante myndighedsaktører. Ud over den positive effekt for den enkelte veteran vil Veterancentret kunne nå ud til flere personer og styrke den håndholdte indsats, hvor dette i særlig grad er påkrævet.

Som en del af det øgede fokus på familien omkring veteranen ønsker Veterancentret at indtænke de pårørende tidligere i rådgivningsforløbet. Det er vigtigt at få afdækket veteranens familieforhold allerede ved første rådgivningssamtale for at inddrage de pårørende i veteranens rehabilitering, men også for at afdække om der er brug for særlig støtte til familien, enten sammen med veteranen eller individuelt.

Døgntelefonens bemanding og placering ved Veterancentret er afgørende for at sikre den fagprofessionelle håndtering af de akutte opkald. Døgntelefonen fungerer i mange tilfælde som en nødtelefon for sårbare veteraner og pårørende, der står med akutte og alvorlige problemer. En uddelegering af opgaven, til eksempelvis frivillige kræfter, vil skabe risiko for fejlskøn med potentielt alvorlige følger. Døgntelefonens opkald vil dertil ofte kræve handling den følgende arbejdsdag, hvorfor den tætte sparring med den medarbejder, som har modtaget opkaldet, er afgørende for at sikre kontinuitet i håndteringen af de alvorlige

opkald. Endeligt er det Veterancentrets vurdering, at det stigende antal opkald til døgntelefonen er et udtryk for den kompetente og effektive hjælp og støtte, som socialrådgiverne yder på døgntelefonen. Det er væsentligt, at døgntelefonen også i fremtiden opretholder stor faglighed, robusthed og handlekraft overfor de allersvageste veteraner og deres pårørende på alle tider af døgnet.

Uddybning af aktivitet på døgntelefonen 2017-2019 og 4. kvartal 2019

Statistik for døgntelefon 2017

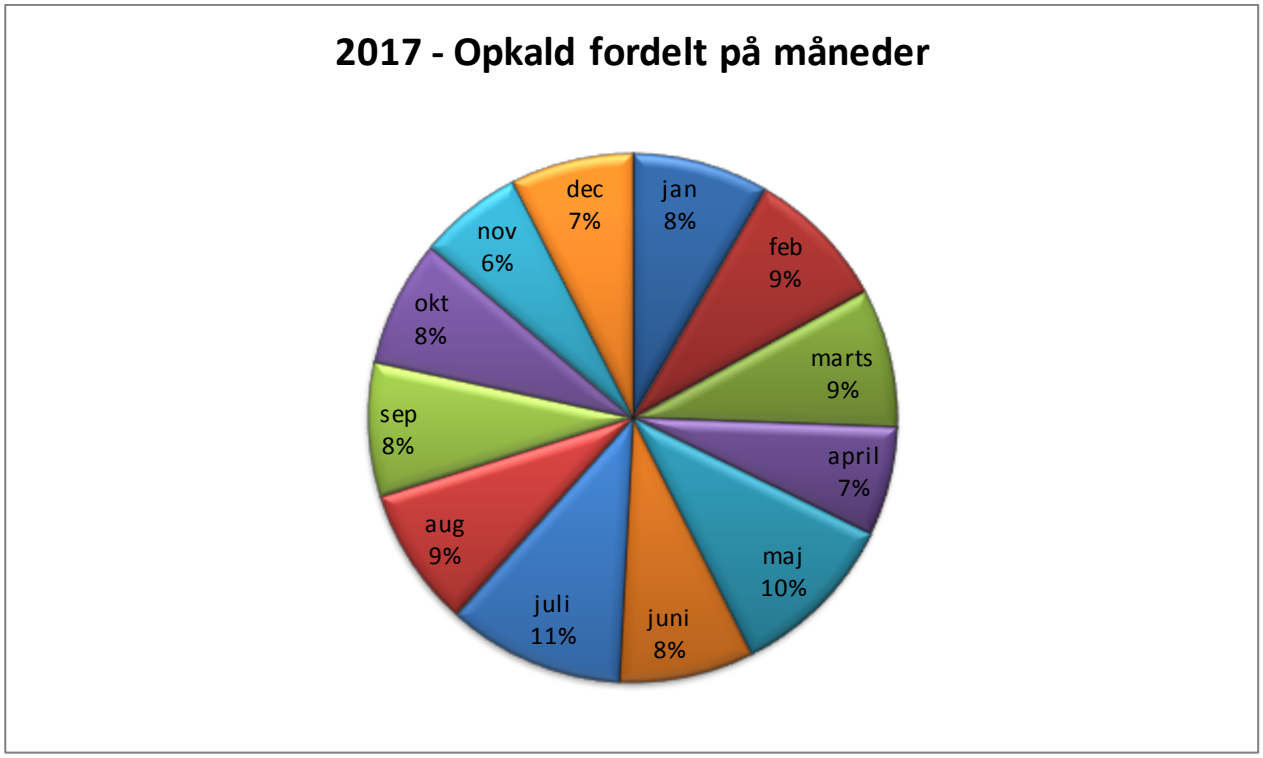

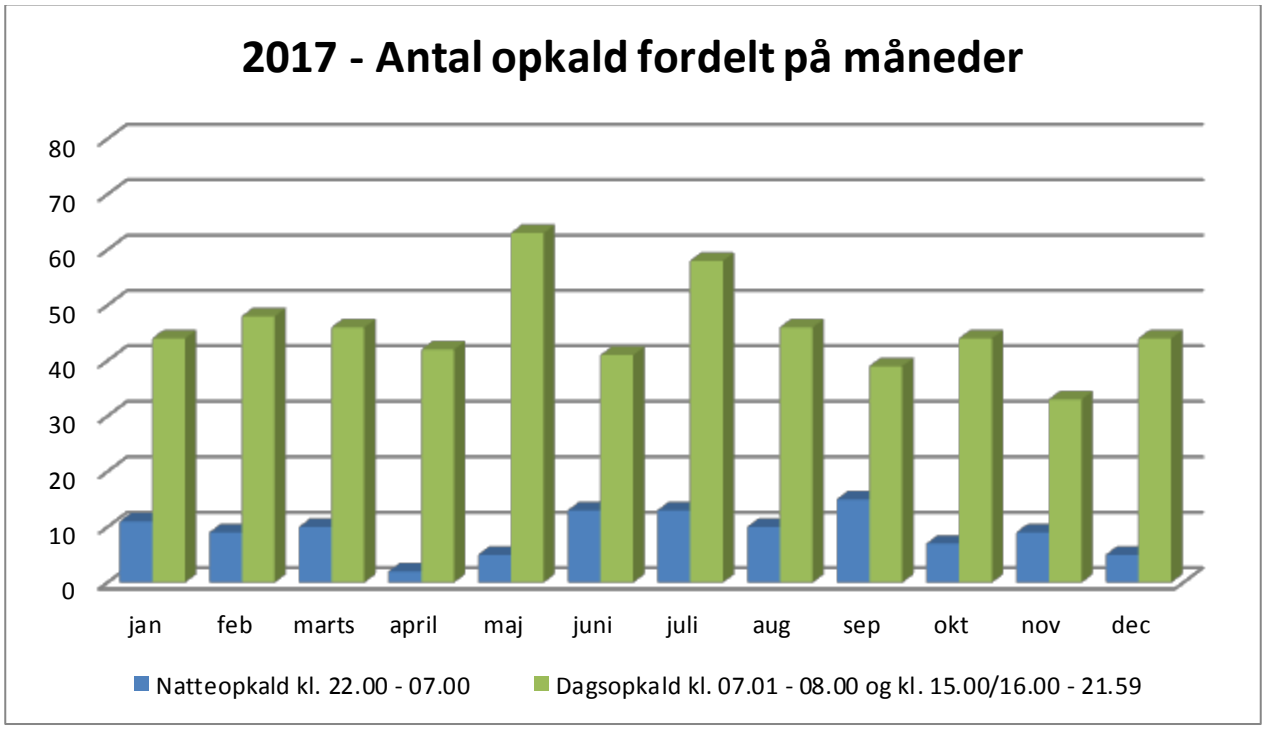

Statistik for døgntelefon 2018

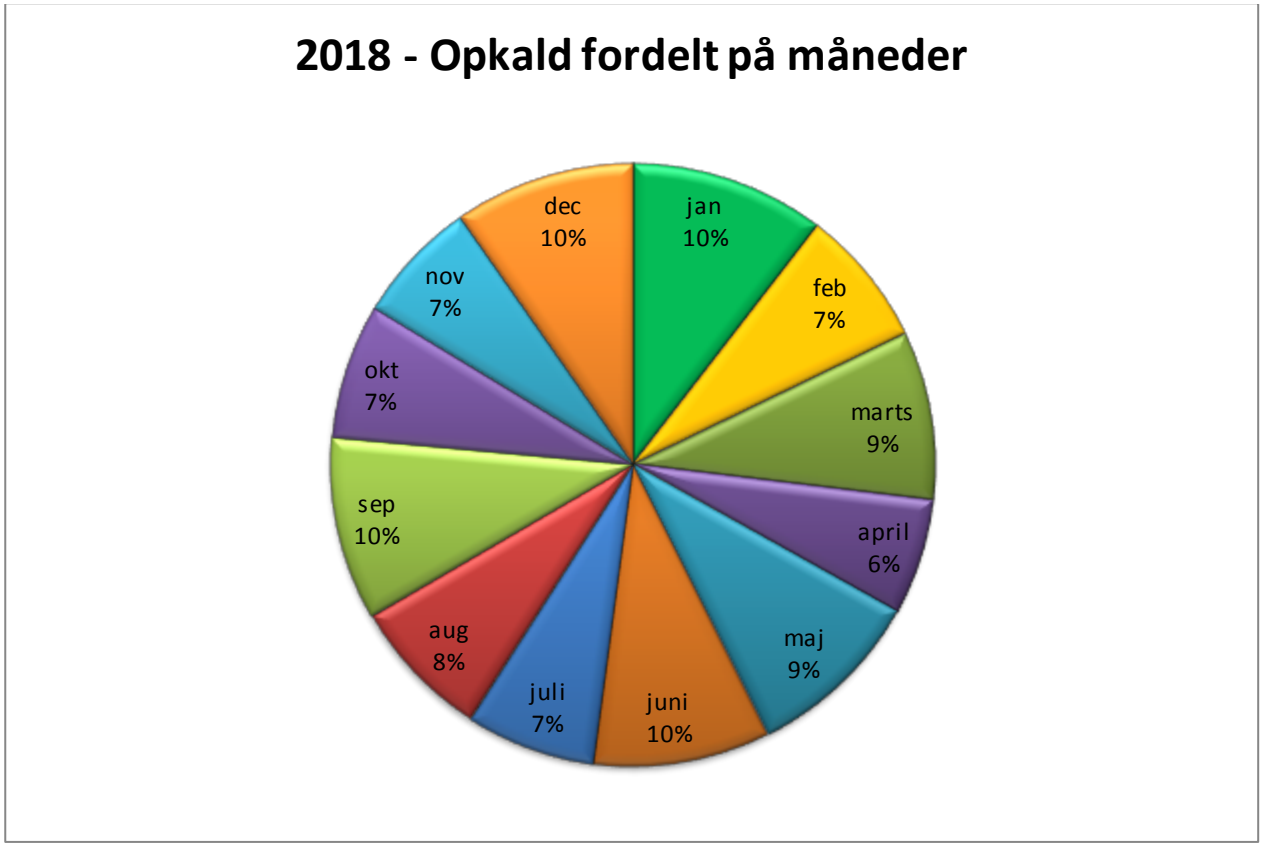

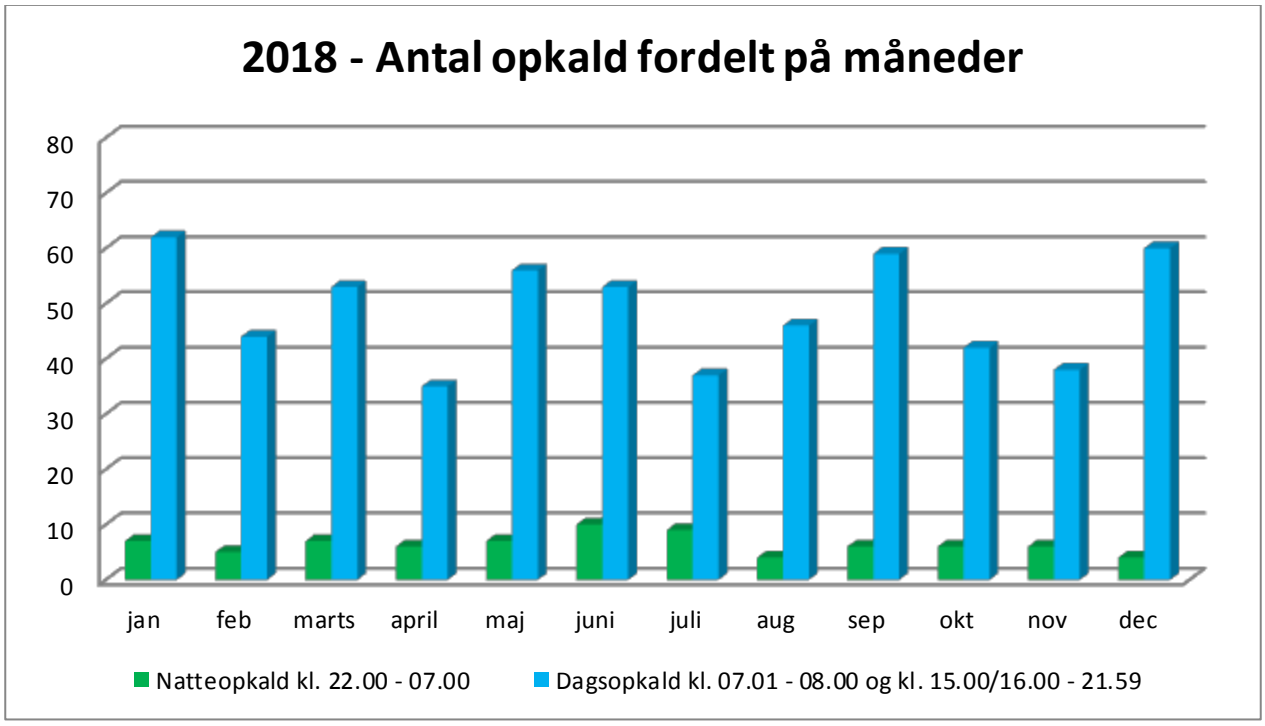

Statistik for døgntelefon 2019

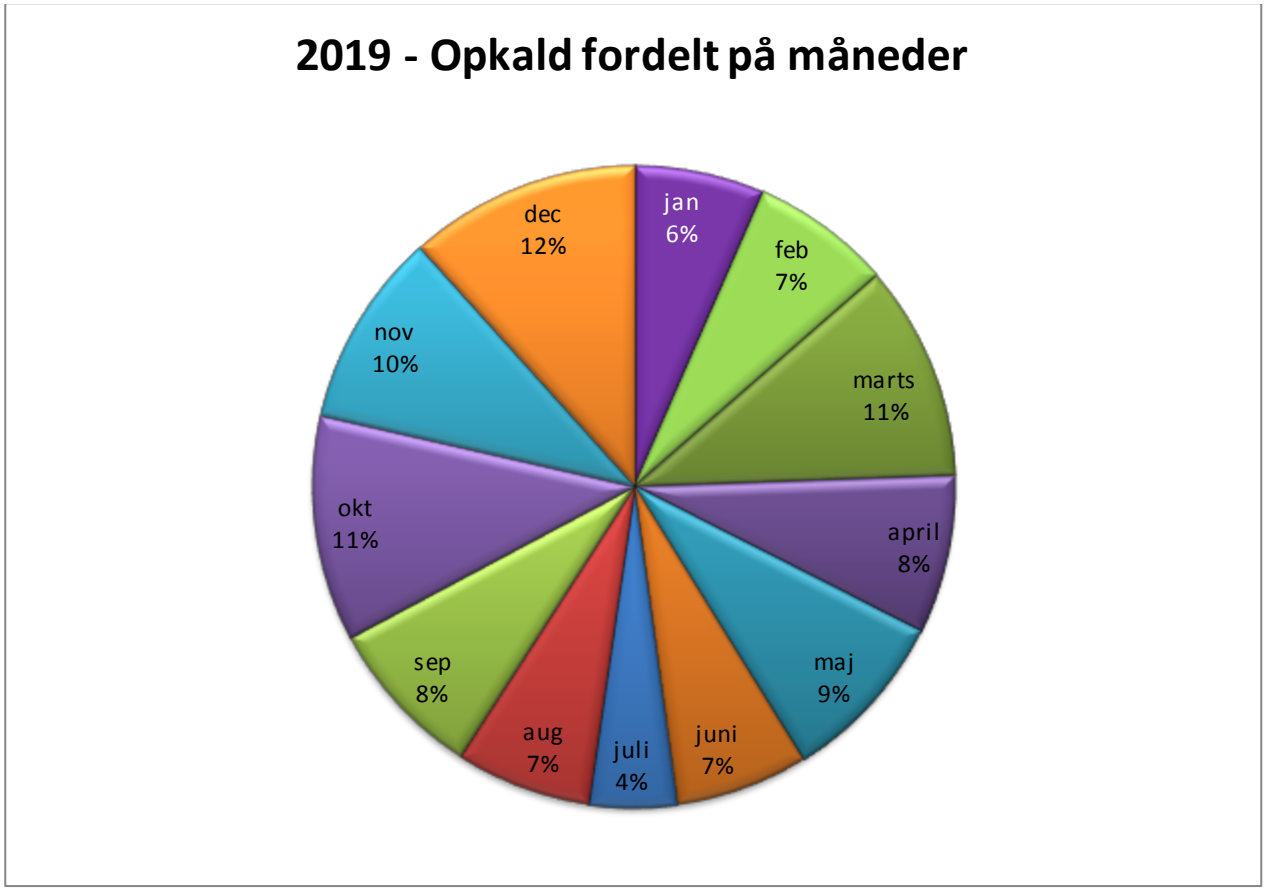

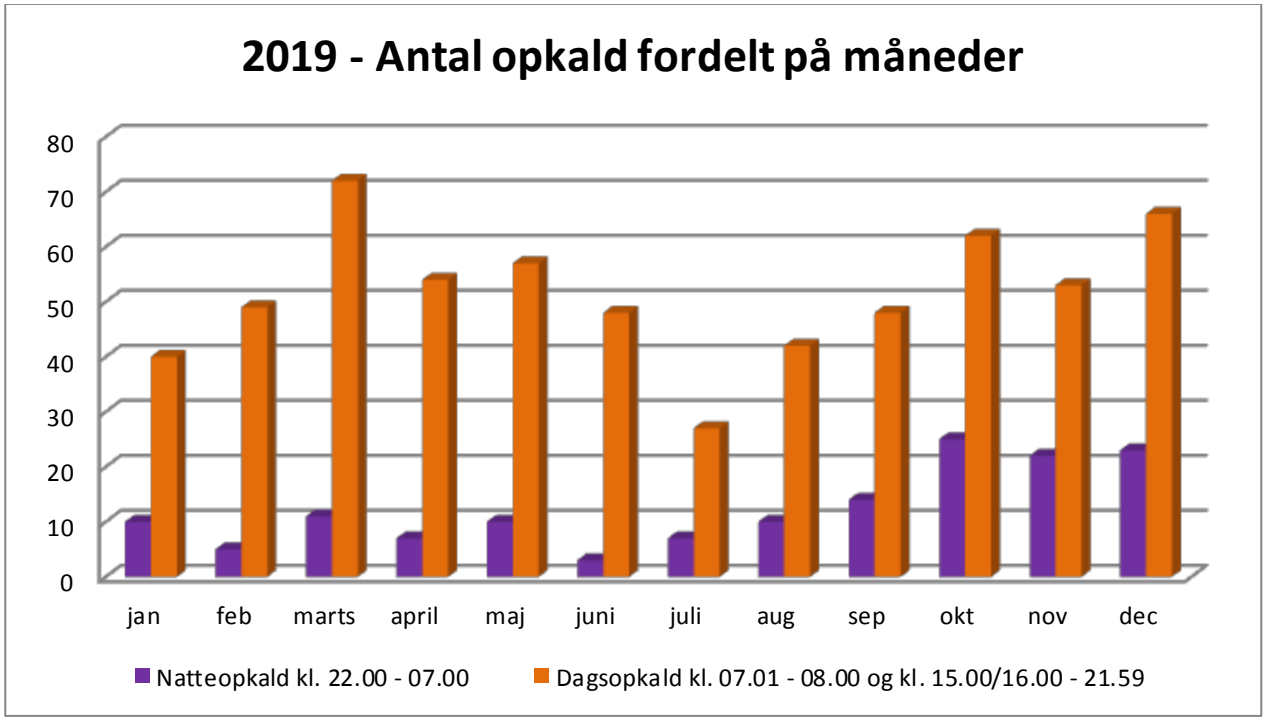

Dato	Antal opkald	Antal minutter
1	1	5
2	2	30
3	0	0
4	6	16
5	2	20
6	3	21
7	4	53
8	1	58
9	5	40
10	10	119
11	3	46
12	1	25
13	1	10
14	0	0
15	4	78
16	1	15
17	3	49
18	1	3
19	3	24
20	4	17
21	0	0
22	2	55
23	1	11
24	8	84
25	4	44
26	3	28
27	2	11
28	4	70
29	2	34
30	4	27
31	2	5
I alt	87	998

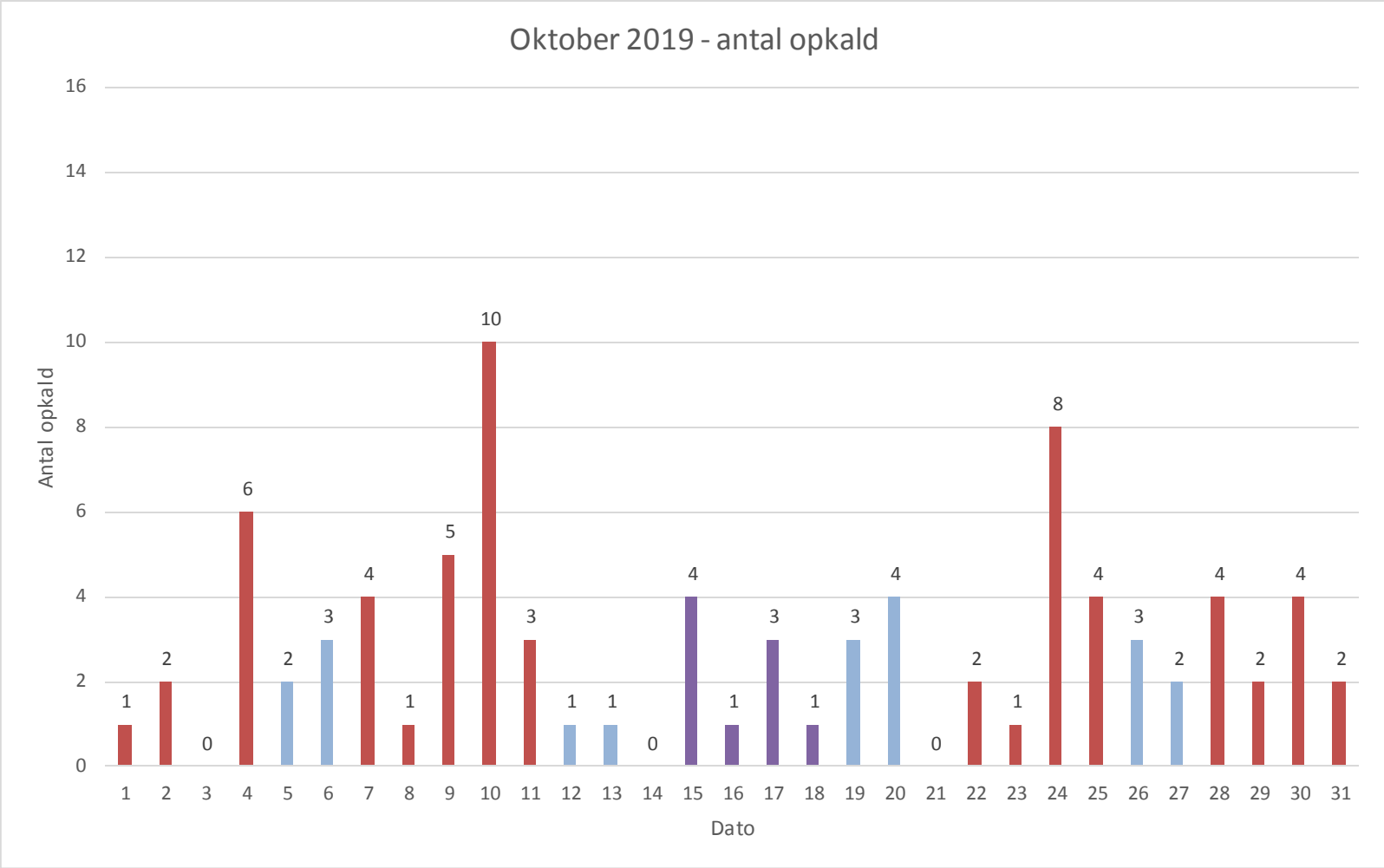

Dato	Antal opkald	Antal minutter
1	2	6
2	2	7
3	4	8
4	3	43
5	1	4
6	4	76
7	3	15
8	1	8
9	1	1
10	8	82
11	2	5
12	1	15
13	4	24
14	4	42
15	6	31
16	5	32
17	0	0
18	1	16
19	2	32
20	3	21
21	6	60
22	2	24
23	0	0
24	2	35
25	0	0
26	2	10
27	2	2
28	2	121
29	0	0
30	2	25
I alt	75	745

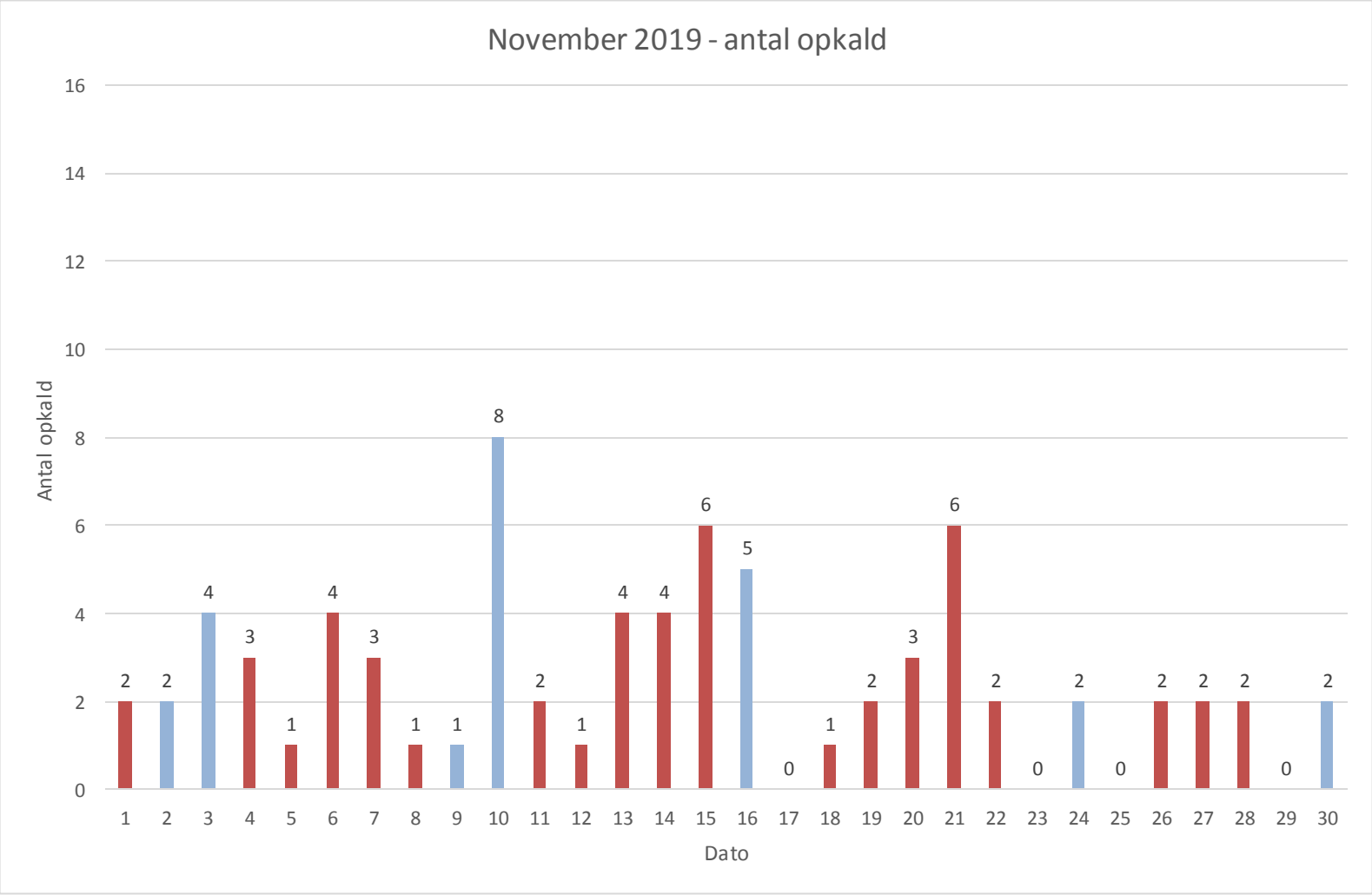

Dato	Antal opkald	Antal minutter
1	5	30
2	1	50
3	1	10
4	1	4
5	8	26
6	2	3
7	1	21
8	3	49
9	4	52
10	0	0
11	2	10
12	4	69
13	0	0
14	1	6
15	1	3
16	1	58
17	15	190
18	3	25
19	0	0
20	2	50
21	4	103
22	1	2
23	1	2
24	2	25
25	1	80
26	1	7
27	3	65
28	5	100
29	3	37
30	9	147
31	4	44
I alt	89	1268

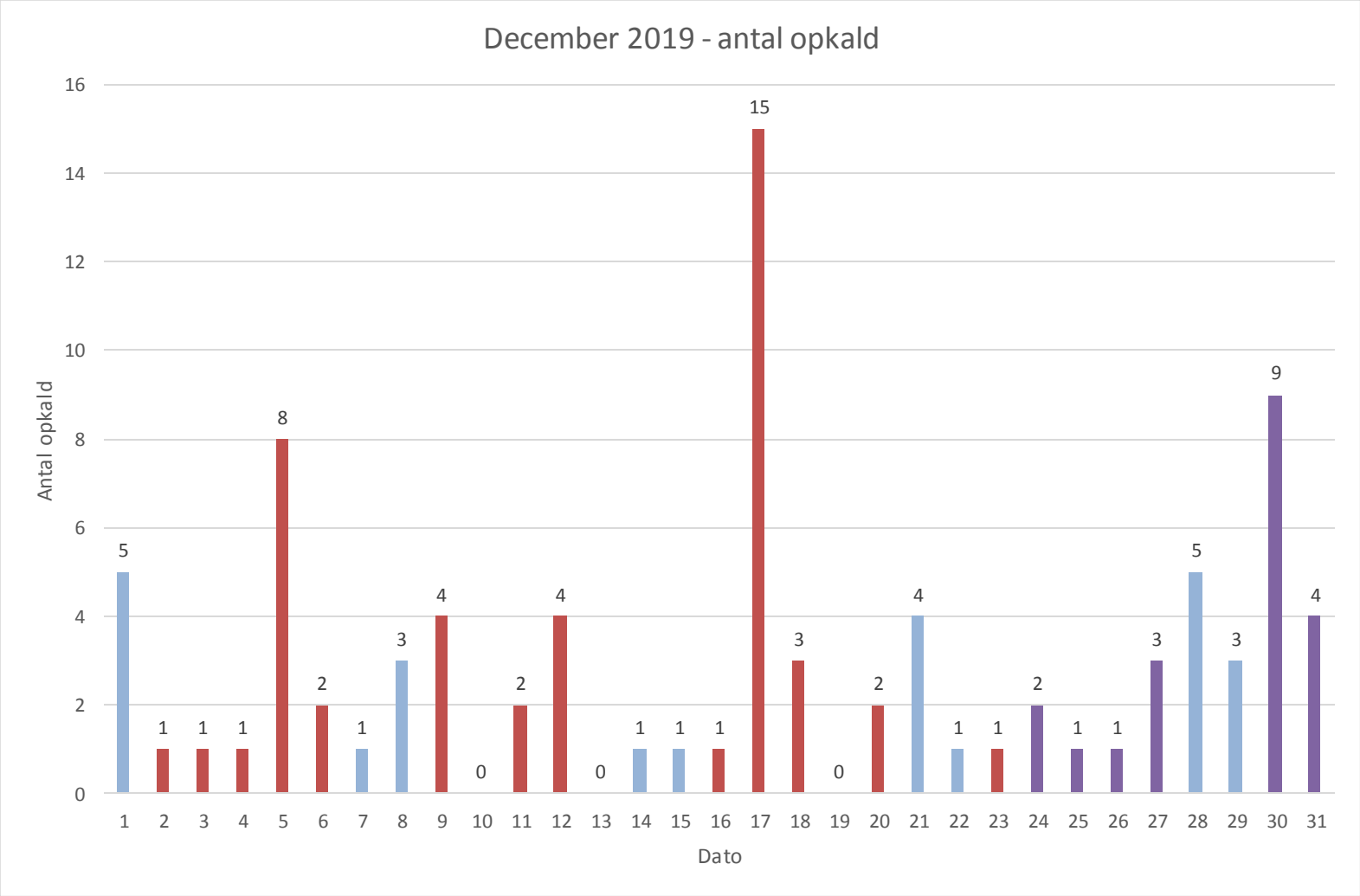

Fokusområde:	Rehabilitering
Indsats:	Opsøgende indsats overfor veteraner
Aktør:	Veterancentret

Beskriv den nuværende indsats, herunder økonomi:

Veterancentrets opsøgende indsats er primært placeret hos Opsøgende rådgiversektionen. Målgruppen for den opsøgende indsats er veteraner med komplekse udfordringer, såsom hjemløshed, psykiatriske diagnoser og misbrug. Disse veteraner vil ofte leve isoleret, de kan have mistet deres forsørgelse og de kan have svært ved at udnytte tilbud og muligheder i netværket. Formålet med indsatsen er at opsøge og støtte dem i at skabe bæredygtige løsninger, der resulterer i, at veteranen lander i en stabil og for veteranen meningsfuld livssituation. For at opnå dette inddrages pårørende, netværk, kommuner, psykiatri, sundhedsvæsen og frivillige aktører i en netværksbaseret tilgang til indsatsen.

De opsøgende rådgivere varetager ofte en meget håndholdt indsats overfor den enkelte veteran. Fx ved udskrivelse fra et psykiatrisk tilbud tager de ud til veteranen og forsøger at skabe kontakt og arbejder med relationen til veteranen. Målgruppens ofte meget kaotiske livsførelse betyder, at kontakten til rådgiveren i perioder er meget tæt, og der kan være behov for sparring flere gange om ugen eller om dagen. Her er det alt fra skilsmisse, misbrug, ensomhed, selvmordstanker og helt praktisk organisering af hverdagen, der fylder i samtalen. Veteranens udvikling bliver understøttet af rådgiverne, der sikrer, at der i samarbejde med netværket arbejdes med de problemstillinger, som veteranen er optaget af og som præger dennes livssituation. I de lange komplekse sagsforløb vil kontakten blandt andet ofte bestå af hjemmebesøg, støttende samtaler og i at følge veteranen til møder og behandling.

Udover den direkte kontakt til veteraner, arbejder de opsøgende rådgivere på at kapacitetsopbygge ved at styrke samarbejdet med landets kommuner. De opsøgende rådgivere har indtil videre etableret 65 samarbejdsaftaler mellem Veterancentret og kommunerne med samarbejdskonceptet Fælles om veteraner. Som en del af konceptet rykker de ud i kommunerne, samarbejder og klæder sagsbehandlere på med viden om veteraner og giver sparring på sager. Dette understøtter smidiggørelsen af sagsbehandlingen for både veteraner og sagsbehandlere.

Der er 11 opsøgende rådgivere, der arbejder med den opsøgende indsats. De har primo 2020 kontakt til 184 veteraner. Heraf er der i cirka en tredjedel af sagerne tale om lange komplekse sagsforløb, hvor veteranens situation er krævende, og det er nødvendigt med en tæt kontakt og en håndholdt indsats. En tredjedel er sager med progression og rimelig kompleksitet. Disse sager er fortsat i den krævende ende, hvor der er behov for regelmæssig kontakt. Den sidste tredjedel er de sager, hvor der er progression, og veteranen klarer det meste selv. Her kan der lejlighedsvis være behov for koordinering eller støttende/opfølgende samtaler.

I 2019 har Veterancentret anvendt 10,4 årsværk på den direkte opsøgende indsats, den kapacitetsopbyggende indsats som ovenfor beskrevet samt koordinering af indsatsen.

De resterende årsværk anvendes på Fælles om Veteraner, som evalueres i en separat skabelon under fokusområdet anerkendelse.

Der blev i 2019 anvendt 82.000 kr. på drift.

Vurder effekten:

Der er målt en positiv effekt for de veteraner, som de opsøgende rådgivere er i kontakt med. Effektmålingen ultimo 2019 viste, at 72,1 pct. af målgruppen havde opnået en forbedring på mindst to skalatrin (der måles på en skala fra 1-10) inden for én eller flere dimensioner (forsørgelse, økonomi, bolig, fysisk trivsel, psykisk trivsel, relationer, hverdags-

liv). I 2019 blev der talt 100 hjemløse veteraner. Af disse har rådgiverne kontakt til 44. At der er flere hjemløse i tællingen i 2019 i forhold til tidligere års hjemløsetællinger, tolker Veterancentret som en indikator på, at der i dag er færre mørketal på området. Dette blandt andet som følge af flere botilbud målrettet veteraner, og at Veterancentret generelt har godt fat i de mest udsatte veteraner og når ud til flere i målgruppen.

Den netværksbaserede tilgang har medført et tættere samarbejde med andre aktører, og Veterancentret oplever derfor at have berøringsflade med flere af de dårligste veteraner. En indikator på dette er, at der i dag for eksempel ved akutte sager, hvor der er brug for hurtig handling og kendskab til veteranens/familiens situation, som regel altid er en medarbejder i Veterancentret eller en samarbejdspartner, der har kendskab til veteranen/familien. Dette er samtidig med til at skabe en koordineret, hurtig og smidig indsats, med forståelse for veteranens situation/behov.

Den opsøgende indsats imødekommer desuden et politisk ønske om, at ingen veteran må være for dårlig til at blive tilbudt hjælp. En kontinuerlig udfordring i arbejdet med målgruppen er, at problemstillingerne er så komplekse (især dobbeltdiagnoser og misbrug) at døre til behandlingsmuligheder/indsatser lukkes, da de allerede er afprøvet måske op til flere gange med den enkelte veteran. For en del af målgruppen kan det derfor være vanskeligt på ny at få etableret den rette hjælp, ligesom de måske ikke er i stand til at tage imod den tilbudte hjælp. Det er disse veteraner, rådgiverne i den opsøgende indsats kontinuerligt har kontakt med eller gennem netværket har berøringsflade til. Den opsøgende indsats er på denne måde en livline for de veteraner, der har det allersværest.

Beskriv styrker:

Indsatsen er unik i sin karakter, da de opsøgende rådgivere fungerer som det yderste led i forhold til at opnå kontakt til de allermest sårbare, svært kontaktbare og hjemløse veteraner. Hvis det ikke er muligt for andre at skabe kontakt, eller hvis en veteran har svært ved at indgå i et behandlingsforløb er det de opsøgende rådgivere, der tager ud og arbejder på at skabe en relation til veteranen. De opsøgende rådgivere arbejder således med veteranerne der, hvor de opholder sig. I stedet for at mødes på et almindeligt kontor mødes de på herberger, veteranhjem eller soldaterhjem, i skovområder, på banegårde eller på gaden.

En af styrkerne i indsatsen er, at den netværksbaserede tilgang medvirker til, at andre myndigheder/fagligheder bliver opmærksomme på veteraner og at Veterancentret oplever at nå ud til flere i målgruppen blandt andet via kapacitetsopbygningen. Et eksempel kunne være den lokale skovløber, der begynder at holde øje med, om der er veteraner i området. På kommunale herberg og i den kommunale opsøgende indsats skabes der ligeledes en opmærksomhed på veteraner og de særlige behov, der kan være i denne forbindelse. Her skærpes opmærksomheden på, hvor de kan få støtte til deres indsats med netop denne målgruppe.

Beskriv udfordringer:

De opsøgende rådgivere løfter en stor opgave med 11 rådgivere fordelt over hele landet, og med ofte store afstande til de veteraner, der søger mod afsidesliggende dele af landet. Gennem de seneste år har de opsøgende rådgivere haft cirka samme antal veteransager pr. medarbejder, samtidig med, at de i dag løser langt flere andre opgaver, herunder aktivt arbejder med kapacitetsopbygning blandt kommuner og diverse veteranaktører.

Overvej det fremadrettede perspektiv:

Den opsøgende indsats er en nødvendighed for at skabe kontakt til de veteraner, der er allersværest at nå. Planen for indsatsen er, at der fortsat skal arbejdes mod at skabe et solidt netværk af samarbejdspartnere, der kan være med til at løfte opgaven. Herunder vil der fortsat være fokus på at styrke samarbejdet særligt med kommunerne og psykiatrien (jævnfør Veterancentrets brobyggerfunktion og Fælles om veteraner).

I det fremadrettede perspektiv er en overvejelse, om der er behov for flere opsøgende rådgivere, da disse både skal håndtere længerevarende, komplekse sager, der kræver en tæt kontakt til veteranen, samtidig med at netværksarbejdet og kapacitetsopbygningen, herunder samarbejdet med kommunerne fylder mere. Bedre udnyttelse af lokale, frivillige kræfter kunne også være med til at styrke den opsøgende indsats, fx som efterværn til de opsøgende rådgiveres indledende indsats.

Fokusområde:	Rehabilitering
Indsats:	Brobyggerne/LØFT
Aktør:	Veterancentret

Beskriv den nuværende indsats, herunder økonomi:

Indsatsen har til formål at styrke samarbejdet mellem de offentlige og frivillige aktører på veteranområdet. Brobyggerne skal dertil medvirke i behandling af akutte personsager, hvor kompleksiteten kalder på flere fagligheder, eller der er behov for sparring og støtte i en indsats.

Målgruppen for indsatsen er psykisk sårbare veteraner og deres familier, der har behov for en intensiv, akut og tværfaglig indsats.

Brobyggernes opgaver omfatter:

- Kortlægning af aktører og snitflader i veteraners forløb i systemet
- Udvikling af relationer og samarbejdskoncepter på veteranområdet
- Facilitering af fyraftensmøder med praksisnære temaer for veteraner og pårørende (se separat evaluering vedr. fyraftensmøder)
- Vidensdeling og metodeudvikling i Veterancentret
- Koordinering, sparring og støtte i sager med akutte og komplekse personhenvendelser

LØFT er dertil et særligt fokusområde for brobyggerne. LØFT-metoden består af flere elementer; den løsningsfokuserede samtale, udarbejdelse af netværkscirkel, netværksmøder og sikkerhedsplan. Målet er, at familierne gennem inddragelse og opbygning af netværk oplever en aflastning og støttes i deres egne ressourcer til at blive mere selvbærende ift. det offentlige system. Siden efteråret 2017 er 36 rådgivere og 7 brobyggere blevet undervist i LØFT med fokus på det netværksbaserede arbejde. Der blev i 2019 afholdt 7 netværksmøder med veteraner og deres pårørende. Brobyggerne arbejder forsat med at udbrede metoden og udbygge kompetencerne i Veterancentret, blandt andet gennem lokal erfaringsopsamling.

Indsatsen har udviklet sig fra at fokusere på varetagelse af akutfunktionen i personsager til i højere grad at arbejde på at sammenkæde indsatserne omkring veteranerne og deres familier. Resultaterne af indsatsen ses derfor især i håndteringen af Veterancentrets mest komplekse sager, herunder visitation/placering af ny-indkomne sager, toerfunktion på tunge sager og rådgivning af særligt sårbare veteraner og deres familier.

Brobyggerne spiller endvidere en stadig større rolle i understøttelsen af Veterancentrets øvrige arbejde, fx ifm. undervisning af de kommunale veterankoordinatorer.

Indsatsen anvendte i 2019 132.000 kr. på drift samt 2,8 årsværk i Veterancentret.

Vurder effekten:

Indsatsen har både direkte og indirekte effekt for de sårbare veteraner og deres familier. Veteraner og pårørende oplever en hurtig og kvalificeret respons på deres henvendelser, ligesom overgange brobygges og flaskehalse undgås på vejen fra den akutte henvendelse til den tværfaglige indsats. Funktionen har samtidig været med at holde et åbent øje med potentielle pressesager.

Brobyggerne afprøver nye metoder, som eksempelvis PODcast-mediet, hvilket baner vejen for nye indsatser i Veterancentrets.

Vedr. LØFT er tilbagemeldingerne fra de pårørende, at de har stort udbytte af netværksmøderne, som synliggør, at der er flere om at støtte veteranen. De oplever en mærkbar positiv forandring og får en fælles viden om sagens status, samt hvad forventningerne er til det videre forløb. Det er ligeledes Veterancentret vurdering, at LØFT skaber positive foran-

dringer i veteranernes liv og troen på, at deres situation kan ændres positivt.

Det vurderes på denne baggrund, at indsatsen har levet op til sit formål.

Beskriv styrker:

Indsatsens styrke er, at brobyggerne er en tværgående funktion, der fungerer som bindeled mellem både Veterancentrets afdelinger og eksterne samarbejdspartnere i hhv. kommunalt, regionalt og frivilligt regi. Brobyggerne har ingen fast sagsstamme og har derfor ressourcerne og kompetencerne til at handle hurtigt på akutte og komplekse sager.

Brobyggere opbygger viden om samarbejdsstrukturer hos eksempelvis psykiatri og misbrugscentre og arbejder på denne baggrund med at udvikle nye samarbejdskoncepter til gavn for de sårbare veteraner og deres familier.

Beskriv udfordringer:

De pressede ressourcer hos eksterne samarbejdspartnere, fx i psykiatrien, udgør en udfordring, hvor højt arbejdspres besværliggør en samarbejdsindsats. Der er mange uudnyttede samarbejdspotentialer i veteranernes overgange mellem de offentlige instanser.

En anden udfordring er, at veteraner som målgruppe udgør en minoritet for flere af de eksterne samarbejdspartnere, fx misbrugscentre og egen læge. Dette er et vilkår for alle Veterancentrets indsatser, men særligt for brobyggerne, som skal motivere de eksterne aktører til at oprette samarbejdskoncepter for målgruppen.

Brobyggerne har overlap til flere indsatser, som søger at styrke overgangene mellem aktørerne i det offentlige system, som eksempelvis "Din gode udskrivning" i Region Hovedstaden og "På vej mod en god hverdag" i Region Midtjylland. Brobyggerne søger at indsamle erfaringerne fra disse projekter og at inkorporere eller supplere dem i udviklingen af nye samarbejdskoncepter.

Overvej det fremadrettede perspektiv:

Brobyggerne skal fremadrettet have fokus på uhensigtsmæssige arbejdsgange i forhold til det eksterne samarbejde, og det vil være her, at den primære indsats vil foregå i 2020.

Herudover skal indsatsen lægge vægt på at støtte Veterancentrets øvrige indsatser, for at styrke det tværfaglige samarbejde og undgå silotænkning på veteranområdet.

I forhold til arbejdet med LØFT vil brobyggerne fortsat arbejde med implementering af metoden. I september 2020 forventes der afholdt en stor international konference om LØFT i Danmark, hvor Veterancentret er inviteret til at deltage med en workshop.

Veteranens familie vil fortsat være et fokusområde for indsatsen, både gennem LØFT og fremadrettet i samarbejde med den nye Familieenhed.

Veterancentret vurderer, at indsatsen er vigtig, relevant og medvirkende til at veteraner og deres familier imødekommes effektivt og smidigt.

Fokusområde:	Rehabilitering
Indsats:	Uddannelse af frivillige
Aktør:	Veterancentret

Beskriv den nuværende indsats, herunder økonomi:

Formålet med Frivilliguddannelsen er at kvalificere de frivillige, enkeltpersoner som organisationer, til mødet og arbejdet med sårbare veteraner til gavn for både veteranen og den frivillige.

Frivilliguddannelsen afvikles som internatkursus over to weekender. Derudover tilbydes uddannelsen i mindre og afpassede moduler til fx Fonden Danske Veteranhjem og andre aktører, som efterspørger en særligt tilrettelagt udgave af frivilliguddannelsen.

Målgruppen, som Frivilliguddannelsen henvender sig til, er personer, som har interesse for at støtte og hjælpe sårbare veteraner. De kan være tilknyttet en organisation eller deltage som enkeltpersoner. Desuden henvender Frivilliguddannelsen sig også til idrætsinstruktører fra eksempelvis Danmarks Idrætsforbund og INVICTUS GAMES.

Indsatsen har gennemført 2-4 weekendmoduler om året i perioden 2017-2019. Dertil er der afviklet en særlig tilrettelagt 4-dages uddannelse for frivillige og medarbejdere fra de fem veteranhjem under Fonden Danske Veteranhjem, KFUM og SUF Veteran. Indsatsen har også afviklet tre særligt tilrettelagte moduler ved Odense Veteranhjem.

Indsatsen brugte i 2019 148.000 kr. på drift. Tidsforbruget var 0,2 årsværk i Veterancentret, herunder undervisning, forberedelse og transport samt projektleders administrationstid.

Vurder effekten:

Frivilliguddannelsen har bidraget til et øget kendskab og samarbejde mellem Veterancentret og de mange små og store foreninger, som dagligt støtter og hjælper de sårbare veteraner. Indsatsen har skabt et netværk foreningerne imellem til gavn for veteranerne, Veterancentret og de frivillige organisationer.

Tilbagemeldingerne fra kurserne målt frem til sommer 2019, viser, at 8 ud af 10 deltager på uddannelsen kan gå tilbage til deres organisation og anvende den faglige viden og de værktøjer, som de har fået på uddannelsen i deres arbejde med veteranerne. Erfaringer viser også, at de frivillige oplever et kompetenceløft, opnår større forståelse for afhængighed og misbrug, samt føler sig bedre klædt på til mødet med kommunen. De bliver derudover præsenteret for Veterancentres børnegrupper, og hvad det betyder for et barn at vokse op i en familie, hvor far eller mor er psykisk syg.

Veterancentret vurderer på denne baggrund, at formålet med indsatsen er opnået.

Beskriv styrker:

Indsatsens styrke ligger i kapacitetsopbygningen af de aktører, som møder de sårbare veteraner. Gennem den opkvalificering, som uddannelsen giver de frivillige, er det Veterancentres oplevelse, at de frivillige oplever sig som kompetente til at løfte opgaven i dagligdagen.

Netværksdelen i Frivilliguddannelsen er også en styrke i indsatsen. Der skabes tillid mellem organisationerne og en nysgerrighed på, hvad hinanden har af tilbud til veteranerne. Samarbejde opstår på tværs sammen med en villighed til at åbne sit maskinrum op og dele ud af sine erfaringer.

De frivilliges daglige indsats ude i landet, kombineret med Veterancentrets fagligheder,

bidrager til en helhedsorienteret og kvalificeret støtte til de sårbare veteraner og deres familier. En indsats som Veterancentret ikke kan løse alene.

Beskriv udfordringer:

Frivilliguddannelsen henvender sig til en bred vifte af aktører, som har interesse for at støtte og hjælpe sårbare veteraner. Indsatsen har forsøgt at imødekomme dette ved at opbygge tilbuddet i moduler, som kan stå alene eller kombineres alt efter behov og efterspørgsel. Det er dog stadig en udfordring at tilpasse indsatsen til de forskellige ønsker og behov, som de frivillige organisationer lokalt efterspørger.

I Veterancentret er der ikke lignende indsatser, men enkelte større organisationer har lignende tilbud om uddannelse af frivillige på området. Det er ikke Veterancentrets erfaring, at dette er en barriere i udfoldelsen af indsatsen eller for samarbejdet generelt.

Overvej det fremadrettede perspektiv:

De frivillige er en vigtig og værdifuld ressource, og samarbejdet med dem har potentiale for at blive udbygget. Veterancentret ønsker også fremadrettet at kunne tilbyde Frivilliguddannelsen med den indbyggede fleksibilitet til at kunne tiltrække flere frivillige, nye organisationer og samarbejdspartnere.

Fremadrettet ønsker indsatsen at styrke og videreudvikle undervisningen om pårørende, børn og unge af sårbare veteraner. Hensigten med det øgede fokus er at kvalificere de frivillige til mødet med familien til veteranen, og ruste dem til bedre at kunne vejlede og guide både veteranen og familien.

Fokusområde:	Rehabilitering
Indsats:	Økonomisk rådgivning til veteraner
Aktør:	Veterancentret

Beskriv den nuværende indsats, herunder økonomi:

Veteraner, der er kommet til skade under udsendelse i international mission og som har fået anerkendt en arbejdsskade, får tilbud om gratis økonomisk rådgivning fra Veterancentret. Den økonomiske rådgivning udføres af Finanshuset Fredensborg via samarbejdsaftale med Veterancentret.

Tilbud om økonomisk rådgivning gives til veteraner og deres familier i forlængelse af, at Arbejdsmarkedets Erhvervssikring (AES) har anerkendt arbejdsskadesagen og i forbindelse med tildeling af erstatninger og godtgørelser efter arbejdsskaden. Ofte er kæreste/samlever/ægtefælle med til samtale med den økonomiske rådgiver, og der ses på familiens samlede økonomiske situation og fremtidsplaner.

Formålet med økonomisk rådgivning er at skabe et 360 graders overblik over veteranens økonomi, som den ser ud på kort og på længere sigt, samt danne et fundament for forvaltning af arbejdsskadeerstatningen. Samtidig tilbydes veteranen rådgivning om, hvordan økonomien kan indrettes, så den passer til veteranens fremtidige liv og ønsker, eksempelvis med hensyn til job, bolig og familieforøgelse.

Konkret består økonomisk rådgivning af:

- Hjælp til oprettelse af kreditorbeskyttet konto
- Rådgivning om placering og bedst udnyttelse af den erstatning, der er udbetalt, og evt. rådgivning til kapitalisering af den løbende erstatning
- Hjælp til at skabe overblik over indtægter og udgifter
- Rettelse af årsopgørelse og forskudsopgørelse efter udbetaling af erstatning for tab af erhvervsevne
- Rådgivning om erstatninger (méngrad, tab af erhvervsevne samt FN erstatning)
- En skriftlig handleplan i punktform til veteranen, som indeholder status på veteranens økonomi, beskæftigelse, boligforhold mv., samt anførelse af rådgivningstiltag, herunder om veteranen bør tilbydes yderligere økonomisk rådgivning eller anden støtte fra Veterancentret
- Evt. forhandling med kreditorer

I 2019 blev 132 veteraner tilbudt økonomisk rådgivning via Veterancentret og 86 veteraner (65 pct.) tog imod tilbuddet. Når de sidste tilbagemeldinger er modtaget, forventer Veterancentret, at antallet af veteraner, der tog imod tilbuddet i 2019, vil stige svarende til samme niveau som i 2018, hvor 72 pct. tog imod tilbuddet om økonomisk rådgivning.

Veterancentret har i 2019 brugt 0,1 årsværk på forvaltning af den økonomiske rådgivning, herunder kontakt til veteranerne, visitering til økonomisk rådgiver, godkendelse af merforbrug af timer, fakturering m.m. I 2019 har forbruget andraget 420.000 kr. til økonomisk rådgivning.

Vurder effekten:

Størstedelen af veteranerne, som tilbydes økonomisk rådgivning, tager imod den. Veterancentret oplever dertil, at veteraner, der én gang har modtaget økonomisk rådgivning, henvender sig igen på et senere tidspunkt med henblik på at få yderligere økonomisk rådgivning. Årsagen kan være ændringer i veteranens livssituation, som kan have indflydelse på erstatningen. Veterancentret betragter efterspørgslen og genhenvendelserne som en positiv tilkendegivelse blandt veteranerne om, at tilbuddet er relevant og brugbart.

Den økonomiske rådgivning vurderes at have en positiv effekt for veteranerne og deres familier. Tilbuddet henvender sig netop til veteraner, der pga. missionsrelaterede skader kan

være udfordret på overblik og overskud. Veterancentret oplever, at veteranen og dennes familie aflastes, når de tilbydes økonomisk rådgivning både ift. konkret hjælp til overblik, at få en plan og hjælp til at handle på denne. Det kan være en stor opgave at forvalte store erstatningsudbetalinger, hvorfor det giver mening, at indsatsen tilbydes håndholdt og via relevante fagpersoner.
Beskriv styrker:
Indsatsens styrker er, at den økonomiske rådgivning er målrettet erstatningsrådgivning, at den er gratis, og at den gives af erfarne og kompetente økonomiske rådgivere, der samtidig besidder en oparbejdet viden om veteraner. Det er endvidere en styrke, at henvisningsprocessen er enkel og ukompliceret, samt at veteranen kontaktes hurtigt, efter at arbejdsskaden er anerkendt med tilbud om økonomisk rådgivning. Den økonomiske rådgivning er en løbende mulighed for veteranen, såfremt denne på et senere tidspunkt henvender sig igen med et behov for rådgivning. Tilbud om økonomisk rådgivning er landsdækkende, og der er mulighed for at den økonomiske rådgiver kommer på hjemmebesøg hos de veteraner, der har behov for det. Den økonomiske rådgiver tilbyder ligeledes at hjælpe med at finde relevante dokumenter, der skal danne grundlag for rådgivningen.
Beskriv udfordringer:
Udover erstatningsrådgivning via Veterancentret har veteraner også andre muligheder for at få økonomisk rådgivning. Der kan søges et legat til økonomisk rådgivning via Soldaterlegatet, og KFUM's Soldaterhjem tilbyder åben økonomisk rådgivning i samarbejde med Soldaterlegatet. Der er tale om forskellige indsatser, der supplerer hinanden og tilsammen dækker forskellige behov for økonomisk rådgivning til forskellige målgrupper. Det kan dog ikke udelukkes, at nogle veteraner vælger at søge økonomisk rådgivning via Soldaterlegatet i forbindelse med deres erstatning fremfor at benytte Veterancentrets tilbud. Det er en tillidssag for veteraner at modtage økonomisk rådgivning, og da nogle skadede veteraner har lav tillid til omverdenen, vil de helst modtage økonomisk rådgivning af nogen, som de kender. Skift af økonomisk rådgiver kan derfor være en udfordring, hvilket eksempelvis kom til udtryk, da flere veteraner udtrykte utilfredshed med Veterancentrets skift af samarbejdspartner i 2018. Det er derfor vigtigt, at netværket omkring veteranen, både professionelle og ikke professionelle, har tillid til og bakker op om tilbuddet.
Overvej det fremadrettede perspektiv:
Veterancentret vurderer, at der også fremadrettet er behov for en hurtig, håndholdt og gratis økonomisk rådgivning til veteraner. Veterancentret ønsker at tilbuddet fortsat gives til alle veteraner, der har fået anerkendt en arbejdsskade, så veteranerne ikke selv skal opsøge tilbuddet. Tilbuddet kan udvides således, at alle veteraner tilbydes økonomisk rådgivning igen, når AES har truffet en permanent afgørelse i deres arbejdsskadesag. Alle afgørelser, som AES træffer, er i første omgang midlertidige, og det er først, når veteranens jobsituation er afklaret, at der træffes endelig afgørelse. Der kan gå flere år før, at der træffes en endelig afgørelse.

Fokusområde:	Rehabilitering
Indsats:	Transportstøtte
Aktør:	Veterancentret

Beskriv den nuværende indsats, herunder økonomi:

Veterancentret kan bevilge støtte til transport i forbindelse med veteraners behandling, samtaler eller rådgivning. Støtten kan bestå af taxakørsel eller økonomisk støtte til dækning af udgifter til kørsel.

Målgruppen er de særligt sårbare veteraner, som udebliver fra behandling m.v. på grund af deres psykiske eller fysiske helbred, eller fordi de ikke har økonomisk råderum til at afholde transportudgiften. De nærmeste pårørende kan også i enkelte tilfælde få bevilget transportstøtte.

Siden ordningen startede i 2015 har i alt 264 veteraner fået bevilget transportstøtte (frem til december 2019). Støtten har bestået af 2.042 ture tur/retur med taxa og 253 ture tur/retur med anden alternativ transport.

Veterancentret bevilligede i 2019 transportstøtte for 741.000 kr. Der blev anvendt 0,3 årsværk på forvaltningen af ordningen.

Vurder effekten:

Bevillingen af transportstøtte øger chancen for, at veteranerne opstarter eller fastholder deres behandling, samtaler og rådgivning. Transporten bliver ukompliceret, og veteranen kan i stedet fokusere på sin rehabilitering. Transportstøtten kan dertil frigive energi til andre formål, hvilket blandt andet kommer familien til gode. Ordningen har også praktisk effekt for familien, som eksempelvis ikke skal undvære bilen, mens veteranen er til behandling. Veterancentret har blandt andet modtaget positive tilbagemeldinger fra ægtefæller, som bruger bilen til og fra arbejde.

Veterancentret har siden opstarten 1. januar 2015 oplevet en stigende efterspørgsel på transportstøtte. I 2015 fik 20 veteraner således bevilget støtte, mens 69 veteraner i 2019 fik transportstøtte. Veterancentret vurderer den øgede efterspørgsel som et udtryk for, at ordningen har den ønskede effekt for veteranerne.

Fra Veterancentrets perspektiv har indsatsen en rolle i rehabiliteringen af de sårbare veteraner, som nødvendiggør at veteranen følger sin behandling og deltager i møder med fx jobcentret. Ordningen er en konkret og letforståelig del af Veterancentrets tilbud til de sårbare veteraner.

Veterancentret vurderer på denne baggrund, at indsatsen er succesfuld og lever op til formålet.

Beskriv styrker:

Indsatsen er en direkte og effektiv måde at støtte de sårbare veteraner. Indstillingsproceduren er smidig, hurtig og ukompliceret for veteranen, og Veterancentret sørger samtidig for bestilling af taxatransport eller billetter til offentlig transport.

Indsatsen supplerer muligheden for at få befordring eller kørselsgodtgørelse via sundhedsloven til behandling på eksempelvis sygehuse. Indstillingsprocessen til det offentlige tilbud kan dog være kompliceret og langsommelig, og borgeren skal selv bestille transport eller ansøge om efterfølgende godtgørelse.

Indsatsen er løbende blevet tilpasset efterspørgslen, så ingen sårbare veteraner med behov for støtte til de angivne formål bliver afvist. Der er ingen ventetid på bevillingen af støtten.

Beskriv udfordringer:
Ud over Veterancentrets egne medarbejdere kan udpegede eksterne samarbejdspartnere også indstille sårbare veteraner og deres pårørende til transportstøtte. Veterancentret vurderer herefter, om ansøgningerne bevilliges. Denne mulighed bliver kun anvendt i begrænset omfang, da det er en udfordring at udbrede og fastholde opmærksomheden på dette tilbud hos de eksterne samarbejdspartnere.
Overvej det fremadrettede perspektiv:
Veterancentret har forskellige muligheder for at udvide indsatsen. Der kan fx gives støtte til flere aktiviteter, som transport til omsorgshjem, Soldaterhjem m.v. Fremadrettet kan transportstøtteordningen endvidere have større fokus på veteranernes familie, så de pårørende får adgang til støtten ved særlige behov. Bevillingen vil fortsat være baseret på rådgivernes vurdering og kun bevilliges i særlige tilfælde, fx ved behov for transport til den pårørendes behandling eller kørsel til børnegrupper. I forbindelse med Veterancentrets håndtering af akutte henvendelser fra pårørende kan der også være behov for transportstøtte til fx et krisecenter.

Fokusområde:	Rehabilitering
Indsats:	KFUM Soldaterrekreation/Veteranbo
Aktør:	KFUM Soldatermission (KFUM)

Beskriv den nuværende indsats, herunder økonomi:

KFUM Soldatermission (KFUM) har siden 2012 haft det midlertidige botilbud SoldaterRekreation (SR), hvor veteraner kan bo i et rekreativt miljø i tilknytning til KFUM soldaterhjem i op til et år. Herudover har KFUM tilbuddet Veteranbo ved KFUM soldaterhjem i Høvelte, hvor veteranerne har mulighed for at bo i op til tre år med deres familie. KFUM driver tillige 14 soldaterhjem i Danmark og to i udlandet. Soldaterhjemmene er grundstammen for KFUM indsats, herunder også veteranindsatsen, idet disse danner rammen for SR/Veteranbo. KFUM bygger på et kristent grundlag og har mange års erfaring med at stille et åbent og rummeligt fællesskab til rådighed for soldater og nu også veteraner.

SR og Veteranbo skal være et tilbud, som støtter og hjælper de veteraner, som har én eller flere gener efter deres udsendelser. Formålet er, at veteraner oplever, at deres livsduelighed øges efter et ophold i enten SR eller Veteranbo.

KFUM opdeler veteranerne i to målgrupper; Den første gruppe refererer KFUM til som de selvhelende – dvs. de veteraner, som har lettere fysiske, psykiske og sociale gener (eksempelvis boligløse, sygemeldte, jobafklaring, skilsmisse). Den anden gruppe udgøres af de veteraner, som er lidt hårdere ramt, og som har brug for en form psykologisk og/eller psykiatrisk behandling. Veteranerne bor i SR, men det er andre – fx Veterancentret, regionale eller kommunale behandlingstilbud, der varetager en mere specifik faglig behandling. Herudover benyttes KFUM tilbud også af veteraner, som har brug for en timeout fra familien og overnatter her en weekend. KFUM accepterer ikke aktivt misbrug hos beboerne.

SR og Veteranbo råder over 39 sengepladser i alt. Veteranerne har en egenbetaling på 2900 kroner/måned for rekreationen, og 6000 kroner/måned for Veteranbo. Veteranbo er altid fyldt op. I forbindelse med Veteranbo er der etableret en feriebolig, som alle veteraner kan leje med en egenbetaling på 1500 kroner/uge. Lejligheden er fx blevet benyttet af veteraner, som bor i SR, når de har samvær med deres familie.

SR fordeler sig geografisk mellem Høvelte (ni pladser i SR og seks i Veteranbo med to årsværk tilknyttet), Holstebro (fire pladser og et årsværk), Aalborg (otte pladser og et årsværk), Varde (syv pladser og et årsværk) og Fredericia (fire pladser og et årsværk).
KFUM modtager årligt 3 mio. kr. til lønninger fra Finansloven. Den reelle omkostning til ovennævnte SoldaterRekreationer opgiver KFUM til at være højere. KFUM modtager yderligere midler fra donorer udenfor Forsvaret. Der er enkelte frivillige tilknyttet SR og herudover findes et stort netværk af frivillige, som støtter op om arrangementer.

Aktiviteter planlægges som oftest i samarbejde med andre parter (kommunale, andre frivillige aktører, DIF, eller lignende), da KFUM meget gerne faciliterer og huser aktiviteter, men KFUM har ikke de nødvendige personaleressourcer eller økonomi til at afholde udgifterne selv. Der afholdes eksempelvis børnegrupper på soldaterhjemmene, hvor familierne nogle gange bliver og spiser. Der er julearrangementer, veteran- og pårørendecafeer, sommerlejre, ligesom Veterancentrets fyraftensmøder for pårørende er afholdt på KFUM soldaterhjem landet over.

Vurder effekten:

KFUM udarbejdede i 2018 en intern, landsdækkende egen-evaluering, hvor 10 veteraner blev interviewet. KFUM har desuden udarbejdet et registreringsskema, som veteranmedarbejderen udfylder ved ind- og udflytning. I evalueringen indgår 64 registreringsskemaer. Dertil kommer, at veteranmedarbejderne også i nogle tilfælde har benyttet vurderingsskemaer med skalaspørgsmål udarbejdet af Veterancentret. Veteranerne udvikler sig især på punkterne vedr. fysisk trivsel og hverdagsliv. Ifølge KFUM tilkendegiver flere af veteranerne

i evalueringen, at det har været afgørende for deres liv, at de har boet i SR - og at hjælpen fra KFUM har været med til at forandre deres liv. KFUM vurderer, at et ophold på SR ligeledes ofte fungerer som aflastning for veteranens familie.

Veteranernes tilbagemeldinger spænder ifølge KFUM mellem nogen, som siger at opholdet har været et spørgsmål om liv eller død for dem, nogen benævner opholdet som en god tid, og andre igen udtrykker, at de ikke oplever at have fået hjælp via SR/Veteranbo. KFUM vurderer, at dette også er et udtryk for målgruppens kompleksitet og anvender evalueringerne til at kigge indsatsen efter for at se, om noget skal gøres anderledes.

Veterancentret anerkender, at SR/Veteranbo arbejder med en gruppe af veteraner med komplekse problemstillinger, for hvem det ikke at få det værre kan være et succeskriterium i sig selv. Det kan ligeledes være vanskeligt at effektmåle personlig udvikling. Veterancentret anbefaler generelt, at aktørerne så vidt muligt opstiller klare effektmål for yderligere at kvalificere indsatsen.

Beskriv styrker:

KFUM angiver, at det er en styrke, at veteranerne kender KFUM fra værnepligten og fra udsendelsen. Der er ingen, der har været tjenestegørende, som ikke kender til KFUM. Det er et fristed fra kasernen, hvor man kan komme og være den, man er. SR/Veteranbo fungerer som en slags social træningsbane for veteranerne. SR og Veteranbo er ikke under serviceloven, hvilket giver stor handlefrihed.

Veteranerne har mulighed for at være på fuld kost eller blot købe enkelte måltider. Nogle veteraner er i dårlig fysisk stand pga. under- eller fejlernæring, og muligheden for at være på fuld kost sikrer, at de får noget ordentlig mad at spise, ligesom de faste, fælles måltider tilbyder struktur og hjælper på resocialisering. Ligeledes kan familier komme og købe et færdiglavet måltid på soldaterhjemmene i en presset hverdag.

SR har ca. 70 procents belægning, hvilket giver mulighed for at tage imod de veteraner, som henvender sig akut. KFUM beskriver et godt samarbejde med de kommunale veterankoordinatorer, misbrugsbehandlere, forsorgshjem, herberg og andre relevante aktører – offentlige såvel som private og frivillige.

Beskriv udfordringer:

SR/Veteranbo har overlap til veteranhjemmene, SUF Veteran og Natur Retreat Botilbud for Veteraner på Strynø. KFUM nævner organisatoriske barrierer og manglende kendskab til hinandens tilbud som den primære udfordring.

KFUM vurderer yderligere, at det er en udfordring, at Veteranbo har 100 procents belægning. Ligeledes må KFUM sige nej til de mest udfordrede veteraner med en stor grad af komplekse problemstillinger, som ikke kan rummes i SR/Veteranbo-regi. KFUM vurderer, at der mangler et tilbud til denne målgruppe.

Nogle veteraner bor i egen bolig, men får besøg af veteranmedarbejderen fra SR. Det er muligt de steder, hvor SR ikke har fuld belægning. En enkelt gang har en veteranmedarbejder haft funktion af kommunalt bevilget § 85 støtte efter Serviceloven (støtte ved nedsat funktionsevne). Oftest har kommunerne dog deres egne ansatte, og vil ikke altid betale for at KFUM videreføre relationen fra tiden i SR-regi.

Det har ligeledes vist sig at være en udfordring at få veteranen videre efter endt ophold i SR/Veteranbo, da KFUM tilbyder tryghed og struktur for veteranen, og for nogle veteraner er det svært at få en bolig pga. af deres økonomiske situation. KFUM ser nødvendighed i at udslusningen til civilsamfundet formaliseres yderligere med en form for efterværn for veteranen. Dette er ikke desto mindre meget ressourcekrævende, og ville kræve en tilførsel af ekstra ressourcer for ikke at gå ud over kerneopgaven, som er de veteraner, som opholder

sig på SR. Generelt er ressourceknaphed en udfordring for KFUM. De få medarbejdere resulterer i mindre støtte til veteranerne, og KFUM vurderer, at de ville kunne "flytte" veteranerne hurtigere, hvis de havde flere ressourcer til at lave tættere opfølgning i veteranens sag. Når de faglige medarbejdere skal mødes til faglig sparring, kræver det en del tid og ressourcer for medarbejderne, som er fordelt i hele landet.

Den faglige sparring vurderes nødvendig, da soldaterhjemmene er, som de altid har været, men den nye målgruppe med meget skadede veteraner fordrer noget andet af organisationen og medarbejdernes faglighed og samarbejde. Dette samarbejde skal i højere grad være eksternt orienteret mod mange forskellige aktører i kommunalt og regionalt regi. Det stiller nye krav til ressourcepersonernes faglighed, og kan udfordre KFUM DNA, ligesom de kommunale veterankoordinatorers jobfunktion varierer meget fra kommune til kommune, hvilket gør det vanskeligt at navigere for veteranmedarbejderne. KFUM har tilbud om månedlig supervision for soldaterhjemsleder og veteranmedarbejderen med MPA psykolog fra Veterancentret.

Det kan ligeledes være en udfordring for volontørerne (unge lønnede medarbejdere) på soldaterhjemmene de steder, hvor der er SR, da målgruppen kalder på en anden type færdigheder. KFUM søger at imødekomme dette ved at volontørerne får en anden introduktion end de steder, hvor der ikke er SR. Herudover rummer soldaterhjemmene velkomstfester og ind imellem andre lidt støjende aktiviteter for de værnepligtige, hvilket kan være forstyrrende for de udfordrede veteraner, som bor på SR.

KFUM beskriver, at de er blevet skarpere over for målgruppen, og at der er nogen, der skal siges fra overfor. Det har krævet en skærpet visitationsprocedure, hvor der blandet andet også kigges på beboersammensætningen på den enkelte SR.

Veterancentret anerkender den store opgave, KFUM løfter med en målgruppe, som har vist sig mere kompleks og udfordret end først antaget. Dette stiller store krav til medarbejdernes fagligheder, og Veterancentret anbefaler også en fortsat styrkelse af den professionelle kapacitet kombineret med fortsat opkvalificering af medarbejderne for at sikre den fortsatte faglige udvikling af tilbuddet.

Overvej det fremadrettede perspektiv:

KFUM tilbud SR/Veteranbo løfter en væsentlig funktion i at give veteraner et tilbud om midlertidig bolig. Målgruppen har vist sig mere kompleks og udfordrende end forventet, hvilket har sat tilbuddet under et vist pres. KFUM har som følge heraf tidligere fremsendt ønske om at få hævet driftstilskuddet for deres soldaterhjem, der fungerer som basis for botilbuddet, såvel som selve SR/Veteranbo. Veterancentret bakker op om den påtænkte videreudvikling af tilbuddet og anerkender behovet for tilførsel af midler i den forbindelse.

I denne robustgørelse arbejder KFUM bl.a. med udvikling af planer for bedre udslusning efter veteranens ophold i SR/Veteranbo. Dette kunne eksempelvis bestå af to opfølgende besøg/samtaler hos veteranen efter endt ophold i en mere formaliseret form. KFUM vil ligeledes fortsat have fokus på det lokale samarbejde med de forskellige aktører og vil søge at få øget kendskab til de forskellige kommunale tilbud. KFUM ser positivt på, at de forskellige botilbud til veteraner har forskellige styrker og nævner som eksempel, at SR kunne fungere som et tilbud før og efter et ophold på et af § 110-tilbuddene.

Veterancenteret anerkender KFUM som en vigtig aktør, der løfter en stor opgave på veteranområdet og hjælper med at mindske social deroute for mellemgruppen af de skadede veteraner. Veterancentret ser herudover positivt på et øget samarbejde botilbuddene imellem, og hvad det kan skabe af synergieffekt på området.

KFUM arbejder på at udvikle et tilbud om boliger til de mest udfordrede veteraner sammen med Blå Kors. Tilbuddet skal kunne rumme de veteraner, som har for mange komplekse

problemstillinger til at kunne være i SR/Veteranbo. Tilbuddet er tænkt som et midlertidigt botilbud som supplement til SR. Beskrivelsen er udarbejdet, og KFUM er ved at søge fonde til finansiering.

Veterancentret vurderer, at det er relevant med et kvalificeret botilbud med mulighed for rusmiddelbehandling til veteraner med komplekse problemstillinger, gerne i samarbejde med en ekstern specialiseret aktør, som eksempelvis Blå Kors.

Fokusområde:	Rehabilitering
Indsats:	Veteranhjemmene (VH)
Aktør:	Fonden Danske Veteranhjem (FDV)

Beskriv den nuværende indsats, herunder økonomi:

Veteranhjemmene (VH) er fristed for veteraner og deres pårørende med mulighed for overnatning. VH ligger i København, Odense, Fredericia, Århus og Aalborg. VH bliver brugt før, under og efter andre rehabiliterende indsatser, fx indlæggelser eller deltagelse i andre tilbud. VH laver ikke behandling, men de koordinerer indsatser omkring brugerne og sikrer dermed, at den nødvendige behandling sker under et ophold på VH.

Målgruppen er bred og inkluderer både de velfungerende og ressourcestærke veteraner og de mere dårligt fungerende veteraner samt deres familier og pårørende. Det ses, at den enkelte veteran kan skifte fra den ene målgruppe til den anden i løbet af sin tilknytning til VH, og tidligere beboere ses fortsat som en del af målgruppen efter endt ophold og ender i nogle tilfælde selv med at blive frivillige.

Frivillige tilbyder i samarbejde med daglig leder og den lokale bestyrelse forskellige aktiviteter på VH. Der er mærkedage (Flagdagen, Mortens aften, Juleaften, påskefrokost m.fl.), sociale aktiviteter (fx fællesspisning), fysisk træning (løbeklub, styrketræning, cykle og spille fodbold), understøttende aktiviteter (mindfulness, NADA, massage og yoga). Naturen bruges også flittigt til fx fiske- eller shelterture. Nogle aktiviteter er kun for veteraner, andre er ligeledes for pårørende. Der er fokus på særskilte arrangementer for pårørende (zoo, teater, bio, fastelavn, bagedag m.fl.). Hvert år i uge 27 afvikles en ferielejr for 65 børn og voksne. Nogle aktiviteter har dermed en anerkendende tilgang og andre har et rehabiliterende fokus. VH lægger ligeledes lokaler til forskellige arrangementer for samarbejdspartnere på veteranområdet (samtalegrupper, møder).

VH har aftale med FødevareBanken og aftager overskudsmad, som ompakkes til "Veterankasser". Veteraner kører ud til trængende veteraner og afleverer kassen.

VH har i alt 30 sengepladser. Der har i 2019 i alt været 20.287 besøgende på de fem VH; heraf 17.919 fra veteraner og 2.368 fra pårørende (familie og børn). Tallene dækker over forskellige typer af besøg, deltagelse i arrangementer og lignende. 89 veteraner har i 2019 boet på VH; i snit bor veteranerne på VH 3-6 måneder, nogle kortere og andre lidt længere. Tallene skal ses i lyset af, at flere af hjemmene i 2019 var uden daglig leder i årets første måneder, et andet var under renovering og et tredje åbnede først i marts måned. Herudover henviser FDV til, at ikke alle frivillige er lige stringente i deres registrering, hvorfor der også er tale om skyggetal. FDV har fokus på at inddrage de frivillige, så de i højere grad tager ansvar for registreringen.

VH stiller krav om mål med, og progression i, veteranens ophold (afklare jobsituation, forsørgelsesgrundlag, arbejdsskadesag, gennemføre rusmiddelbehandling, botræning) for dermed at blive selvforsørgende, klar til egen bolig, give familien et pusterum, opnå samvær med børn e.l.).

VH har 5 daglige ledere ansat 37 timer og et sekretariat med tre ansatte (sekretariatschef på 37 timer, økonomimedarbejder på 28 timer, studentermedarbejder på 15 timer). Herudover er der tilknyttet 150-200 frivillige, fordelt på 20-40 frivillige på hvert hjem, som primært er på VH i tidsrummet kl. 9–20 alle ugens syv dage. VH har fokus på at rekruttere frivillige, som er robuste personer med relevant baggrund ift. arbejdet med sårbare mennesker. De frivillige ledes af VH daglige leder, tilbydes supervision og søges løbende opkvalificeret til at møde de udfordringer, der ses ved det lokale VH.

Budgettet i 2020 er på 2,5 mio. kroner til drift af VH, 2,6 mio. kroner til aflønning af daglige ledere og 1,7 mio. kroner til drift af sekretariat, begge beløb er finansieret over Finans-

loven. Dertil kommer donationer til aktiviteter, fx modtog FDV i 2018 100.000 kroner fra 2 mio. puljen og 111.000 kroner fra Ferielejrpuljen. I 2019 modtog FDV 272.500 kroner fra 2 mio. puljen og 135.000 kroner fra Ferielejrpuljen. FDV modtager yderligere midler fra donorer udenfor Forsvaret.

Vurder effekten:

Effekten kan opdeles i 4 kategorier – anerkendende, forebyggende, behandlende og efterbehandlende. De aktiviteter, der foregår på VH, samt det at komme forbi til en kop kaffe og en snak har udover et anerkendende og socialt fokus, også en forebyggende effekt. Et kort ophold på nogle timer kan støtte veteranen samtidig med, at familien oplever dette som at få et pusterum. Veteranen kommer tilbage til familien efter at have haft et sted at ventilere, hvor der er forståelse for veteranens problemstillinger. Det er ligeledes en aflastning for familien, at veteranhjemmet hjælper med at skabe kontakt til kommunen eller behandling. FDV vurderer, at dette kan medvirke til forebyggelse af skilsmisse og social deroute. De veteraner, der i kortere eller længere tid har behov for ekstra hjælp, bor på VH, mens der foregår ambulant behandling i andet regi, som daglig leder er tovholder for. Familien indgår også i forløbet.

FDV peger ligeledes på, at VH skaber færre ensomme veteraner og flere veteraner kommer i beskæftigelse. Familien, herunder børnene, kan møde ligesindede gennem FDV aktiviteter, knytte bånd til andre pårørende og få et indblik i veteranfællesskabet, som øger forståelsen for deres veteran og dennes situation.

FDV måler sig på, i hvor høj grad et ophold har haft en positiv betydning. Herunder udtalelser fra Veteraner i forbindelse med opfølgning på deres ophold på Veteranhjemmene.

Beskriv styrker:

Åbningstiderne ved VH hjælper især de dårligste veteraner, som kan have svært ved at benytte sig af tilbud med begrænsede åbningstider. Hvis veteranen har et meget svingende funktionsniveau, er det ikke altid de evner at møde op i et tilbud, som eksempelvis kun har åbent én gang om ugen. VH rammer hermed en sårbar målgruppe og hjælper til at modvirke social isolation.

Den sammensatte målgruppe med både meget ressourcesvage og ressourcestærke veteraner giver en dynamik, hvor veteranerne kan spejle sig i hinanden. Nogle ser op til dem, der er nået videre, og andre fastholder egen udvikling ved at se, hvor de kom fra.

VH er ikke et § 110-tilbud og hører ikke under Socialtilsynsloven, hvilket FDV giver udtryk for giver fleksibilitet og handlefrihed. VH ser sig selv som et supplement til det etablerede system fremfor et parallelsystem. VH har ikke formelle visitationsprocedurer, hvilket også er med til at øge fleksibilitet og tilgængelighed.

Veteranen har ikke egenbetaling ved ophold på VH, hvilket for mange veteraner giver overskud til at tage håndtere andre ting. Veteranerne kan eksempelvis spare op til indskud til lejlighed, afbetale lån, eller de kan kanalisere det mentale overskud over i andre aktiviteter, som fx at bruge mere tid på familien.

VH er placeret, så de dækker et bredt geografisk område. Når man er på et VH, kan man deltage i lokale aktiviteter og skabe netværk i lokalsamfundet. Vekselvirkningen mellem VH og civilsamfundet gør det nemmere for veteranen at komme tilbage til et "normalt liv" i samfundet efterfølgende. Samtidig er der mulighed for, at de veteraner, som har brug for at komme væk fra et dårligt miljø, kan få et ophold på et VH et andet sted i landet. Den genkendelige struktur for VH på landsbasis gør det trygt at besøge de andre hjem.

Der er samarbejde med både Afdeling for Tortur- og Traumeoverlevere i Region Syddanmark, kommunale rusmiddelcentre, Veterancentret samt de kommunale veterankoordina-

torer m.fl. Flere kommuner har fremskudt sagsbehandling på VH, hvilket hjælper veteranen med at passe deres kommunale forløb. Generelt oplever og udviser VH stor velvilje til samarbejde.

Beskriv udfordringer:

FDV ser ressourcemangel og travlhed som deres primære udfordringer. Herudover vurderer FDV, at deres udvikling og anvendelse af frivillige ikke kan øges med den nuværende personalenormering, da det er begrænset hvor mange frivillige, hver enkelt daglig leder kan administrere. Det er sårbart for VH kun at have én fastansat pr. VH, herunder ferieperioder, da VH er åbne alle døgnets timer året rundt.

FDV beskriver, at det kan være en udfordring med manglende tilbud til de dårligste veteraner, som VH eller andre aktører på veteranområdet ikke kan rumme. VH ønsker ikke at afvise uden at kunne henvise til alternativt tilbud, og her kan visitationsprocessen i det kommunale eller regionale system være en belastning, ligesom veteranerne kan have modstand på at benytte tilbud, der er i det etablerede system. Det kan ligeledes være en udfordring med de mest sårbare veteraner, som bor på VH, når der er sociale aktiviteter på VH, der inkluderer børn, da veteranerne kan blive forstyrret af dette.

Der er overlap til KFUM SoldaterRekreation og Veteranbo.

Overvej det fremadrettede perspektiv:

FDV renoverer og tilbygger pt. i Århus og er ved at købe bygningen, som huser VH København. FDV oplever en efterspørgsel på et VH på Syd-/Vestsjælland. Ligeledes har VH i København et kapacitetsproblem, da der altid er venteliste til at bo på dette VH. Der er ytret ønske om endnu et VH i København.

FDV ser potentiale i at konvertere VH i Fredericia til et mere specialiseret botilbud til de mest udfordrede veteraner med nuværende specialiseret daglig leder samt flere ansatte, så der er døgndækning med professionelt, ansat personale. Tilbuddet skal fortsat suppleres med frivillig arbejdskraft, ligesom behandlingen fortsat faciliteres i det etablerede system, Veterancentret, ATT osv. Dette botilbud ville være uden sociale aktiviteter for udefrakommende, da dette ikke vurderes hensigtsmæssigt i et sådant specialiseret botilbud.

I 2020 er der skærpet fokus på pårørendearrangementer. FDV ønsker i højere grad at facilitere netværksgrupper, der etablerer relationer mellem frivillige, veteraner og pårørende. Derudover foreslår FDV at tænke i et mere etableret frivilligkorps, som kunne hjælpe med praktiske opgaver for veteranfamilier. Det lokale VH kunne være en platform for dette.

FDV har gjort sig gode erfaringer med fremskudt kommunal sagsbehandling på VH og vil have fokus på at udvide denne ordning fremadrettet. Det kunne ligeledes være en hjælp at få de private boligforeninger mere på banen, når veteranen skal i egen bolig efter endt ophold på VH. Samarbejdet med Socialforvaltningen i Københavns Kommune har fx hjulpet på bl.a. visitation til egen bolig.

Veterancentret anerkender den store opgave, FDV løfter med en udfordret målgruppe, der stiller store krav til medarbejdernes faglighed og robusthed. FDV er lykkedes med at gøre VH til et kendt og anerkendt tilbud hen over landet, med vægt på faglig udvikling og et godt samarbejde med diverse eksterne aktører, herunder kommuner og behandlingstilbud. Veterancentret bakker op om en fortsat styrkelse og opkvalificering af FDV professionelle og frivillige kapacitet. Ligeledes støtter Veterancentret op om det videre arbejde med pårørende og et tæt samarbejde med andre aktører om denne indsats.

Fokusområde:	Rehabilitering
Indsats:	Natur Retreat Botilbud for Veteraner Strynø
Aktør:	S/I Natur Retreat for Veteraner

Beskriv den nuværende indsats, herunder økonomi:

Natur Retreat Botilbud for Veteraner Strynø (Strynø) er et rehabiliteringstilbud for psykisk og fysisk skadede veteraner. Tilbuddet er placeret på Strynø i det sydfynske øhav, hvor der rådes over 16 tdr. land med 6 beboelsesvogne med terrasser til veteraner, samt køkkenvogn og en yurt (mongolsk filttelt) som bruges til bespisning og i terapeutisk sammenhæng. Herudover er der på en nærliggende ejendom adgang til vaskefaciliteter, trænings-rum, bueskydningsbane, opbevaringsplads til dykkerudstyr, kajakker m.v.

Naturomgivelserne med adgang til havet, økologisk landbrug og dyrehold giver forskellige aktivitetsmuligheder for veteranerne, og der er istandsat en gammel lade til værksteds-brug.

Strynø henvender sig til psykisk sårbare veteraner med efterreaktioner efter udsendelse, typisk PTSD. Veteranerne skal være udviklingsparate for at kunne profitere af tilbuddet og må ikke være aktivt misbrugende. Målgruppen har tendens til at isolere sig i det civile samfund og kan vanskeligt rummes af almindelige forsorgshjem. De har brug for et tilbud, som har viden om og erfaring med veteraners særlige udfordringer. De veteraner, som frekventerer tilbuddet, vil typisk have brug for at være et sted, som indbyder til ro og giver muligheder for relationer med ligestillede. Strynøs afsondrede placering og tilgang til veteranerne imødekommer behovet hos denne målgruppe.

Tilbuddet har stort fokus på tidlig og kontinuerlig inddragelse af de pårørende og lægger vægt på peer-to-peer-tilgangen i arbejdet med veteranerne.

Strynøs bemanding består udover lederparret, som udgør to fuldtidsansatte årsværk, af en ergoterapeut (37 timer), en psykolog (6 timer) en psykomotorisk terapeut (studentermedhjælper 8-10 timer) og en rusmiddelbehandler/landmand (37 timer).

Opholdsstedet er godkendt iht. Serviceloven § 110. Den gældende dagspris er for nuværende kr. 2400 pr. dag. I 2018 var omsætningen på kr. 4.216.500, svarende til knap 1833 døgn og mere end fem veteraner på ophold alle årets dage. Et ophold varer som udgangspunkt tre måneder, men er set forlænget op til 9 måneder. For nuværende er der tre veteraner bosat, hvilket svarer til en belægningsprocent på 50 procent.

Tilbuddet er etableret på lederparrets private ejendom, som de selv har finansieret. Tilbuddet betaler ikke på nuværende tidspunkt leje til lederparret. Selve faciliteterne – vogne, køkkenvogn, yurt og bådhus er finansieret af fondsmidler, der ikke er øremærket veteraner, samt et bidrag fra Forsvarsministeriet. Etablering og drift er delt op i to S/I'er (selvejende institutioner) for at undgå økonomiske overlap.

Vurder effekten:

Der har været mere end 60 veteraner igennem Strynø. Strynø vurderer, at Veteranernes helbredstilstand generelt forbedres, de får regelmæssig søvn og sund kost, styr på deres medicin, bedre styr på relationer, og generelt opnår en større mening med tilværelsen.

Jf. Socialstyrelsens tilsynsrapport fra 2017 opnår langt de fleste veteraner en bedring ved ophold på tilbuddet, og mange veteraner udtrykker, at opholdet er et vendepunkt for dem. Veteranerne kommer med konkrete eksempler på mål og finder, at den måde, de bliver understøttet i at opnå målene, er god og effektfuld. Det er Veterancentrets vurdering, at Strynøs inddragende tilgang og fysiske rammer har skabt gode resultater for målgruppen, og tilbagemeldingerne fra veteranerne er generelt meget positive. Tilbuddets ledelse har specifik viden og erfaring med målgruppen samt dennes særlige behov og udfordringer.

Strynø oplyser herudover, at effekten især ses i veteranens familie, hvor de fleste veteraners forløb afsluttes til egen bolig/familie. Strynø vurderer, at opholdene virker forebyggende på skilsmisser og giver veteranen overskud og kompetencer til at være forælder for sine børn igen.

Beskriv styrker:

Samspillet og dialogen mellem veteranerne og lederparret på Strynø bygger på forståelse og gensidig respekt. Lederparret har stor viden om hver enkelt veteran og forståelse for deres konkrete problematikker især i kraft af den store inddragelse af pårørende. Veteranerne har stor indflydelse på hverdagen, som tilrettelægges efter den enkeltes ønsker og behov.

Tilbuddet giver veteranerne mulighed for at indgå i sociale relationer med ligestillede, og der arbejdes aktivt på at styrke veteranernes sociale kompetencer og selvstændighed. De tidligere veteraner kan skabe netværk med hinanden og støtte hinanden efter endt ophold, hvilket yderligere taler ind i peer-to-peer-tankegangen. De fysiske rammer imødekommer dertil veteranernes behov for at vælge fællesskabet til og fra, og de har mulighed for at have deres egen hund med på stedet.

Ledelsen på Strynø inddrager de fagligheder, der skal til for at løse opgaverne omkring veteranerne. Det være sig psykolog, psykomotorisk terapeut, misbrugsbehandler, socialrådgivere, en feltpræst, diætist eller andre fagligheder fra hjemlige kommuner, Veterancentrets rådgivere og psykologer m.v. Strynø tilstræber desuden at inddrage og medtænke veteranernes børn og pårørende. Veteranen har mulighed for at komme hjem på weekend, ligesom familien tilbydes at komme til Strynø og have samvær med veteranen i et lejet hus på øen. Der skabes på denne måde en helhedsorienteret indsats for den enkelte veteran.

Tilbuddet er selvvisiterende, hvilket giver mulighed for hurtig indsats, hvis veteranen akut har behov for at komme væk hjemmefra.

Beskriv udfordringer:

Strynø peger på, at det kan være en udfordring at få kommuner til at bevilge veteranens ophold, på grund af den økonomiske omkostning et ophold udgør for den enkelte kommune.

Den tunge målgruppe, som tilbuddet retter sig mod, stiller store krav til kompetencerne hos bemandingen og det er sårbart med de få ansatte, da der er mange praktiske opgaver, som bliver fordelt på få medarbejdere. De fagligheder, der på nuværende tidspunkt er tilknyttet, opleves som kompetente, men for fleres vedkommende på deltid pga. stedets størrelse og nuværende kapacitet. Strynø vurderer, at tilbuddet har brug for en ændring med bedre faciliteter og øget samarbejde, da den nuværende model er for sårbar for især ledelsesparret. Veterancentret er enig i denne vurdering.

Der er overlap til Den Sociale Udviklings Fond Veteran, som ligeledes er et § 110 tilbud.

Overvej det fremadrettede perspektiv:

Strynø ønsker at udvikle tilbuddet til et rehabiliteringscenter under Serviceloven med i alt ca. 20 bo-enheder. Dertil vil de etablere 2-3 mindre bo-tilbud for pårørende, så veteranerne får muligheder for i perioder at have deres børn eller andre pårørende hos sig. Det nye rehabiliteringscenter vil tilbyde et koncentreret forløb i en kortere periode med inddragelse af veteranernes netværk.

Det er Veterancentrets vurdering, at et egentligt rehabiliteringscenter vil stille større krav til bl.a. ledelse, faglighed og administration. Ud over den daglige drift, vil der skulle fokuseres på tilbuddets rekruttering, fastholdelse og samarbejde med de rette faglige kapaciteter.

Tilbuddet medtænker allerede i dag relevante fagligheder, men disse vil skulle styrkes og konsolideres i et udvidet tilbud. Der vil ligeledes skulle arbejdes aktivt for et sikkert arbejdsmiljø, hvor nedslidning af medarbejdere såvel som ledelse forebygges.

Strynø har fået tilsagn fra to store fonde i forhold til planer om udvidelse og forbedring af de fysiske faciliteter. Strynø er i dialog med Psykiatrifonden om at udvikle et peer-to-peer supportprogram for veteraner. Der er givet tilsagn om finansiering til dette fra en mellemstor dansk fond. Strynø ønsker at afholde sideløbende pårørendegrupper for familierne til de veteraner, som har ophold på stedet, baseret på en australsk model.

Veterancentret støtter generelt op om både peer-to-peer-arbejdet og inddragelse af pårørende og anbefaler, at Strynø fremadrettet bygger videre på deres styrker; de unikke fysiske forhold, mødet med veteranen i øjenhøjde, udvikling af peer-to-peer metoden, samt fokus på inddragelse af pårørende og netværk i rehabiliteringen af veteraner.

Strynø har ønske om at komme på finansloven for dels at konsolidere arbejdet med de pårørende og dels at øge tilgangen af veteraner, da prisen for kommunerne ville blive lavere. Strynø udtrykker ønske om tættere og mere formaliseret samarbejde med Veterancentrets psykologer og socialrådgivere, eksempelvis at en-to socialrådgivere tilknyttet Strynø kunne være med til at kvalitetssikre og effektivisere samarbejdet og sagsbehandlingen. Det ville herudover skabe bedre overblik for veteranen, som ofte har mange socialrådgivere inde over sin sag fra både kommunalt og regionalt regi. Ligeledes foreslår Strynø, at en psykolog fra Veterancentret kunne varetage behandlingen, eksempelvis i form af et intensivt forløb med Prolonged Exposure tilbudt på Strynø. Strynø er åben over for en formaliseret effektmåling fra Veterancentrets videncenter. Strynø udtrykker ønske om supervision fra Veterancentret. For nuværende får de doneret supervision af psykoterapeut fra en fond.

Veterancentret samarbejder med mange parter, fungerer som støtte og samarbejdspartner i fælles sager, og tilbyder overordnet faglig sparring til organisationer og projekter på veteranområdet. Veterancentret vil dog typisk ikke levere medarbejderressourcer ind i disse organisationer/projekters interne opgaveløsning. Veterancentret kan bakke op om Strynøs tanker for faglig styrkelse af indsatsen, og anbefaler, at Strynø medtænker de nævnte behov i dimensioneringen af og budgetlægningen for den planlagte udvidelse.

Fokusområde:	Rehabilitering
Indsats:	På vej mod en god hverdag
Aktør:	Videnscenter om handicap og Soldaterlegatet

Beskriv den nuværende indsats, herunder økonomi:
Tilbuddet 'På vej mod en god hverdag' (i det følgende 'tilbuddet') har til formål at støtte veteraner, der er i eller netop har afsluttet behandling for posttraumatisk belastningsreaktion (PTSD). Støtten skal hjælpe dem igennem den svære overgang fra patient til borger med et godt hverdagsliv, et aktivt fritidsliv og om muligt en plads på arbejdsmarkedet. Tilbuddet er blevet til i et samarbejde mellem Soldaterlegatet, Videnscenter om handicap og Klinik for PTSD og Angst i Region Midtjylland. Tilbuddet blev oprettet i december 2018 og har til huse i MarselisborgCentret i Århus og Handicaporganisationerne hus i Høje Tåstrup. Målgruppen er veteraner, der har været eller er i behandling for PTSD ved Klinik for PTSD og Angst i Region Midtjylland og fra februar 2020 Afdeling for Tortur- og Traumeoverlevere (ATT) i Region Syddanmark. Persongruppen vil oftest have en række alvorlige personlige og sociale problemer som følge af deres sygdom, og mange har mistet tilknytningen til arbejdsmarkedet. Deltagerne bliver visiteret til tilbuddet af Klinik for PTSD og Angst og ATT, idet tilbuddet fungerer som efterværn efter endt behandling. Det er vigtigt, at hjemkommunen og dens sagsbehandlere bakker op om indsatsen, hvis opgaven skal lykkes. Derfor tager tilbuddet tidligt i forløbet kontakt med deltagernes hjemkommuner for at aftale rammerne om det praktiske samarbejde, hvor det er nødvendigt. Tilbuddets overordnede mål er, at PTSD-ramte veteraner med hjælp fra en personlig 360-graders konsulent får en god hverdag og dermed det nødvendige fundament til eventuelt at kunne genindtræde på arbejdsmarkedet. Konsulenterne lægger særlig vægt på følgende områder i deres arbejde: Frivillighed, fællesskab, hverdagsrutiner, aktiviteter/motion og beskæftigelse. Det er afgørende, at veteranen har et fungerende hjem, får mulighed for at indgå i fællesskaber, og får opbygget nogle grundlæggende rutiner i forhold til eksempelvis søvn og motion. Herefter kan fokus ligge på, hvilken retning veteranen ønsker at udvikle og bevæge sig i. Tilbuddet tilbyder to samlinger om året, hvor veteraner deltager over tre dage, typisk et roligt sted (fx Egmonthøjskolen eller et spejdercenter), men også enkeltdagssamlinger. Der er ca. 5-10 deltagere på disse samlinger. Der er ligeledes fokus på almindelige, civile fællesskaber, såsom den lokale badmintonklub. Tilbuddet har to konsulenter tilknyttet, hvor den ene stilling finansieres 100 procent af Soldaterlegatet, og den anden stilling finansieres 50 procent af Soldaterlegatet og 50 procent af Videnscenter om handicap, der er finansieret med midler fra Beskæftigelsesministeriet. Al økonomi herudover finansieres af Soldaterlegatet (kørsel, aktiviteter, ophold). Budgettet var i 2019 på i alt 1,6 mio. kr. inklusiv 1,5 årsværk. Målet er at have 18 veteraner igennem om året. I februar 2020 er der 11 veteraner indskrevet og det estimerede tidsforbrug er ca. 2 timer pr. uge pr. veteran. Med den nuværende belægning er prisen ca. 7.000 pr. måned pr. veteran. Fra 1. februar 2020 er der aftalt nyt samarbejde med ATT i både Vejle og Odense, hvilket har været muligt på grund af færre henvendelser fra Klinik for PTSD og Angst i Skejby. Der er indledningsvist aftale om at inkludere syv veteraner i alt fra Region Syddanmark, hvilket øger det samlede deltagerantal til 18.

Vurder effekten:
I 2016 viste resultaterne af pilotprojektet 'Vejen til et godt hverdagsliv' (november 2015-februar 2017), hvordan supplerende praktisk støtte medførte en større og hurtigere effekt af den kognitive og medicinske behandling samt en højere motivation for at komme videre med livet efter et psykiatrisk behandlingsforløb. Det momentum kan udnyttes til at hjælpe veteranerne med at overvinde barrierer, rydde op i gamle mønstre og støtte dem til at orientere sig i nye retninger. Resultaterne blev dengang dokumenteret af Københavns Universitet og viste, at 14 ud af de 23 deltagere, der gennemførte projektet, kom i praktik, fik fleksjob eller startede en uddannelse. Samtlige adspurgte deltagere oplevede at have fået et bedre og mere struktureret hverdagsliv. Man konkluderede, at det generelle billede var, at effekten fortsatte efter endt forløb, og at veteranerne var blevet 'selvkørende'. Tilbuddet oplyser, at der ifølge Klinik for PTSD og Angst ikke har været nogen genindlæggelser af de veteraner, som har været i forløb med pilotprojektet. Ligeledes oplyser konsulenterne, at da indsatsen stoppede i februar 2017, fortsatte veteranens udviklingskurve med at være opadgående, for de flestes vedkommende. Det er konsulenternes opfattelse, at der undervejs i det nuværende tilbud derudover sker en udvikling med veteranens familie. Flere får aftaler på plads om samvær, der kommer afklaringer i jobcenterforløb m.v. Konsulenterne understreger, at det kan være vanskeligt med sikkerhed at sige, hvilken rolle tilbuddet har haft i denne udvikling, men at de har været på sidelinjen undervejs.
Beskriv styrker:
Tilbuddet repræsenterer en neutral samarbejdspartner for veteranerne, da de ikke har tilknytning til hverken Forsvaret eller kommunen. Tilbuddet kan hjælpe med at bygge bro til relevante tilbud eller offentlige instanser. Indsatsen er en 360-graders-indsats, som ikke har begrænsninger i, hvad der kan hjælpes med, i modsætning til eksempelvis en kommunal støttekontaktperson eller hjemmevejleder. Konsulenterne har tid til at drikke en kop kaffe, hjælpe med indkøb, klippe hækken eller følge til lokale idrætsaktiviteter og dyrke sport sammen. Tilbuddet skaber et rum, hvor der ikke kun er plads til veteranmiljø, men også det hele menneske. Den nemme visitationsprocedure gennem psykiatrien samt frivillighedsaspektet hjælper på tilgangen for veteranen. Tilbuddet samarbejder indledningsvist primært med Klinik for PTSD og Angst, hvor veteranen visiteres fra (fra februar 2020 ligeledes ATT). Dette samarbejde ophører oftest efter udskrivelsen fra klinikken, hvor samarbejdet glider over i kommunalt regi. Her samarbejdes med kommunale sagsbehandlere fra eksempelvis jobcenteret i sager om ressourceforløb, pension eller fleksjob. Tilbuddet opgiver ligeledes at have samarbejde med de kommunale veterankoordinatorer, hvis myndighed og indstillingsret tilbuddet er afhængige af. Ligeledes samarbejdes med opsøgende rådgivere og socialrådgivere fra Veterancentret. Der samarbejdes med Veteranstøtten ift. arrangementer eller ferieophold og med SUF Veteran, når indsatsen skal være mere intensiv. Ligeledes samarbejdes med veteranhjemmene, hvis en veteran har ophold der undervejs. Tilbuddet samarbejder yderligere med MarselisborgCentret omkring den fremadrettede evaluering og effekt af tilbuddets rehabiliteringsindsats.
Beskriv udfordringer:
I forhold til tilbuddets forankring omtaler konsulenterne udfordringen med at være videnscenter og drive et sådan tilbud på samme tid. Videnscentret Handivid er en mindre NGO drevet af offentlige midler, med få konsulenter, som arbejder med meget forskellige pro-

jekter. Hvis det praktiske arbejde med veteraner fik lov til at fylde mere, eksempelvis ved en udvidelse med flere konsulenter, ville det tage fokus væk fra videnscentrets øvrige områder og forårsage en skævvridning i opgaver. Det er ligeledes en udfordring, at Handivid er landsdækkende med kun to konsulenter tilknyttet dette tilbud, hvor den ene bor på Sjælland og har meget kørsel.

Det har været en udfordring med for varierende tilgang af veteraner fra Klinik for PTSD og Angst. Tilbuddet vurderer, at det dels kan skyldes en større tilgang til de psykiatriske regionsfunktioner i hhv. Aalborg og Holstebro, og dels kan det have haft en indflydelse, at Klinik for PTSD og Angst er flyttet til Skejby, hvor mange veteraner ifølge tilbuddet ikke bryder sig om at komme. Tilbuddet antager en øgning i brug af netværkspsykologer i området på grund af dette, hvilket yderligere hindrer tilgang til tilbuddet.

Indsatsen har overlap til Veterancentrets opsøgende indsats samt den kommunale mentor/bostøtte-funktion. Tilbuddet beskriver dog også et godt samarbejde med disse indsatser. Tilbuddet har også i nogle tilfælde overlap med de kommunale veterankoordinatorer, som der også samarbejdes med. Det er konsulenternes oplevelse, at veterankoordinatorernes funktionsbeskrivelser og ressourcer varierer meget, hvilket kan vanskeliggøre opgavefordelingen og -løsningen.

Overvej det fremadrettede perspektiv:

Tilbuddet har som mål at udvikle sig til et varigt offentligt tilbud til psykisk skadede veteraner i Region Midtjylland, og på sigt danne præcedens for en tilsvarende rehabiliteringsindsats for en bredere patientgruppe i psykiatrien i alle landets regioner. Der arbejdes for nuværende på, at det bliver en landsdækkende indsats med seks til otte medarbejdere.

Tilbuddet vurderer, at det fortsat er vigtigt med en 'neutral' forankring hos hverken kommune eller Forsvaret. Tilbuddet foreslår, at bevillingen kunne ligge under Forsvarsministeriet for at sikre en central og ensrettet indsats.

Tilbuddet udtrykker ønske om øget samarbejde med Veterancentrets eget Videncenter i forhold til vidensdeling og best practice. Ligeledes ønsker tilbuddet et mere formaliseret samarbejde med Veterancentret i forhold til eventuelle overlap og opgavefordeling.

Tilbuddet har fokus på egen ressourceallokering ved at have nedjusteret på ture fra fire overnatninger til en-to dage, da erfaringerne viste, at veteranerne ikke havde positivt udbytte af så lange ture. Hovedvægten ligger i en-til-en-arbejdet. Tilbuddet har kun to medarbejdere, og det vurderes ikke realistisk at skære yderligere.

Videnscenter om handicap arbejder på en verdenskonference om hverdagsrehabilitering i Marselisborg.

Veterancentret anerkender vigtigheden af, at veteranerne modtager en indsats efter endt psykiatrisk behandling, hvorfor det netop her kan give mening at anvende den håndholdte og mere omfattende indsats. Veterancentret anbefaler desuden fortsat arbejde med effektmål og sikring af et godt deltagerflow.

Fokusområde:	Rehabilitering
Indsats:	Veteranstøtten
Aktør:	Veteranstøtten

Beskriv den nuværende indsats, herunder økonomi:

Veteranstøtten blev oprettet i 2001, under navnet Kammeratstøtteordningen, som en alternativ kontaktmulighed for hovedsageligt danske veteraner, der af den danske stat har været udsendt i internationale missioner. Formålet med Veteranstøtten er bl.a. at opfange de tidligere udsendte, der lider af psykiske efterreaktioner og ikke opsøger det offentlige system, inden de bliver en belastning for sig selv, for deres familier og for samfundet. Veteranstøtten drives i rammen af Danmarks Veteraner og udgør en neutral kontakt mellem Forsvaret og det kommunale system.

Formålet med Veteranstøtten er gennem diverse aktiviteter bredt at anerkende veteraner og deres pårørende. Aktiviteterne kan skabe sociale fællesskaber, der modvirker ensomhed og isolation for en gruppe af udfordrede veteraner og deres pårørende. Veteranstøtten kan herigennem udøve opsøgende indsats overfor veteraner og deres pårørende for at hjælpe dem til den fornødne støtte ved Veterancentret og civilsamfundet.

Arbejdet i Veteranstøtten udføres af frivillige. Der kræves ikke medlemskab af en forening/organisation for at få hjælp af eller virke som aktiv hjælper i Veteranstøtten. Veteranstøtten består for nuværende af ca. 100 frivillige, som bemander syv forskellige udvalg. Veteranstøttens formandsgruppe bruger mellem 10-30 timer pr. uge pr. person på det frivillige arbejde.

Veteranstøttens telefonlinje er døgnåben og bemandes af 20 frivillige, som har ca. to vagter pr. måned af 4-12 timers varighed. Telefonlinjen havde i 2019 226 opkald fra veteraner, pårørende og myndigheder, hvilket var 50 flere end 2018. Balkanveteraner fylder mest i opkaldene (111 af de 226 opkald). Herudover afholdte Veteranstøtten i 2019 en- eller flerdags-aktiviteter for over 4.000 veteraner og pårørende, herunder camps. Dette var en stigning på næsten 1.000 veteraner fra 2018.

Veteranstøtten havde i 2019 55.000 direkte kontakter til veteraner og pårørende, hvilket var en stigning på 10.000 i forhold til 2018. Veteranstøtten havde i 2019 kontakt med ca. 1.130 soldater og 475.000 civile via stande, informationsmateriale mv. Hjemmesiden havde i 2019 31.935 besøgende, mod 25.718 i 2018. De har ligeledes oplevet en stigning i deres Facebook-følgere, som var på 3.878 i 2019 mod 3.180 i 2018.

Veteranstøtten har sammen med Danmarks Veteraner oprettet Veteranportalen, der er en oversigt over arrangementer på veteranområdet. De bidrager herudover til halvdelen (250.000 kroner årligt) af udgivelsesomkostningerne for bladet Baretten, der bringer nyt fra veteranverdenen, herunder fra Forsvaret, Veterancentret og diverse veteranaktører.

Veteranstøtten modtog i 2019 2,6 mio. kroner fra Finansloven. I 2020 er beløbet 2,8 mio. kroner fra Finansloven. Veteranstøtten modtager yderligere midler fra donorer udenfor Forsvaret.

Vurder effekten:

Veteranstøtten har sammen med Danmarks Veteraner stor kapacitet og favner mange aktiviteter i en decentral organisation. Veteranstøtten tilbyder en række håndholdte indsatser og tiltag, som er vigtige for området. De evner frivillighedsaspektet, har et bredt netværk og mange ressourcer, som de allokerer bredt. Veteranstøtten er en vigtig og anerkendt aktør på veteranområdet.

Der er behov for, at veteraner har en samlende interesseorganisation, der har kapacitet og knowhow til at repræsentere veteraner. Deres store engagement på alle niveauer i vete-

ranindsatsen viser, at det er noget, Veteranstøtten evner, hvilket også afspejles i Veteranstøttens ønske om at opnormere organisationens kapacitet med oprettelse af et sekretariat.

Beskriv styrker:

I Veteranstøtten mødes veteranen af ligesindede, der alle har været ude i international tjeneste. De kan sætte sig ind i de problemstillinger, som fylder hverdagen i alle familier, som har eller har haft et medlem sendt ud i international tjeneste.

Veteranstøtten har en række samarbejdspartnere, hvoraf de primære i 2019 har været KFUM, Familienetværket, Fonden Danske Veteranhjem og Veterancentret.
Veteranstøtten kan trække på de 37 feltpræster, som udgør en lokalforening i Danmarks Veteraner, når de eksempelvis får selvmordstrusler på telefonlinjen.

Veteranstøtten er med på Forsvarets briefinger jf. Veterancentrets Bestemmelse om aktiviteter målrettet udsendt, og pårørende til udsendt, personale, som er med til at udbrede kendskabet til Veteranstøttens aktiviteter. Veteraner og pårørende kan henvende sig til Veteranstøtten, hvis de har behov for støtte, uden at det bliver noteret i det 'officielle' system.

Veteranstøtten er den eneste organisation, der gennemfører gensynsture til de tre missionsområder: Kroatien, Bosnien og Kosovo, hvilket er et eksempel på anerkendelse for veteraner fra Balkan, der fortsat er den største gruppe af veteraner med særlige behov. Det koster årligt ca. 750.000 kr. ud af budgettet på 2.8 mio. kr.

Beskriv udfordringer:

Veteranstøttens arbejde indeholder generelt mange administrative opgaver, og der er høje dokumentationskrav, som kræver mange ressourcer. Veteranstøtten er baseret på frivillige kræfter, og det er deres oplevelse, at mange frivillige ikke ønsker eller magter at bruge tid på administration og dataindsamling. Dette udgør en barriere i forhold til at kvalificere og effektmåle arbejdet.

Der er en høj gennemsnitsalder blandt de frivillige (i Danmarks Veteraner er gennemsnitsalderen 64 år), og det er en udfordring at rekruttere og fastholde yngre veteraner som frivillige. Veteranstøtten vurderer, at dette blandt andet skyldes, at arbejdet kræver mange aktiviteter i dagstimerne, da der ofte er møder med offentlige instanser. Veteranstøtten har igangsat en nordisk workshop, der i august 2020 i Norge skal skabe grundlaget for en nordisk konference i maj 2021 i Danmark, hvor der skal fokuseres på rekruttering og fastholdelse af yngre veteraner.

Veteranstøtten gør ligeledes opmærksomme på, at jævnfør Veteranstøttens statutter er chefen for Veterancentret formand for Veteranstøttens styregruppe samtidig med, at vedkommende også er chef for myndigheden, som tildeler Veteranstøtten penge. Det bør overvejes, om denne konstellation er hensigtsmæssig.

Veteranstøtten varetager på nuværende tidspunkt en pårørendegruppe i Nordjylland (Pårørendegruppe Nord). Dette har Veteranstøtten fundet nødvendigt, fordi der ellers ikke vil være en pårørendegruppe i området. Veteranstøtten har dog ikke de nødvendige ressourcer til driften af denne, ligesom drift af pårørendegrupper ikke er Veteranstøttens opgave. De finder det derfor mere hensigtsmæssigt, at eksempelvis Familienetværket varetager opgaven med deres ekspertise inden for området. Veteranstøtten bruger 20.000 kr. årligt på at drive denne pårørendegruppe.

Veterancentret støtter generelt arbejdet med pårørende og ser positivt på, at aktørerne koordinerer og samarbejder internt omkring opgaveløsningen. Såfremt Veteranstøtten ikke har kapacitet til at drive gruppen anbefaler Veterancentret, at opgaven løftes i et andet regi

med tilstedeværelse i Nordjylland.

Veteranstøttens telefonlinje har visse ligheder med Veterancentrets døgntelefon. Veteranstøtten ser ikke grund til at nedlægge deres telefonlinje, da omkostningerne herved er relativt begrænsede, og da telefonlinjen med sin peer-to-peer tilgang fint supplerer Veterancentrets professionelle sociale vagtfunktion. Veterancentret støtter generelt op om peer-to-peer-tilgangen, og ser desuden potentiale for en større synergieffekt mellem de to tilbud. Udgiften for denne frivillige ordning er ca. 90.000 kroner årligt.

Overvej det fremadrettede perspektiv:

Veteranstøtten vurderer, at nogle af deres friluftsaktiviteter ville kunne løftes af andre udbydere. Dette ville dog medføre mindre kontakt til unge veteraner, der fortrinsvis melder sig til disse aktiviteter, og som udgør et potentiale for rekruttering. Veteranstøtten har et godt samarbejde med DIF, især cykelløbet Ride4Rehab, og planlægger et internationalt veterancykelløb i juni 2021. Veteranstøtten vurderer, at mange aktiviteter ville bortfalde, såfremt Veteranstøtten ophørte med at eksistere. Veterancentret er enig i denne vurdering og støtter generelt op om idrætsfællesskaber som del af rehabilitering. Såfremt aktiviteterne koordineres, ser Veterancentret ikke nogen udfordring med flere aktører inden for dette område.

Veteranstøtten udtrykker ønske om at få udstedt et antal ID-kort (estimeret op til 15 stk.), til brug for møder på kaserner, hvor de ellers bliver stoppet i hovedvagten. Veteranstøtten udtrykker ligeledes ønske om et årsværk til oprettelse og bemanding af et sekretariat. Et sekretariat finansieret af Forsvaret kunne lette de administrative byrder og kunne hjælpe med at holde overblik over diverse workshops og aktiviteter samt kontrollere bilag mv.

Veteranstøtten ønsker i samarbejde med Danmarks Veteraner at lave en APP med det formål at samle tilbud til veteraner og pårørende, som det er tilfældet med Veteranportalen. De er i dialog med et firma, men mangler finansiering i størrelsesordenen 250.000-300.000 kroner. Veteranstøtten ønsker øget samarbejde med Veterancentret, blandt andet på informationsområdet med sparring i forhold til hjemmesider og nyhedsbreve. De ser en fordel i at kunne styrke Facebook-opslag for at nå bredere ud, men skal undersøge økonomien i forhold til dette. Veterancentret vurderer, at Veteranstøttens fokus på digitale medier ligger fint i tråd med ønsket om øget rekruttering af yngre veteraner og er positivt stemt overfor udviklingen af en app.

Veteranstøtten ønsker ligeledes sparring fra Veterancentret omkring spørgeskemaer til evalueringer, som kan skabe bedre data og mere evidens i forhold til deres indsatser. Veterancentret støtter op om Veteranstøttens ambitioner for styrket evidens med henblik på yderligere kvalificering og målretning af de gode indsatser.

Fokusområde:	Rehabilitering
Indsats:	DIF Soldaterprojekt
Aktør:	Danmarks Idrætsforbund (DIF)

Beskriv den nuværende indsats, herunder økonomi:

Det nuværende DIF Soldaterprojekt har de seneste tre år opbygget en landsdækkende infrastruktur bestående af camps, events, Safe Zones og dedikerede idrætsforeninger, der gør det muligt for skadede veteraner at deltage i trygge idrætsfællesskaber.

Formålet er, ved at få veteraner til at deltage i foreningsidræt, at støtte deres vej væk fra isolation ud i bæredygtige civile idrætsfællesskaber. Deltagelse i foreningsidræt har til formål, som et supplement til andre rehabiliteringstiltag, at reintegrere de skadede veteraner i civilsamfundet. Tiltaget er landsdækkende og har særlig opmærksomhed på løbende at inddrage andre aktører og pårørende med henblik på at understøtte idrætsdeltagelsen samt den øvrige del af veteranernes rehabilitering.

Målgruppen er fysisk og psykisk skadede veteraner med særligt fokus på udsatte psykisk skadede veteraner. DIF Soldaterprojekt tilbyder målgruppen indhold i hverdagen og en resocialiseringsplatform, som kan engagere og motivere veteranen til et socialt og aktivt liv. Det er en ambition, at deltagende veteraner med tiden vil kunne bidrage som ressourcepersoner eller mentorer for nytilkomne veteraner.

DIF Soldaterprojekt afholder årlige camps, nogle udelukkende for veteraner og andre, hvor pårørende også har mulighed for at deltage. DIF Soldaterprojekt har et ønske om, at der er ca. 25 procent nye deltagere på de afholdte camps for at søge at undgå, at det bliver et lukket veteranmiljø med de samme deltagere, som går igen.

DIF modtager i 2020 4 mio. kr. i tilskud fra Forsvarsministeriet via finansloven. DIF har udmeldt et finansieringsbehov fra Forsvarsministeriet fra 2020 og frem på årligt 4. mio. kr. Derudover har DIF givet tilsagn til at medfinansiere projektet med en million kr. årligt. Finansieringen indeholder løn til en fuldtidsansat projektleder, tre fuldtidsansatte konsulenter samt fem til seks deltidsansatte medarbejdere, herunder tre skadede veteraner i henholdsvis time-, flex- og arbejdsprøvningsstillinger.

Der er i 2019 registreret 302 skadede veteraner og 211 pårørende ved DIF Soldaterprojekt events og camps. 124 veteraner har været stabilt aktive i lokale foreninger (defineret ved en tre måneders periode eller mere) ved udgangen af 2019. DIF Soldaterprojekt har på nuværende tidspunkt kontakt til knap 500 veteraner, som hver får minimum to opsøgende opkald årligt, samt tilbud om deltagelse i samtlige aktiviteter, som DIF Soldaterprojekt tilbyder.

Vurder effekten:

DIF Soldaterprojekt blev evalueret i 2019. I en selvrapportering fra 64 veteraner vurderer deltagerne, at deres helbred er bedre efter deltagelse. De vurderer at få bedre søvn, mens de er i aktivitet og umiddelbart efter, men på sigt, ændres deres søvnproblemer ikke.
20 procent færre oplever, at livet ikke er værd at leve. 34 procent får nye bekendtskaber, men samlet set øges de sociale relationer ikke. 90 procent ville anbefale deltagelse i DIF Soldaterprojekt til andre. Veteranerne hjælpes til at flytte fokus fra den militære verden over i civilsamfundet ved deltagelse i lokale civile idrætsforeninger.

Veterancentret anerkender, at målgruppen i DIF Soldaterprojekt tilhører en gruppe af veteraner med komplekse problemstillinger, for hvem det ikke at få det værre kan være et succeskriterium i sig selv, ligesom en større berøringsflade med civilsamfundets tilbud, herunder det almene idrætsliv, kan have stor værdi.

Den kvalitative del af evalueringen fra 2019 viser, at de pårørende til de skadede veteraner

får meget ud af, at deres partner er til ugentlig idræt, da partneren får et mere positivt mindset og mere energi. Deltagelse af familier ved træninger og camps giver ligeledes frirum for børnene og en mulighed for at være sammen med deres veteranforælder på en ny og bekræftende måde, ligesom de har mulighed for at møde og spejle sig i ligesindede børn.

Beskriv styrker:

DIF Soldaterprojekt oplever det som en styrke, at de ikke repræsenterer systemet. De er en neutral aktør, som gør flere veteraner trygge ved at kontakte dem.

DIF Soldaterprojekt har samarbejde med blandt andet Invictus Games, Royal Run, Natur Retreat Strynø, Den Sociale Udviklings Fond Veteran, Surfgården og veteranhjemmene. De har tidligere lavet to camps sammen med Veteranstøtten, og nu er omdrejningspunktet for samarbejdet sparring omkring indhold af camps og cykelløbet Ride4Rehab. Der samarbejdes med Danmarks Veteraner omkring Flagdag, og der sparres med Soldaterlegatet. Der er ligeledes samarbejde med Veterancentret og berøringsflade med tilbuddet På vej mod en god hverdag i Region Midtjylland. Sidstnævnte deler idrætsperspektivet i rehabiliteringstilgangen DIF Soldaterprojekt vurderer ikke, at det er et overlap, men mere en forlængelse, hvor Region Midtjyllands konsulenter kan følge veteranerne til idrætsaktiviteter i DIF Soldaterprojekt-regi.

DIF Soldaterprojekt beskriver ligeledes, at de faciliterer adgang til kommunernes veterankoordinatorer og agerer bindemiddel mellem de forskellige aktører omkring veteranen gennem idrættens rum. DIF Soldaterprojekt samarbejder ligeledes med de regionale specialiserede behandlingstilbud i forhold til PTSD. DIF Soldaterprojekt oplever for nuværende en øget tilgang til projektet på grund af en større samarbejdsflade med psykiatri og kommuner. DIF Soldaterprojekt ambition er, at samarbejde med de øvrige PTSD-behandlingstilbud.

DIF Soldaterprojekt fremhæver især strukturen omkring Safe Zones og foreningsinklusionen som en styrke i projektet, der bringer veteranen videre. I Safe Zones kan de skadede veteraner deltage i idræt uden at skulle forklare sig eller føle sig anderledes. Aktivitetsformen er varierende og er meget afhængig af den lokale forankring og det lokale samarbejde samt de lokale ønsker fra veteranerne.

De forskellige Safe Zones ligger geografisk spredt og udnytter de ressourcer, som findes i forvejen, så veteranerne har gode muligheder for at deltage i træning i deres lokalområde. Veteranerne kan øve sig i Safe Zones og skal efterfølgende kunne sluses ud i det almindelige foreningsliv, hvor de gennem idræt får del i en ny form for fællesskabsfølelse.

DIF Soldaterprojekt vurderer det som en styrke, at de er en stor og velkendt spiller på veteranområdet. Veterancentret anerkender DIF Soldaterprojekts store arbejde, som har fået over 300 skadede veteraner til gennem idræt at indgå i nye fællesskaber, skabe flere sociale relationer og for mange veteraners vedkommende et lysere syn på fremtiden.

Beskriv udfordringer:

De forskellige idrætsaktører, som arrangerer camps og aktiviteter målrettet skadede veteraner, bør koordineres bedre for at undgå overlap. DIF Soldaterprojekt vurderer blandt andet, at veteranerne kan have svært ved at vælge mellem de forskellige aktiviteter, som ligger tæt på hinanden. Såfremt en bedre koordinering opnås, vurderer DIF Soldaterprojekt ikke, det er en udfordring med flere camps, så længe udbud og efterspørgsel er nogenlunde i balance. Veterancentret vurderer ligeledes, at der kunne være potentiale i at tænke i bedre koordinering mellem idrætsaktørerne i forhold til afholdelse af camps og aktiviteter for at opnå en større synergieffekt på området.

DIF Soldaterprojekt vurderer, at en reel udfordring for veteranernes deltagelse i idræt er

transporten til og fra eksempelvis Safe Zones. Ligeledes har det nogle gange været en udfordring at finde de rigtige, frivillige trænere til de forskellige Safe Zones, da det kræver nogle særlige kompetencer at rumme og inkludere de skadede veteraner. Andre Safe Zones har måttet afsluttes på grund af manglende deltagere.

Målsætningen fra DIF Soldaterprojekt om at inkludere og fastholde veteraner i civile træningsfællesskaber udfordres, hvis veteranen 'hopper' fra event til event.

Overvej det fremadrettede perspektiv:

DIF Soldaterprojekt ønsker, at indsatsen forankres på finansloven med et årligt tilskud på 4 mio. kroner, så tilbuddet bibeholdes som en tryg platform for recovery og resocialisering. Veterancentret har i 2019 fremsendt Model for forankret DIF Soldaterprojekt til Forsvarsministeriet. Veterancentret bakker op om en forlængelse af DIF Soldaterprojekt, idet projektets deltagerflow og effektmål med fordel kan tydeliggøres fremadrettet.

DIF Soldaterprojekt vil gerne samarbejde yderligere med Veterancentret, herunder med Familieenheden i forbindelse med afholdelse af familiecamps. De pårørende tænkes fortsat ind i indsatsen og der opereres ud fra tanken om, at veteranen ikke er stærkere end sine relationer. Der arbejdes på at finde en model for at inkludere de pårørende i Safe Zones i dialog med veteranerne. Arbejdet med at medtænke familierne i arbejdet støttes af Veterancentret.

Det kunne være relevant for Veterancentrets opsøgende rådgivere at flage DIF Soldaterprojekt i deres kontakt med kommunerne i regi af Fælles om veteraner for på den måde at minde veterankoordinatorerne om at informere deres veteraner om DIF Soldaterprojekt tilbud. Det ville være en forholdsvis omkostningsneutral metode til at søge at sikre et kontinuerligt flow i tilgangen til projektet.

Herudover opfordrer Veterancentret generelt til, at DIF Soldaterprojekt fortsat har stort fokus på lokale frivillige aktører for at opnå en gensidig styrkelse gennem brug af hinandens kompetencer. DIF Soldaterprojekt har en professionalisme, der vil kunne styrke og målrette de lokale frivillige initiativer.

Fokusområde:	Rehabilitering
Indsats:	Invictus-programmet
Aktør:	Invictus ved Forsvarets Sanitetskommando, Veterancentret

Beskriv den nuværende indsats, herunder økonomi:
Invictus Games (Invictus) er et internationalt multisportsstævne for soldater og veteraner med psykiske eller fysiske skader, der afholdes hvert andet år. Formålet med Invictus er gennem idræt at motivere de sårede eller skadede veteraner til at skabe et bedre liv for dem selv. I 2014-2017 har Danmark haft både fysisk og psykisk skadede deltagere, men siden 2018 er der primært tale om deltagere, der har fået psykiske efterreaktioner fra deres udsendelser. Indsatsen er forankret hos Forsvarets Sanitetskommando. Hver deltager sætter sig personlige mål for, hvad de vil have ud af det danske Invictus-program, og hvad deres deltagelse skal være et afsæt til. Det kan være sportslige præstationer, et ønske om at tabe sig, at få mere selvværd, skabe et nyt netværk eller bryde med gamle og uhensigtsmæssige vaner. Deltagelse i Invictus er ikke en målsætning i sig selv, men ses som en katalysator for veteranens personlige udvikling og rehabilitering. Omdrejningspunkterne for programmet er fem træningssamlinger af fire dages varighed, hvor veteranen har mulighed for at afprøve og styrke sine evner inden for forskellige sportsdiscipliner, arbejde med sin personlige udvikling samt opbygge tillidsfulde relationer til de andre deltagere, trænere og ledere. Den udvalgte bruttotrup til Invictus-programmet udgør 50 deltagere, som mødes til to samlinger. Herefter er der tre samlinger med de 24-25 endeligt udvalgte veteraner. Den primære træning foregår mellem samlingerne, da veteranen efter udvælgelse skal tilknyttes en lokal idrætsforening, svømmehal eller lignende. Den lokale forankring er et vigtigt bidrag til veteranens sociale udvikling og reintegration i civilsamfundet. Der afholdes opfølgningsseminar efter hjemkomst fra det officielle stævne for at sikre fortsat progression og med henblik på at følge op på både deltagere og pårørende. Som en vigtig del af konceptet i Invictus-programmet involveres de pårørende straks efter veteranernes udvælgelse, de deltager på to samlinger i Invictus-programmet og ledsager veteranerne til det officielle stævne. To fuldtidsårsværk administrerer for nuværende Invictus-programmet, fremadrettet vil deres fokus være fordelt på hele Forsvarets idrætsvirksomhed på nær Militær Fysisk Træning (eksempelvis Forsvarets Mesterskaber, Forsvarets Landshold mv). Herudover er der tilknyttet fire medarbejdere fra Veterancentret (to psykologer, en opsøgende rådgiver og en beskæftigelsesrådgiver), de otte sportsgrene har en træner ansat, syv er timelønnet pr. træning, én ansat i Forsvaret. Deltagelse i konkurrencen er ulønnet for trænerne, idet rejsen er betalt. Der er ligeledes en fysioterapeut ansat på samme vilkår. Herudover er tilknyttet en ernæringskonsulent og to journalister (fra hhv. Forsvarskommandoen (FKO) og Veterancentret). I 2019 var udgiften til Invictus-programmet på ca. 0,8 mio. kr. (dækker blandt andet samlinger, tøj, rejse, materiel og træningstimer). Derudover blev der anvendt 2 årsværk i Forsvarets Sanitetskommando, mens Veterancentret bidrog med ca. 0,3 årsværk i 2019. I 2018 var udgiften til Invictus-programmet større – i alt ca. 2 mio. kr., idet der dette år afholdtes Invictus Games i Sydney. Der blev også i 2018 anvendt to årsværk i Forsvarets Sanitetskommando, mens Veterancentret anvendte ca. 0,9 årsværk til Invictus-programmet i 2018. Der har siden 2014 deltaget ca. 125 deltagere fra Danmark i Invictus Games. Siden 2018

er der arbejdet på et mere formaliseret og målrettet opfølgningsforløb for de veteraner fra bruttotruppen, som ikke kommer med til det officielle Invictus-stævne. De tilbydes nu blandt andet mentorer.

Vurder effekten:

Der blev i 2018 foretaget kvalitative interviews med udvalgte danske deltagere i Invictus, der gav udtryk for, at de havde gennemlevet en personlig udvikling. Der blev ligeledes lavet evalueringsrapporter, hvis resultater blev underbygget af psykologer og rådgivere fra Veterancentret, der oplevede en reduktion af veteranernes PTSD-, angst- og depressionssymptomer, samt at andre fik reduceret deres medicinforbrug, og nogen overvandt sig selv og deltog i sociale sammenhænge.

Forsvarets Sanitetskommando vurderer selv, at det er en udfordring at effektmåle personlig udvikling. De beretter dog om veteraner, der selv vurderer deres udvikling positivt. Udvalgte citater fra veteran og pårørende:

Veterancentret bakker op om en styrket effektmåling af projektet, og Veterancentret gennemfører i 2020 en effektmåling af det danske Invictus-program, og resultaterne forventes klar primo 2021.

Beskriv styrker:

Invictus-programmet anvender sporten i rehabilitering, da mange veteraner tidligere har været meget fysisk aktive som soldat. Derudover kan mange finde nye fællesskaber i sport, først igennem programmet, og siden hen når deltagerne skal ud i de lokale idrætsforeninger. Herudover er den tværgående, multifaglige indsats, med deltagelse af socialfaglige medarbejdere og psykologer fra Veterancentret en klar styrke i indsatsen.

Aktiviteter til understøttelse af formålet gennemføres i tæt samarbejde mellem Forsvarets Sanitetskommando, Veterancenteret og DIF Soldaterprojekt, herunder den foreningsbaserede træning. Der er tæt samarbejde med DIF i forhold til den foreningsdrevne idræt, når veteranen skal træne mellem samlingerne. En træner i Invictus-programmet er blandt andet ansat i DIF, og kan bane vejen for veteranerne ind i foreningslivet både gennem Safe Zones og i det almindelige træningsmiljø.

Forsvarets Sanitetskommando nævner herudover, at det er en styrke, at Veterancentrets medarbejdere kender veteranernes forhistorie, hvilket kan hjælpe i udvælgelsesfasen med at kvalificere, om veteranen skal deltage eller ej. Herunder at sikre at indsatsen er kompatibel med eventuel behandling, kommunale ydelser eller forløb.

Forsvarets Sanitetskommando vurderer, at inddragelsen af mentorer i form af tidligere deltagere, ligeledes har stor betydning. Peer-to-peer-tilgangen giver deltagerne mulighed for at spejle sig i de tidligere deltageres udvikling, hvis forandring er katalyseret gennem deltagelse i Invictus-programmet. De konkrete veteraner, der fungerede som mentorer, havde samme udgangspunkt som de nuværende deltagere, men er nu langt i deres egen rehabiliteringsproces, hvilket Invictus-programmet vurderer, skaber tryghed og giver veteranerne håb og inspiration.

Forsvarets Sanitetskommando fortæller, at mange af de deltagende veteraner har været uden retning i mange år. Deltagelsen i Invictus hjælper dem med at få retning på deres liv, idet de arbejder med konkrete, personlige målsætninger, som bringer dem tættere på rehabilitering.

Forsvarets Sanitetskommando inddrager i størst muligt omfang de pårørende, det være sig partnere og ægtefæller eller en god ven. De tætte relationer under træningssamlingerne og på selve turen giver god mulighed for, at projektet kan støtte veteranen og dennes pårørende, herunder med inddragelse af Veterancentrets medarbejdere. Invictus-programmet

er ligeledes netværksskabende for de pårørende, som får opbygget deres eget netværk på samlingerne ved at mødes med ligesindede pårørende.

Invictus-programmet har stort fokus på beskæftigelse, hvilket også underbygges ved tilstedeværelsen af beskæftigelsesrådgivere fra Veterancentret. De socialfaglige medarbejdere fra Veterancentret i Invictus-programmet samarbejder med det omkringliggende system, især kommuner og psykiatri. Invictus-programmets model med samlinger med overnatninger, træning og tæt socialt samvær styrker relationen mellem veteraner og socialfaglige medarbejdere, som efterfølgende bedre kan hjælpe. En Invictus-deltager kan have et kaotisk liv hjemme, men fungerer godt i Invictus-regi. Under deltagelse i Invictus bliver flere veteraner revisiteret til behandling i Veterancentret eller påbegynder rusmiddelbehandling. Et Invictus-forløb berører hele veteranens liv.

Invictus-programmet er et højt profileret tilbud, som samarbejder med både Forsvarets øverste ledelse, ambassadørerne i værtsnationens ambassade og Kongehuset. De to journalister fra hhv. Veterancentret og FKO har samarbejde med landsdækkende medier og Invictus har stor bevågenhed i lokale medier.

Beskriv udfordringer:

Det kan være en udfordring, hvis veteranens pårørende også er skadet eller har diagnoser. De pårørende skal med til Invictus som ressourceperson for veteranen, men det er set, at nogle pårørende vælger at deltage i Invictus som pårørende med henblik på selv at få en oplevelse og derfor i mindre grad fungerer som støtte for veteranen. På samme måde har korte relationer, som fx et parforhold på kun et par måneder, nogle gange vist sig at være et mere forstyrrende element i forhold til veteranens udvikling end et støttende element.

Udover Invictus-programmet eksisterer der en række idrætstilbud, som har rehabilitering som formål. Her kan blandt andet nævnes Safe Zone træning og cykelløbet Ride4Rehab, som DIF Soldaterprojekt tilbyder i samarbejde med Dansk Militært Idrætsforbund. Organisationen Veterans in motion arrangerer idræts- og friluftsaktiviteter med henblik på selvudvikling og rehabilitering. Veteranskytterne tilbyder ugentlige skydearrangementer, udflugter og større arrangementer såsom Warrior Week. Idrætstilbuddene dækker i forskellig grad området mellem anerkendelse, oplevelse og egentlig rehabilitering, med Invictus som en af de organisationer, som har særlig fokus på rehabilitering.

Forsvarets Sanitetskommando oplever en udfordring i forhold til den officielle Invictus Games kategorisering. Der findes pointkrav i konkurrencereglerne, som Danmark ikke kan leve op til, da Danmark ikke længere har fysisk skadede veteraner, der ikke allerede har deltaget i Invictus Games. Det er derfor ikke muligt for det danske hold at stille op i holdkonkurrencer. Dette udgør en stor udfordring i rehabiliteringsøjemed, da deltagelse i holdsport er vigtigt for veteranens indgåelse i nye fællesskaber.

Fra tidligere deltagelse er Forsvarets Sanitetskommando opmærksomme på, at det psykiske pres ved deltagelse i en konkurrencepræget begivenhed, for nogle veteraner kan være meget stressende. Dette kan ligefrem føre til forværring af psykiske symptomer eller øget alkoholforbrug. Dette søges imødekommet ved løbende opfølgning og samtaler med projektets og Veterancentrets medarbejdere, men har dog også givet øget fokus på udvælgelse af veteraner, der vil kunne profitere mest af tilbuddet.

Overvej det fremadrettede perspektiv:

Forsvarets Sanitetskommando har fokus på udfordringen vedrørende den manglende holdsport og er i dialog med Invictus Games Foundation vedrørende denne problematik.

Forsvarets Sanitetskommando ser potentiale i at tænke Veterancentrets nyoprettede Familieenhed ind fremadrettet i forhold til forløb til de pårørende.

Forsvarets Sanitetskommando udtrykker ønske om, at de ikke-inkluderede veteraner fra bruttotruppen fortsat kan være tilknyttet programmet. Det ville give veteranerne mulighed for at deltage på alle samlinger og dermed også understøtte deres rehabilitering og personlig udvikling. Dette eventuelt som reservetrup. Veterancentret henleder opmærksomhed på de økonomiske konsekvenser ved på denne måde at udvide tilbuddet.

Veterancentret anerkender, at Invictus-programmet tilbyder et intensivt og værdifuldt rehabiliteringsforløb for 50 skadede veteraner årligt. Veteranerne får en ekstraordinær indsats og idrætten kan booste rehabiliteringen. Forsvarets Sanitetskommando vurderer, at indsatsen også har betydning for veteranens evne til at genindtræde på arbejdsmarkedet og vil vægte dette fokus fremadrettet.

Veterancentret vurderer, at Invictus-programmet tilbyder en unik kobling af anerkendelse og rehabilitering, som giver positiv eksponering for Forsvaret og Danmark. Invictus repræsenterer på den måde den gode historie udadtil i civilsamfundet.

Bilag 2

Evaluering af veteranindsats 2020

Fremadrettede indsatser drøftet på workshops

Rehabilitering af de mest udsatte veteraner

Indhold

Kortlægning, kvalificering og koordinering af rehabiliteringsindsatsen 1
Særligt sårbare veteraner 6
Idræt og hverdagsliv 9

Fokusområde:	**Rehabilitering**
Tema:	**Kortlægning, kvalificering og koordinering af rehabiliteringsindsatsen**
Deltagende aktører:	**KFUM's Soldatermission, Fonden Danske Veteranhjem, Den social Udviklings Fond Veteran, Støt Soldater Og Pårørende, Nature Retreat for Veteraner, Danmarks Veteraner, Veteranalliancen, Videnscenter om handicap, Kompetencecenter for dobbeltdiagnoser, Sundhed på tværs, Rådgivningscentret i Ringsted Kommune, Hovedorganisationen for Personel af Reserven i Danmark, Hærens Konstabel og Korporal Forening, Veterankoordinatorer fra Nyborg, Haderslev og Københavns Kommune, Veterancentret, Forsvarsministeriets departement**

Beskriv workshoppens formål, målgruppe og indhold

Formålet med workshoppen var at samtænke og udvikle arbejdet med rehabilitering af veteranerne og deres familier, for at ramme målgruppen, både i bredden og i dybden, bedre. Målgruppen for workshoppen var de veteraner, der på grund af psykiske og fysiske skader efter udsendelse har brug for rehabilitering. Indtænkningen af veteranernes familier i rehabiliteringen var dertil et fokus for workshoppen. På workshoppen blev der kigget bredt henover indsatserne på rehabiliteringsområdet for at afdække, hvor der er overlap og huller mellem indsatserne.

Der blev fokuseret på fire centrale områder, hvor der er brug for kvalificering og koordinering af indsatserne:

- Vidensdeling og kompetenceudvikling
- Veterankoordinatorernes rolle i rehabilitering af veteranerne
- Overgange til og fra psykiatrien
- Veteranernes familie i rehabiliteringen

Resultatet af workshoppen er en række konkrete forslag til nye tiltag på rehabiliteringsområdet.

Resumé af workshoppen

Deltagerne blev på workshoppen anmodet om at kortlægge de mange tilbud og indsatser på rehabiliteringsområdet, i forhold til hvordan de fordeler sig geografisk og tematisk samt hvilke målgrupper, som de henvender sig til. Diskussionen af rehabiliteringsindsatsernes geografiske og tematiske fordeling synliggjorde, at der mangler døgnbehandlingstilbud, som kan rumme veteraner med dobbeltdiagnoser, fx PTSD og misbrug, samt at der var behov for at styrke den opsøgende indsats. Der var dertil et ønske om større geografisk udligning af tilbuddene, da der i nogle områder, eksempel på Fyn, opleves en mangel på relevante rehabiliteringstilbud til veteraner. Diskussionen af målgruppen gav et mere nuanceret billede af de psykisk og fysisk skadede veteraner og skabte opmærksomhed på de mindre åbenlyse veterangrupper, som fx de velfungerende sårbare veteraner, der formår at fastholde job og facade udadtil, men stadig kæmper med efterreaktionerne bag gardinerne. Der var enighed om, at der bør gøres mere for denne gruppe for at højne deres livskvalitet og forhindre, at den manglende støtte udvikler sig til et sammenbrud. Endelig synliggjorde kortlægningsøvelsen, at der er behov for et bedre overblik over de mange tilbud på rehabiliteringsområdet.

<u>Vidensdeling og kompetenceudvikling</u>
Der var på workshoppen enighed om, at de eksisterende uddannelsestilbud er gode (Veterancentrets frivilliguddannelse, Veterancentrets to årlige undervisningsdage for de kommunale veterankoordinatorer, KFUM's kurser til deres frivillige medarbejdere), men at der mangler mere specialiseret kompetenceudvikling målrettet til de forskellige opgaver, som

de offentlige og frivillige aktører løfter på veteranområdet. Der blev blandt andet efterspurgt mere viden om PTSD og viden om veteraners karakteristika og handlemønstre samt den virkelighed, som de har været en del af i Forsvaret.

Veterankoordinatorernes rolle i rehabilitering af veteranerne
Kommunerne er en central aktør i rehabiliteringen af veteranerne, hvorfor det er afgørende med et tæt samarbejde mellem kommunerne, Veterancentret og de øvrige aktører på området. Veterancentret har med samarbejdskonceptet "Fælles om Veteraner" lykkedes med at knytte parterne tættere til hinanden, og der er i dag veterankoordinatorer i 52 kommuner (se separat evaluering af Fælles om Veteraner). Der var på workshoppen et ønske om at udbrede veterankoordinatorrollen til samtlige kommuner, men samtidig en opmærksomhed på, at stillingen kræver et minimumsniveau af socialfaglig viden, fx Socialrådgiveruddannelsen, Bisidderuddannelsen, eller Psykiatrivejlederuddannelsen, såvel som veteranspecifik viden hos koordinatorerne. Deltagerne efterspurgte generelt mere målrettet opkvalificering til nye veterankoordinatorer. Der var enighed om, at der er behov for større vidensdeling og koordination mellem Veterancentret og veterankoordinatorerne.

Overgange til og fra psykiatrien
Mange veteraner med efterreaktioner stifter i løbet af deres rehabilitering bekendtskab med psykiatrien. Særligt overgangene i forbindelse med ind- og udskrivning er ofte problematiske, da der ikke altid koordineres med de modtagende aktører om det videre forløb. Veteranerne oplever at falde mellem to stole i et system, som er præget af kassetænkning, og har svært ved at håndtere flere samtidige diagnoser, som fx PTDS og misbrugsproblematikker. Denne problematik er ikke kun aktuel for veteraner, men veteranernes ofte indbyggede mistro til systemet betyder sammen med deres evne til at fremstå mere fattet end reelt, at veteranerne ofte udskrives for tidligt og har et større behov for efterfølgende støtte, end de giver udtryk for. Der findes flere offentlige initiativer, som søger at kæde aktørerne bedre sammen i overgangene til og fra psykiatrien, som fx de psykiatriske brobyggere og projektet "På vej mod en god hverdag" i Region Midtjylland. Der var blandt deltagerne et ønske om at skabe nationale løsninger, som er tilpasset veteranernes problematikker ift. psykiatrien.

Veteranernes familie i rehabiliteringen
Når en veteran vender hjem fra udsendelse med en efterreaktion, påvirkes hele familien. På workshoppen blev behovet for at inddrage familien tidligt i rehabiliteringsprocessen understreget, både for at anderkende familiens betydning, samt med henblik på at identificere hvilket behov, som de pårørende, herunder børn, har for støtte. Der blev gjort opmærksom på de udfordringer, som familierne har med at få adgang til de relevante kommunale tilbud, fx for børn med diagnoser, og diskuteret hvordan man kan hjælpe familierne med at passe på sig selv.

Idéer fra workshoppen

På baggrund af de faglige diskussioner blev følgende nye tiltag foreslået:

Oprettelse af en Rehabiliteringsportal
For at skabe overblik over de mange rehabiliteringstilbud på veteranområdet anbefales der oprettet en Rehabiliteringsportal. Portalen skal være kategoriseret efter modtagerens aktuelle problematik eller behov og indeholde visitationskriterier på de enkelte tilbud. Tiltaget adskiller sig derved fra Veteranstøttens Veteranportal og Veterancentrets oversigt over tilbud til veteraner, hvor der fokuseres på hhv. veteranarrangementer og veteranaktører. Løsningen henter inspiration fra Socialstyrelsens Tilbudsportal, hvor de kommunale sagsbehandlere med udgangspunkt i borgerens behov kan fremsøge relevante sociale tilbud, plejefamilier, botilbud mv. Rehabiliteringsportalen skal kunne tilgås af de centrale aktører på området, med særligt fokus på veterankoordinatorerne. Det er afgørende, at der foregår en screening før et nyt tilbud tilføjes portalen, så brugerne kan regne med kvaliteten af fx behandlingstilbuddene. Det anbefales, at opgaven med at oprette og vedligeholde portalen

placeres hos Veterancentret.

Overbliks-APP til frivillige aktører
For at understøtte de frivilliges arbejde, kan der udvikles et overbliksværktøj over de mange aktiviteter på veteranområdet. APP'en skal give nem og hurtig navigation i aktivitetstilbud til veteraner og kan fx bruges af frivillige peer-to-peer medarbejdere. Det er vigtigt, at der er mulighed for både geografisk og tematisk søgning. Redskabet er en videreudvikling af Veteranstøttens Veteranportal.

Peer-to-peer modul til Veterancentrets frivilliguddannelse
Der anbefales oprettet modtagerorienteret opkvalificering af de frivillige veteraner, fx som en del af en peer-to-peer ordning. Opkvalificeringen kan oprettes som et tredje modul til frivilliguddannelsen og give viden om, hvordan man omsætter egne erfaringer til handling overfor de sårbare veteraner, hvordan man bygger relationer op, passer på sig selv i peer-to-peer relationen, hvor og hvornår man bør hente hjælp mv.

Supervision til frivillige peer-to-peer medarbejdere
For at støtte de frivillige veteraners arbejde, passe på dem og fastholde deres arbejdskraft, bør der tilbydes supervision til de frivillige peer-to peer medarbejdere, som arbejder med de mest udsatte veteraner. Veterancentret giver i dag supervision til nøglemedarbejdere fra KFUM og Fonden Danske Veteranhjem, hvilket bør udbredes til peer-to-peer medarbejdere. Tilbuddet ville evt. kunne varetages af Veterancentret eller oprettes som pulje, som de frivillige kan ansøge.

Oplysning af professionelle, som ikke arbejder med veteraner til dagligt
Der er brug for information til medarbejdere i kommuner og regioner, som kun en gang imellem møder veteraner i deres arbejde (fx praktiserende læger, personale på sygehusene, PPR, skoler, daginstitutioner og politi). De har brug for få lettilgængelige oplysninger om, hvordan man afgør, om en borger er veteran, hvad man da skal være opmærksom på, samt hvor man kan få hjælp.

Introduktionsforløb for nye veterankoordinatorer
For at styrke veterankoordinatorrollen, og støtte dem i deres arbejde med veteranerne, bør der udarbejdes et introduktionsforløb for nye veterankoordinatorer. Forløbet skal indeholde viden om Forsvaret, karakteristika og handlemønstre hos veteranerne, et overblik over rehabiliteringstilbud inklusiv visitationskriterier, samt hvilke handlemuligheder man har som veterankoordinator. Introforløbet kan med fordel indeholde en introduktionsvideo.

Uddeling af pris for årets veterankommune
For at anerkende kommunernes indsats på veteranområdet kan der årligt uddeles en pris til en kommune, som har gjort en særlig indsats for deres veteraner. Prisen vil samtidig skabe opmærksomhed på veteransagen og måske inspirere de kommuner, som endnu ikke er en del af Fælles om Veteraner, til at deltage i samarbejdet.

Ansættelse af veterankoordinatorer gøres obligatorisk for kommunerne
Veterankoordinatorerne har en vigtig funktion i den kommunale rehabilitering af veteraner. Der er i dag 52 kommuner, som har ansat veterankoordinatorer, som en del af samarbejdskonceptet mellem kommunerne og Veterancentret, Fælles om Veteraner. Ansættelse af veterankoordinatorer bør gøres lovpligtigt for kommuner, så veteranerne oplever en mere ensartet støtte kommunerne imellem.

Fremskudt socialrådgivning til psykiatriske afdelinger
For at sikre sammenhæng mellem veteranernes behandling i psykiatrien og den øvrige rehabilitering bør der være fremskudte socialrådgivere med specifik viden om PTSD og veteraner på de psykiatriske afdelinger. Disse medarbejdere kan komme fra enten kommunerne eller Veterancentret, det afgørende er, at de er fagligt kompetente og fysisk tilstede på fx visitationskonferencer. Man kan evt. finde inspiration fra løsningerne i Norge.

Viden om veteraner til behandlingstilbud målrettet dobbeltdiagnoser
Der er behov for specifik viden om veteraner til de tilbud, som er målrettet de særligt udsatte patienter, der ud over psykisk sygdom også er udfordret af eksempelvis et omfattende misbrug og/eller adfærdsproblemer. Det er fx De særlige pladser i psykiatrien og Psykiatrisk Center Sct. Hans i Roskilde, hvor nogen af de allerdårligste veteraner behandles. Informationen kan bestå af pjecer eller oplæg med fokus på, hvordan veteraner identificeres, hvad de skal være opmærksomme på i behandlingen af veteraner, samt hvor de kan få råd og vejledning.

Tilbud om håndholdt mentorstøtte efter udskrivning fra psykiatrien
Der bør oprettes et nationalt opfølgningsprogram for veteraner, som udskrives fra psykiatrien. Tilbuddet kan være en mentorordning varetaget af socialfaglige medarbejdere, som støtter veteranernes rehabiliteringsforløb. Der kan findes inspiration hos projektet "På vej mod en god hverdag" i Region Midtjylland.

Specialisede bo- og behandlingstilbud til veteraner
Der bør oprettes botilbud til veteraner, som kan rumme de veteraner, som både har misbrug og psykiatriske diagnoser. Botilbuddet kan evt. være en udbygning af eksisterende tilbud, det afgørende er egnede fysiske rammer og en relevant social- og sundhedsfaglig personalesammensætning, som muliggør behandling ved stedet. Det anbefales, at det oprettes som et permanent botilbud uden udflytningsfrist, samt at der bliver besøgsfaciliteter for familien, som dog ikke bør overnatte. Det er vigtigt, at veteranerne må have en hund hos sig ved ophold.

Styrkelse af den kliniske forskning i Veterancentret
Veterancentret forsker i behandlingsmetoder for at målrette behandlingen til veteranernes behov og sikre, at behandlingstilbuddene er baseret på de nyeste metoder. Der er behov for at styrke forskning i behandlingsmetoder, for at sikre kvaliteten i Veterancentrets behandlingstilbud.

Praktisk hjælp i hjemmet
For at støtte de udfordrede familier, som har svært ved at overskue hverdagen, bør der tilbydes hjælp til praktiske gøremål i hjemmet. Det kan fx være hjælp til rengøring og indkøb. Hjælpen kan udføres af et frivilligkorps eller et professionelt firma administreret og finansieret via Veterancentret. Alternativt kan der oprettes en pulje til formålet i Veterancentret. Som inspiration kan der kigges til Homestart hos Røde Kors.

Botilbud til veteranfamilier
Der er behov for botilbud målrettet sårbare veteranfamilier med børn. Tilbuddet skal være en slags "andet hjem", hvor de ramte familier sammen kan rehabiliteres i trygge rammer. Det er afgørende, at de fysiske rammer er passende for børnefamilier, og at familierne støttes af socialfagligt personale på stedet. Under opholdet kan familien tilbydes psykoedukative samværsaktiviteter.

Meningsfuld inddragelse af familien
Familien skal være en aktiv del af veteranernes rehabiliteringsforløb. Det er vigtigt, at de pårørende inddrages tidligt i veteranernes rehabilitering. Dette kan fx ske allerede ved visitationssamtalerne forud for behandling i Veterancentret. På samme måde bør de nærmeste pårørende medtænkes i netværksmøder mv. sammen med veteranen.

Tilbud til børn og unge med veteranforældre med rusmiddelmisbrug
Der bør oprettes tilbud målrettet de børn og unge, som har veteranforældre med et misbrugsproblem. Der kan hentes inspiration hos TUBA (Terapi og rådgivning for Unge, der er Børn af Alkohol- og stofmisbrugende), som blandt andet tilbyder online-rådgivning, ung-til-ung forum, drop-in møder og cafeaftener.

Forældregrupper for veteraner
For at støtte de udfordrede veteranfamilier bør der oprettes forældregrupper for veteraner og ægtefæller/samlevere med børn. Forældregrupperne vil give mulighed for et fællesskab deltagerne imellem med udgangspunkt i forældrerollen, hvor man kan spare om de problematikker, der kan opstå i familien efter udsendelse. Grupperne kan evt. samtidigt tilbydes målrettet information fra fagprofessionelle.

CBCT Retreat for veteranpar med PTSD
Veterancentret tilbyder Cognitive-Behavioral Conjoint Therapy (CBCT), som er et parterapeutisk behandlingstilbud for veteraner med PTSD, sammen med deres partner, baseret på kognitive og adfærdsterapeutiske metoder. For at tilpasse programmet veteraners og deres families virkelighed, blandt andet som forældre til mindre børn, kan forløbet tilbydes som et intensivt forløb, der afvikles over en weekend. Forløbet vil fokusere på psykoedukation om PTSD og parforhold samt arbejde med at bedre kommunikation og følelsesmæssig nærhed.

Ud over ovenstående, blev der på workshoppen nævnt en række enkeltstående forslag, som ikke blev uddybet yderligere. Her kan blandt andet nævnes:

- Ansættelse af børnepsykologer i Veterancentret
- Udarbejdelse af veteransamtykkepakker
- Individuel rådgivning til veteraners forældre
- Etablering af et veteranrekreationscenter med inspiration i den norske model

Der var stor energi og vilje til nytænkning på workshoppen, hvilket de mange forslag til nye indsatser afspejler. Deltagerne så generelt positivt på den samlede rehabiliteringsindsats, men der var også enighed om, at der kan og bør gøres mere for at rehabilitere de udfordrede veteraner og deres familier.

Fokusområde:	**Rehabilitering**
Tema:	**Særligt sårbare veteraner**
Deltagende aktører:	**KFUM's Soldatermission, Fonden Danske Veteranhjem, Den Sociale Udviklings Fond (SUF) Veteran, Soldaterlegatet, Nature Retreat for Veteraner, Veteranhaven, Veteranalliancen, Psykiatrisk Gadeplansteam (Region H), Hjemløseenheden i København, Center for Handicap og Psykisk sårbarhed (Socialstyrelsen), Enheden for tjenesterelateret PTSD (Region Nordjylland), Rådgivningscentret for misbrug (Ringsted), Den nationale videns- og specialrådgivningsorganisation (VISO), Den Social Virksomhed (Region H), Bofællesskabet Mændenes hjem, Veterancentret, Forsvarsministeriets departement**

Beskriv workshoppens formål, målgruppe og indhold

Der gøres en stor indsats for at rehabilitere veteraner med efterreaktioner. De særligt sårbare veteraner er en relativt lille gruppe, men den fylder meget i veteranindsatsen. Desværre responderer nogle af de udsatte veteraner dårligt på almindelig behandling. De har ofte flere samtidige problemer og kan have svært ved at tage imod de eksisterende tilbud.

Formålet med workshoppens tema var at sætte fokus på de veteraner, som har det dårligst, og opstille nogle konkrete forslag til nye eller bedre løsninger for dem og deres familier.

På workshoppen blev der arbejdet med to centrale områder, hvor der er brug for en styrket indsats:

- Samarbejde om veteraner med akutte og komplekse problemstillinger og deres familier
- Botilbudsformer for de særligt udsatte veteraner

Resultatet af workshoppen er en række konkrete forslag til nye tiltag på rehabiliteringsområdet.

Resumé af workshoppen

Deltagerne blev på workshoppen anmodet om at drøfte hvilke udfordringer, som fylder i rehabiliteringen af de særligt sårbare veteraner. Veteranernes soldateridentitet og de barrierer, som den skaber for rehabiliteringen, var et gennemgående tema i diskussionerne. Overgangen fra militæret til det civile system, som ikke forstår ordforråd og tankegods, kan være svær. Mange har mistillid til systemet, som de oplever, har svigtet dem, hvilket vanskeliggør rehabiliteringen. Den militære identitet afholder mange veteraner fra at bede om hjælp. De underspiller, hvor dårligt de har det, og føler skam over at være en dårlig soldat, som ikke kan klare problemerne selv. Det betyder, at de ofte får hjælp for sent og udskrives, fx fra psykiatrien, for tidligt. Diskussionerne skabte også opmærksom på veteranernes komorbiditet, dvs. tilstedeværelsen af en eller flere sygdomme foruden den primære sygdom. Der er en tendens til at fokusere på PTSD, men ofte opdages der i rehabiliteringen også andre diagnoser som ADHD, personlighedsforstyrrelser og autisme.

Mange sårbare veteraner dulmer endvidere deres problemer med et misbrug af rusmidler, hvilket bliver en barriere for behandling, fordi der ikke kan udredes, så længe misbruget fylder. Deltagerne på workshoppen tilkendegav, at der er brug for mere viden om veteraners samtidige problemstillinger, særligt misbrug, med henblik på en behovsanalyse forud for igangsættelsen af nye initiativer.

Veteranfamilierne var også et gennemgående tema på workshoppen. Når veteranen vælter, vælter familien ofte også. Mange sårbare veteraner oplever at netværket smuldrer, og mange har problemer med at få samvær med deres børn. Der blev dertil peget på en særlig problematik omkring nomadeveteraner, som flytter fra kommune til kommune og der-

ved er svære at fastholde i rehabiliteringen. Udfordringerne for de særligt sårbare veteraner resulterer ofte i ledighed, dårlig økonomi, isolation, hjemløshed og i værste fald kriminalitet eller selvmordsforsøg.

Samarbejdet om veteraner med akutte og komplekse problemstillinger og deres familier
Tilstedeværelsen af flere samtidige udfordringer hos de sårbare veteraner kræver, at rehabiliteringen koordineres mellem de myndigheder og frivillige organisationer, som forsøger at hjælpe dem. Denne koordinering sker desværre ikke altid, hvorfor veteranerne oplever at falde mellem to stole og ikke får den støtte, som de har behov for. Der findes flere initiativer, som søger at kæde aktørerne bedre sammen i overgangene mellem behandlings- og støttetilbud, som fx PSP samarbejdet (politi, sociale myndigheder og psykiatri), Den koordinerende indsatsplan, de psykiatriske brobyggere og projektet "På vej kom en god hverdag" i Region Midtjylland. Der var på workshoppen enighed om, at der med inspiration i de eksisterende samarbejdskoncepter bør udvikles nye samarbejdsformer til koordinering af indsatsen omkring de særligt sårbare veteraner. Det blev i denne sammenhæng pointeret, at det er vigtigt at komme hele vejen rundt om de sårbare veteranernes udfordringer, og fx tænke misbrug og somatik ind i den rehabiliterende behandling. Endelig blev det anbefalet at se på potentialet i at anvende frivillige veteraner, som kan relatere til udfordringerne efter udsendelse, til at hjælpe de særligt sårbare veteraner.

Botilbudsformer for de særligt udsatte veteraner
Der eksisterer i dag flere tilbud til veteraner, som har brug for ekstra støtte i dagligdagen og ikke kan være i eget hjem. KFUM har Soldaterrekreationer med værelser og lejligheder fordelt i landet, og Fonden Danske Veteranhjem driver fem Veteranhjem ligeledes fordelt i landet. Soldaterrekreationer og Veteranhjem drives af en kombination af ansatte og frivillige kræfter og er ikke behandlingstilbud, men samarbejder og koordinerer med Veterancentret og de kommunale og regionale behandlingstilbud. De særligt udsatte veteraner kan dertil huses af SUF Veteran på Fyn og Nature Retreat for Veteraner på Strynø, som kombinerer botilbud med behandling og aktiviteter på stedet. SUF Veteran drives af faguddannet personale, mens Strynø trækker på en kombination af professionelle og frivillige kræfter. De to botilbud tilbyder midlertidige ophold, men det ses af og til at opholdene trækker ud. Der var på workshoppen enighed om, at der er behov for at udvikle nye kombinerede bo- og behandlingstilbud, som kan håndtere udsatte veteraner med dobbeltdiagnoser.

Idéer fra workshoppen

På baggrund af de faglige diskussioner blev følgende nye tiltag foreslået:

Forskning i veteraners misbrug
Der er behov for forskning i veteraners misbrug for at målrette de nye tiltag på området. Forskningen skal afklare, hvor omfattende problemet er samt karakteristika og mønstre i misbruget. Veterancentret kan løfte opgaven med inddragelse af resultater fra udenlandsk forskning.

Peer-to-peer ordning
For at imødekomme veteranernes tilbageholdenhed overfor det officielle system og udnytte de kompetencer, som er til stede hos velfungerende veteraner, bør der oprettes et korps af peer-to-peer medarbejdere. Peer-to-peer tankegangen bygger på antagelsen om, at veteraner med fordel kan hjælpes af andre veteraner, som forstår det militære opdrag og har oplevet udsendelse på egen krop. Korpset skal have en både opsøgende og støttende funktion og kan fx varetages af frivillige organisationer med støtte, vejledning og supervision fra Veterancentret. Det er afgørende, at der sker en opkvalificering af de veteraner, som bemander korpset, så de kan yde en kvalificeret hjælp til de sårbare veteraner.

Veterankoordinatorer i psykiatrien
Der bør, i lighed med de kommunale veterankoordinatorer, oprettes en veterankoordinatorfunktion i psykiatrien. Koordinatorerne skal sikre, at veteraner identificeres allerede ved

visitationen, og fungere som videns- og nøglepersoner i veteranernes behandlingsforløb. Rollen bør ledsages af en opkvalificering, så veterankoordinatorerne har viden om veteraner og de tilbud, som er til rådighed for målgruppen.

Koordinerende indsatsteam omkring veteranerne (VSP samarbejde)
Med inspiration i PSP samarbejdet, bør der oprettes et indsatsteam, hvor indsatsen overfor de særligt udsatte veteraner koordineres. Teamet skal bemandes med repræsentanter fra Veterancentret, sociale myndigheder og psykiatrien (VSP) samt repræsentanter fra den frivillige veteranindsats. Andre aktører, som politi og misbrugscentre, inddrages efter behov. Indsatsteamet mødes omkring veteransager, hvor håndteringen kræver inddragelse af flere myndigheder, eller den enkelte myndighed ikke føler sig klædt på til at håndtere sagen alene. På møderne videndeles, og der lægges en forløbsplan, hvor ansvar fordeles. Det koordinerende indsatsteam kan evt. udvides til også at varetage en opsøgende funktion.

Gadeplanssygeplejersker til opsøgende og støttende indsatser
For at sikre, at rehabiliteringen af de sårbare veteraner også inddrager den somatiske vinkel, bør der ansættes gadeplanssygeplejesker hos de centrale aktører, som har opsøgende og støttende indsatser, herunder Veterancentret. Sygeplejerskerne skal være en del af et tværfagligt team, som kommer hele vejen rundt om veteranernes problemstillinger. Det er afgørende, at sygeplejerskerne har specialviden om veteraner og psykiatrisk erfaring.

Specialisede bo- og behandlingstilbud til veteraner
Der bør udvikles specialiserede botilbud til udsatte veteraner med dobbeltdiagnoser. Det er afgørende, at der tilbydes professionel behandling af psykiske problemer og misbrug på botilbuddet, enten via fagpersonale på stedet eller fremskudte medarbejdere. Veteranernes ophold bør som udgangspunkt være midlertidigt, men uden fast bagkant. Det er vigtigt, at veteranerne må have hund under opholdet, og der skal gerne være både aktivitetstilbud og træning i håndtering af hverdagen. Veteranerne skal have mulighed for at have pårørende og børn på besøg, men de bør ikke overnatte på botilbuddet. Oprettelse af specialiserede botilbud kan evt. være en udbygning af de eksisterende botilbud.

Permanent botilbud til veteraner
For de særligt sårbare veteraner, som ikke responderer på behandling og vanskeligt kan rummes andre steder, bør der oprettes et permanent botilbud. Tilbuddet skal foruden at være et døgntilbud og være et "Levehjem" med et minimum af krav til progression. Målet med opholdet skal udelukkende være fastholdelse af funktionsniveau og størst mulig livskvalitet. Tilbuddet skal bemandes af sundhedsfagligt personale, og det skal være tilladt at misbruge samt at have en hund hos sig. Der må forventes stor efterspørgsel på denne type botilbud, hvorfor der skal være stramme visitationskriterier, så kun de veteraner, for hvem alle andre muligheder er udtømt, tilbydes ophold.

Ud over ovenstående, blev der på workshoppen nævnt en række enkeltstående forslag, som ikke blev uddybet yderligere. Her kan blandt andet nævnes:

- En "Veteran-Sociolance"
- Forskning i sammenhæng mellem højt stressniveau, hjerteproblemer, bindevævssygdomme mv.
- Opkvalificering af Veterancentrets hjemmeside, fx opdeling på målgruppe
- Diplomuddannelse til veteranaktører i samarbejde med Professionshøjskolen
- Ansættelse af psykiater i Veterancentret
- Opkvalificering af psykiatriske sygeplejersker og egen læge med veteranviden
- Oversigt over tilbud på veteranområdet
- Værelser reserveret til veteraner på herberg

Der var på workshoppen enighed om behovet for nye tiltag til den svære målgruppe og deres familier, dog med et fokus på samtidig at sikre brugen af de kvalificerede tilbud, som allerede findes.

Fokusområde:	**Rehabilitering**
Tema:	**Idræt og hverdagsliv**
Deltagende aktører:	**DIF Soldaterprojekt, Dansk Militært Idrætsforbund, Veteranstøtten, Invictus ved Forsvarets Sanitetskommando, Soldaterlegatet, Fonden Danske Veteranhjem, Videnscenter om handicap, Veterankoordinator fra Varde Kommune, Veterancentret, Forsvarsministeriets Departement**

Beskriv workshoppens formål, målgruppe og indhold

Idræt og sundhed er et fokusområde i veteranindsatsen såvel som i det øvrige samfund. I forbindelse med rehabiliteringen af skadede veteraner har motion og idrætsfællesskaber vist sig at have gavnlige effekter, og kropsterapi bliver en stadig mere integreret del af blandt andet Veterancentrets behandling.

Formålet med workshoppen var at se på flere aspekter af veteranernes liv, herunder sundhed, idræt og trivsel i bred forstand, og undersøge mulighederne for at skabe nye eller bedre løsninger på området.

På workshoppen blev der arbejdet med to centrale områder, hvor der er potentiale for en styrket indsats:

- Mulighederne for at anvende idræt som rehabilitering
- Indtænkning af veteranernes almene sundhed, herunder kost, i rehabiliteringen

Resultatet af workshoppen er en række konkrete forslag til nye tiltag på rehabiliteringsområdet.

Resumé af workshoppen

Deltagerne blev på workshoppen anmodet om at se på de eksisterende idræts- og sundhedstilbud samt at pege på områder, hvor der er behov for flere eller bedre initiativer.
Et tema i diskussionerne var, at veteranerne kun i ringe grad anvender de eksisterende tilbud. Dette skyldes flere faktorer, heriblandt manglende overblik over og indsigt i de eksisterende tilbud hos veteranerne og de offentlige og frivillige aktører. Mange veteraner har dertil en barriere i forhold til at anvende de civile tilbud. De foretrækker aktiviteter i militært regi eller føler mistillid til det offentlige system. Deltagerne pegede også på, at mange idræts- og sundhedsaktiviteter mangler et klart rehabiliterende sigte og derfor mere får karakter af rekreation. Endeligt mente flere, at der mangler opfølgning og vedligeholdelse efter deltagelse i de aktiviteter, som afvikles over en kort intensiv periode, som fx sportskonkurrencer og cykelløb.

<u>Mulighederne for at anvende idræt som rehabilitering</u>
Der eksisterer en række idrætstilbud, som har rehabilitering som formål. Her kan blandt andet nævnes Safe Zone træning og cykelløbet Ride4Rehab, som DIF Soldaterprojekt tilbyder i samarbejde med Dansk Militært Idrætsforbund. Organisationen Veterans in motion arrangerer idræts- og friluftsaktiviteter med henblik på selvudvikling og rehabilitering. Veteranskytterne tilbyder ugentlige skydearrangementer, udflugter og større arrangementer som Warrior Week, og Invictus Games er et multisportsstævne for veteraner med fysiske eller psykiske skader. Deltagerne på workshoppen anerkendte disse initiativers effekt, men pegede på behovet for mere fokus på familieidræt, opfølgning efter deltagelse samt overblik over tilbuddene.

<u>Indtænkning af veteranernes almene sundhed, herunder kost, i rehabiliteringen</u>
Sundhed og kost er fokus i en række aktivitetstilbud målrettet skadede veteraner. Veteranstøtten tilbyder livstilskurser, Veteranhjem Midtjylland har sammen med DIF Soldaterprojekt oprettet programmet Vægtkrigerne, og bevægelse er et af fokusområderne i "På vej mod en god hverdag" i Midtjylland. I regi af Danish Wounded Warriors Project, tilbyder Co-

penhagen Pilates Studio pilates til skadede soldater og civile. Listen kunne fortsættes, og også i Veterancentret er sundhed et fokusområde, hvorfor der fx tilbydes kropsterapi til skadede veteraner og forskes i veteraners brug af sundhedsvæsenet. I kommunalt regi findes der dertil en lang række tilbud, som er relevante for veteraner med efterreaktioner. Med udgangspunkt i en afklarende livstilssamtale tilbyder kommunerne fx træning, rygestopkurser, ergoterapi og Psykiatrisk genoptræningsplan (Psyk-GOP). Der er imidlertid kun få veteraner, som anvender de kommunale tilbud, hvilket der, ifølge deltagerne på workshoppen, bør arbejdes med. Der blev dertil gjort opmærksom på behovet for at skabe sammenhængende forløb for veteranernes rehabilitering, som indtænker sundhed og kost.

Idéer fra workshoppen

På baggrund af de faglige diskussioner blev følgende nye tiltag foreslået:

Safe Zones for børn

For at gøre familien til en aktiv del af veteranernes rehabilitering bør der oprettes Safe Zone træning for børn. Tanken er, at tilbuddet gennem idræt kan skabe et netværk for børnene, som får mulighed for at være aktive sammen med andre børn, som kender til deres hverdag. Der skal samtidigt være mulighed for håndholdt støtte til børnene ved behov via kommunen, andre forældre eller frivillige veteranforeninger. Tiltaget kan evt. koordineres med Veterancentrets børnegrupper og forankres hos DIF og i Veterancentret.

Idræt på recept

Der er behov for superviseret træning som en integreret og understøttende del af veteranernes behandlingsforløb. Tiltaget bør være en del af visitationen i Veterancentret og de regionale klinikker og kan bestå af fysisk træning og kropsterapi med undervisning af sundhedsfagligt personale. Træningen skal foregå lokalt og kan fx forankres i Veterancentret. Der kan også overvejes et samarbejde med kommunerne, så det bliver en del af Jobcenterplanen.

Oprettelse af Idrætsråd

Med henblik på en integreret og koordineret indsats mellem de idræts-rehabiliterende tilbud, bør der oprettes et Idrætsråd. Rådet skal have fokus på idræt som behandling og rådgive parterne på området. Deltagerne bør være repræsentanter fra de højt specialiserede tilbud, Veterancentret, DIF Soldaterprojekt, Dansk Militært Idrætsforbund, Invictus ved Forsvarets Sanitetskommando og Veteranstøtten. Rådet kan fx mødes to gange årligt og forankres i Veterancentret.

Vedligeholdende behandling hos Veterancentrets militærpsykologer

Der opleves ofte et dyk i veteranernes rehabilitering, når behandlingen hos Veterancentrets militærpsykologer afsluttes. Der bør derfor oprettes et tilbud om vedligeholdende behandling i Veterancentret, så resultaterne af behandlingen fastholdes. Planen for opfølgende behandling bør lægges efter behov og kan fx være en fem timers opfølgningspulje, aftaler om opfølgningsfrekvens eller tilmelding til idræts- eller sundhedstilbud. Tiltaget forudsætter, at der ses bredere på veteranernes rehabilitering som andet og mere end traumebehandling.

Livstilskurser til veteranfamilier

Der bør tilbydes livstilskurser til veteranfamilier med fokus på sundhed, kostvaner, søvn og motion. Tiltaget kan afvikles over en weekend med inspiration i PREP-kurserne. Det er vigtigt, at kurserne afvikles af sundhedsfagligt personale, som også kan vejlede om fx psykoedukation.

Fremskydning af kommunale idræts- og sundhedstilbud

Den fysiske placering af de relevante kommunale tilbud til veteranerne opleves som en barriere for deltagelse. Der bør derfor være større mulighed for at fremskyde de kommunale tilbud til fx Veteranhjem. Veteranhjem Midtjylland har som inspiration haft succes med

fremskudte kommunale rygestopkurser.

Forløbsprogram for sårede veteraner
Med inspiration i de sundhedsfaglige forløbsprogrammer for fx KOL og demens, bør der oprettes et forløbsprogram for rehabilitering af veteraner. De sundhedsfaglige forløbsprogrammer har til formål at sikre det tværsektorielle samarbejde mellem kommuner og regioner. De beskriver de sundhedsfaglige indsatser, som aktørerne er ansvarlige for at tilbyde målgruppen. Et forløbsprogram for veteraner med psykiske eller fysiske skader efter udsendelse skal således indeholde mulige indsatser for veteranerne, organisering og ansvar samt en plan for implementering af programmet. Veterancentret kan med fordel have en koordinerende rolle.

Veteransundhedsugen
Der er behov for en kortlægning af veteraners, og deres familiers, sundhedsniveau. Kortlægningen har til formål at synliggøre, hvilke sundhedsudfordringer, som veteranerne har, med henblik på at målrette nye sundhedstiltag. Kortlægningen skal bygge på eksisterende data om veteraners sundhed samt en ny dataindsamling efter KRAMS-faktorerne – Kost, Rygning, Alkohol, Motion og Søvn og Stress. For at begrænse brugen af spørgeskemaundersøgelser foreslås det, at der indsamles data årligt på en udvalgt uge - Veteransundhedsugen. Data kan enten indsamles af de aktører, som har med skadede veteraner at gøre til dagligt, eller via en "Veteransundhedsbus" (se separat forslag). Veteransundhedsugen vil samtidig skabe opmærksomhed på veteransagen og kan derfor med fordel lægges i foråret, så der er afstand til Flagdagen.

Veteransundhedsbussen
For at sætte fokus på veteraners almene helbred og indsamle sundhedsdata bør der oprettes en sundhedsbus for veteraner. Bussen vil besøge de større byer og tilbyde veteranerne et sundhedstjek. I bussen kan sundhedsfagligt personale måle blodtryk, blodværdier, lungefunktion mv. på de skadede veteraner, hvorefter veteranerne udfylder et kort spørgeskema om deres almene helbred. Data fra sundhedsbussen kan anvendes til kortlægning af skadede veteraners sundhed. Tiltaget kan evt. kombineres med forslaget om en Veteransundhedsuge.

Støtte til veteraners tandbehandlinger
Som følge af årelang medicinering i forbindelse med behandling af PTSD, oplever en gruppe af veteraner problemer med tænderne. For at anderkende tandproblemer som en mulig konsekvens af udsendelse, bør der oprettes en støtteordning til veteraners udgifter til tandbehandlinger.

Permanentgørelse af tilbud om kropsterapi i Veterancentret
Der opleves gode resultater af kropsterapi ved fysioterapeuter i Veterancentret. Tilbuddet om kropsterapi er en forsøgsordning, som bør gøres permanent. Ordningen bør dertil udbredes, så der fremafrettet kan tilbydes kropsterapi på alle Veterancentrets fem centre.

Ud over ovenstående, blev der på workshoppen nævnt en række enkeltstående forslag, som ikke blev uddybet yderligere. Her kan blandt andet nævnes:

- Behov for overblik over idræts- og sundhedstilbud på veteranområdet
- Oprettelse af flere Safe Zone tilbud
- Mentorstøtte/bisidder til livstilssamtaler i kommunerne

Der var på workshoppen enighed om behovet for at øge veteranernes brug af de eksisterende tilbud, såvel som iværksættelsen af nye, mere målrettede, tiltag.

Fokusområde:	Rehabilitering
Øvrige forslag og ideer, der blev registreret på workshops, som der ikke har været arbejdet videre med.	• Ansættelse af børnepsykologer i Veterancentret • Udarbejdelse af veteransamtykkepakker • Individuel rådgivning til veteraners forældre • Etablering af et veteranrekreationscenter med inspiration i den norske model • En "Veteran-Sociolance" • Forskning i sammenhæng mellem højt stressniveau, hjerteproblemer, bindevævssygdomme mv. • Opkvalificering af Veterancentrets hjemmeside, fx opdeling på målgruppe • Oprettelse af Idrætsråd • Diplomuddannelse til veteranaktører i samarbejde med Professionshøjskolen • Ansættelse af psykiater i Veterancentret • Opkvalificering af psykiatriske sygeplejersker og egen læge med veteranviden • Værelser reserveret til veteraner på herberg • Oprettelse af flere Safe Zone tilbud • Mentorstøtte/bisidder til livstilssamtaler i kommunerne

FORSVARSMINISTERIET

Holmens Kanal 9
1060 København K

Telefon + 45 7281 0000
E-mail:fmn@fmn.dk
www.fmn.dk

EAN: 580002012000
CVR:25775635